

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

KATEDRA LINGWISTYKI STOSOWANEJ
INSTYTUT NEOFILOLOGII
KOLEGIUM NAUK HUMANISTYCZNYCH
UNIwersytet RZESZOWSKI
(RZESZÓW, POLSKA)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
(OLOMOUC, ČESKÁ REPUBLIKA)

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

17 листопада 2023 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

KATEDRA LINGWISTYKI STOSOWANEJ
INSTYTUT NEOFILOLOGII
KOLEGIUM NAUK HUMANISTYCZNYCH
UNIwersytet RZESZOWSKI
(RZESZÓW, POLSKA)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
(OLOMOUC, ČESKÁ REPUBLIKA)

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

17 листопада 2023 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2023

- Проблеми лінгвістичної семантики:** VIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (17 листопада 2023 року).
П 78 Збірник матеріалів. Рівне: РДГУ, 2023. 141 с.
The Problems of Linguistic Semantics: The 8th International Scientific and Practical Internet Conference (November 17, 2023). The Collection of Conference Proceedings. Rivne: RSUH, 2023. 141 p.

У збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» розглянуто низку питань, що стосуються актуальних проблем лінгвістичної семантики: когнітивної та культурної семантики, зіставної семантики, фонетичної, лексичної та граматичної семантики, семантики і прагматики мовних одиниць, семантики тексту і дискурсу, семантики і перекладу.

The Collection of Conference Proceedings «The Problems of Linguistic Semantics» focuses on the topical issues of Linguistic Semantics: Cognitive and Cultural Semantics, Contrastive Semantics, Phonetic, Lexical and Grammatical Semantics, Semantics and Pragmatics of Linguistic Items, Semantics of Text and Discourse, Semantics and Translation.

УДК 81'37

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.
Відповідальний редактор – **Кучма Т.В.**, канд. філол. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Павлова О.І., канд. філол. наук, професор; **Аладько Д.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Калініченко М.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Константинова О.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Тарасюк Н.Ю.**, канд. філол. наук, доцент; **Чеберяк А.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Станіславчук Н.І.**, доктор філософії, старш. викладач

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 11 від 26.10.2023 р.*)

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

АРХАНГЕЛЬСЬКА А.М.	НОВІТНІ НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ: МІЖ УЗУСОМ І НОРМОЮ	6
СІРАНЧУК Н.М.	ПРИНЦИП ГРАДАЦІЙНОСТІ ЯК МЕТОДИЧНИЙ ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	9
БІСОВЕЦЬКА Л.А., СУРЖУК Т.Б.	ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	13
КАЛІНІЧЕНКО М.М.	LANGUAGE BARRIERS IN THE VIRTUAL CLASSROOM: STRATEGIES FOR ENHANCING COMMUNICATION IN REMOTE ENGLISH INSTRUCTION FOR CHINESE MASTER'S STUDENTS	16
ПАВЛОВА О.І.	ТЕРМІНОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ	20
СТАНІСЛАВЧУК Н.І.	ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ В СИСТЕМІ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
БОНДАРЕЦЬ Ю.Ю.	РЕФЛЕКСІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	27
ОСТАПЧУК Т.А.	ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	28
ДАВИДЮК В.Ю.	СЕМАНТИКА ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	30
КОНДРАТЮК Н.В.	ТЕРМІНОЗНАВСТВО: НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ І НАУКОВІ ШКОЛИ	34
MARENTSCHOUK Y. РИБЧАК Л.Я.	LINGUISTIQUE COGNITIVE ET SÉMANTIQUE ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	36 39

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

DEMENCHUK O.	SEMANTIC SHIFT STRATEGIES OF VERBS OF SMELL EMISSION IN THE POLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES	43
СЕРБІН О.В., ГОЛУБОВСЬКА Ю.О.	МОДАЛЬНІСТЬ ЯК ГРАМАТИЧНА ТА СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ІНТЕРНЕТ- МЕТАФОРІ ВОЄННОГО ЧАСУ	46
DEMENCHUK D.	KONCEPT <i>NIERÓWNOŚĆ PŁCI NA RYNKU PRACY</i> W UJĘCIU SOCJOLINGWISTYCZNYM	57

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

МІЗІН К.І.	БАГАТОВИМІРНІСТЬ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ «ГОРДІСТЬ» ЯК ПІДҐРУНТЯ ЙОГО КРОС-КУЛЬТУРНОГО ВАРІЮВАННЯ	60
КІНАЩУК А.В.	СПЕЦИФІКАТОРИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВИЯВУ ІРРАЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	63

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

АЛАДЬКО Д.О.	ОПИС ВІДНОСИН МІЖ ЛЮДЬМИ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВОЮ ЧАСТИНИ ТІЛА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	68
ЗАЛУЖНА О.О., КАЗЕМІРОВА А.С.	ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНО- МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЙ ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	72
ОРЕЛ І.І.	ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СТЕРЕОТИПНОГО ПОНЯТТЯ <i>ORDNUNG</i> У НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	75
ТАРАСЮК Н.Ю.	СЛОВОВІРНА ПАРАДИГМА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК МОВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОДУКТ У СИСТЕМІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	78
ЧЕРКАС О.О.	ЖАРГОН І СЛЕНГ: ТОЧКИ ДОТИКУ	81

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

MATVIEIEVA S.	SEMANTIC TRANSFORMATION OF ENGLISH TERMS FOR MIGRANTS: ILLEGAL, IRREGULAR, OR UNDOCUMENTED?	84
СОЛОВЬОВА Л.Ф.	МЕТАФОРИЧНА КОМПОЗИЦІЯ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ	87
БОЛОТНЮК Н.А.	ОПИС ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВОЮ ЧАСТИНИ ТІЛА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	90
СИВОРІГ Н.В.	ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ВИЗНАЧЕННЯ, ПІДХОДИ, КЛАСИФІКАЦІЇ	94

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

ЗАЛУЖНА О.О., КОЛІСНИК Д.О.	ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛЮСІ МОД МОНТГОМЕРІ «ЕНН ІЗ ЗЕЛЕНИХ ДАХІВ»)	98
--	--	----

КОНСТАНТИНОВА О.В.	СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ІРОНІЇ В РОМАНІ Ш. БАЙЗЕЛЛА «ЩОДЕННИК КНИГАРЯ»	101
КУЧМА Т.В.	АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ПОНЯТТЯ <i>GUTE HEXE</i> (ДОБРА ЧАКЛУНКА) У ПОВІСТІ О. ПРОЙСЛЕРА «МАЛА БАБА ЯГА» ЯК ПРИЧИНА КОМУНІКАТИВНОГО БАР'ЄРА	104
ЧЕБЕРЯК А.М.	ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЦЕЛЯЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО)	108
ЖАЛКО Д.Д.	ДИСКУРС-АНАЛІЗ І ПІДХОДИ ДО ЙОГО РОЗУМІННЯ	111
КОВЕРДА А.О.	ГЕНЕРАЛЬНИЙ РЕГІОНАЛЬНО АНОТОВАНИЙ КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ДОСТОВІРНІСТЬ ЙОГО ПОШУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ	114
ДРОЗД Д.С.	МОВНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ У ШЛЮБНИХ ОГОЛОШЕННЯХ	115
КОЛОМІЄЦЬ Н.М.	ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ МАРКЕТИНГОВОГО ДИСКУРСУ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ-КОНКОРДАНСУ ANTCONC 4.0	119
ПАВЛІВ А.А.	СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ У ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ДЖО БАЙДЕНА)	123
СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД		
CIEŚLIK B., IWANOWSKA B., KAPRANOV Y.	ISO 18587:2017 STANDARD: NECESSITY OR REALITY?	126
ЛЕМІШ Н.Є.	‘У ТОМУ ЧИСЛІ’: ЕТИМОЛОГІЯ, СЕМАНТИКА, ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	129
РАЗУМНА К.А.	ТРАНСКОДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У НЕХУДОЖНИХ ТЕКСТАХ	132
СЕВАСТЮК М.І.	ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЕМОЦІЙНО-МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	134
TASAZH V.	GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF SLANG IN CINEMATIC DISCOURSE	137

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

УДК 811.161.2'374

Архангельська А.М., д-р філол. наук
Університет імені Ф. Палацького
(Оломоуц, Чеська Республіка)

**НОВІТНІ НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ:
МІЖ УЗУСОМ І НОРМОЮ**

Сучасні дериватологи пояснюють активізацію творення фемінативів (моцій) в українській мові прагматичними чинниками (зростанням суспільної, професійної та творчої активності жінок, змінами їхньої ролі та ваги в суспільстві), розглядають як відповідь на суспільні запити й ілюстрацію динаміки словотвірної норми у цій категорії. На їхню думку, для сьогоденної мовної практики нормою стали нові назви жінок за професією чи видом діяльності: *дизайнерка, модельєрка, режисерка, ораторка, службовка, тележурналістка, детективниця*. Системні вимоги узгодженості родових форм, з одного боку, зміна гендерних орієнтацій сучасного суспільства, з іншого, впливають на посилення характерної для української мови тенденції до суфіксального творення співвідносних з іменниками чоловічого роду назв жіночого роду. Тож активізація моцій в останнє десятиліття зумовлена передусім соціальною потребою (Карпіловська і кол., 2017, с. 381-382).

Новітня фемінізація жіночого лексикону є безумовним проявом мовної динаміки, й цілком логічно, що її результат – фемінатив – є свого роду новотвором. Не можна не погодитися з Є. А. Карпіловською в тому, що «саме новотвори відіграють провідну роль у зміні як українськомовного «креслення» дійсності в цілому, так і «креслення» окремих її об'єктів, їх сукупностей чи реальних і ментальних просторів, з ними пов'язаних. Нові деривати засвідчують способи категоризації суспільно значущих понять, або ключових слів доби, що протягом певного часу перебувають «у фокусі» соціальної уваги» (Карпіловська, 2010, с. 91). Як особливо важливі й показові для певної культури засоби збереження самотутності, свого національного «обличчя», вони виявляють певні тенденції входження в мовний

простір і «облаштування» у ньому. Фемінізація жіночого лексикону перебуває вочевидь у царині суспільно значущих сфер свідомості сучасного українця.

Розуміння новітніх фемінативів як неологізмів пов'язане із кваліфікацією таких одиниць як фактів мови: це нові слова, що з'явилися у її номінаційному просторі на певному етапі розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями. Проте фемінативи, про які йдеться, у переважній більшості виникли не для номінації нових, ще не названих чи невідомих понять: стать має усі ознаки універсальної семантичної категорії і знаходить способи й засоби свого вираження у будь-якій мові світу, тож і українська мова має систему нормативних засобів, за допомогою яких у разі потреби може бути ідентифікована стать жіночого референта. У такій ролі виступають численні усталені станом на сьогодні однослівні стилістично нейтральні словотвірні фемінативи (*дисертантка, дослідниця, студентка, працівниця* тощо) та маскулінізми у генералізувальній функції, використання яких породжує розчленовані аналітичні номінації (*жінка-пілот*) та факти синтаксичного узгодження (*директор прийшла, молода директор*). Тож новітні назви осіб жіночої статі в українській мові утворені головним чином не на позначення цілком нових понять, а для заміни тих наявних мовних позначень, що до сьогодні так чи так нормативно ідентифікували жіночу стать, проте на даному етапі розвитку його мовомислення як, умовно кажучи, «невдалі», перестали влаштовувати українськомовне суспільство (чи його окремі верстви). Їм на зміну прийшли новостворені або повернені з пасиву, ревіталізовані назви осіб жіночої статі, з певних (усвідомлених чи неусвідомлених) міркувань – більш вдалі, точні, більш «українські» чи (у термінах гендерної лінгвістики) гендерно виражені (Архангельська, 2019, с. 89).

Останнім часом у славистиці все частіше на позначення процесів творення регулярних і нерегулярних словотвірних номінацій послуговуються опозицією термінів *узуальне* – *неузуальне* словотворення. Проте, як зауважує Є. А. Карпіловська, фахова славистична література останніх років засвідчує істотну відмінність у трактуванні поняття *неузуальність* щодо лексичної та словотвірної норми мов. Для словотвірних номінацій, на відміну від номінацій лексичних, вирішального значення набувають не їхня вживаність/невживаність або «заданість», «запотребованість» практикою мовної комунікації, а саме відповідність/невідповідність певному зразку творення. Якщо для лексики в цілому достатньо протиставлення мовлення – мова, то для встановлення

узуальності/неузуальності словотвірних номінацій необхідна тріада *мова – норма – мовлення* (Buzássyová – Martincová, 2003, с. 263). Функцію норми, своєрідної перехідної ланки-фільтра в такій опозиції і бере на себе певний продуктивний, регулярний зразок словотворення.

З огляду на це опозицію *узуальне – неузуальне словотворення* можна трактувати і як протиставлення *нормативне – ненормативне словотворення*. В сучасній теорії номінації, зокрема номінації словотвірної, існує також ціла низка термінів на означення членів таких опозицій, конкретних проявів позначених ними процесів поповнення лексикону. Найбільш поширеним на сьогодні є протиставлення потенційних слів (потенціоналізмів) як результату узуального словотворення *оказіональним* словам (*оказіоналізмам*) як наслідкам словотворення *неузуального*.

У такому випадку новітні фемінативи тяжітимуть до *потенційних слів*, бо ж їх творення не спричиняє посутнього порушення ані зразка когнітивної структури номінації, ані її ономасіологічної чи словотвірної структури, ані словотвірної техніки її оформлення. Вони не порушують механізм сучасного українського словотворення, а лише усувають з лексикону ті конкурентні номінації, які не відповідають мовним смакам і потребам сучасного суспільства.

Важливо у цьому зв'язку врахувати й співвідношення *узусу* (живомовної колективної практики) і *норми*. Під нормою розуміють об'єднавчий чинник нації в часі і просторі навколо найкращих зразків мови (Кислюк, 2017, с. 304), реалізовану можливість системи, мовної моделі; стійкий стан (рівновагу) системи на певному синхронному зрізі, «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови», реальне їх вживання у мовленнєвій практиці, зразок, рекомендований до вживання.

Сьогодні в живомовній практиці (узусі) маємо цілком вільне від обмежень й надзвичайно розлоге варіювання мовних засобів позначення жінки на зразок *мовознавець – мовознавка / мовознавиця / мовознавчиня; мовець – мовкиня / мовчиня; політик – політичка / політикиня / політикеса; політолог – політоложка / політологиня; фотограф – фотографеса / фотографиня / фотографка; покупець – покупниця / покупчиня / купувальниця* тощо.

Більшість новітніх варіантних фемінативів є дублетними одиницями, кількість яких часом сягає 6-ти (*професорка, професориня, професореса, професориса, професориця, професориша*), але звичайно коливається між 3–4-ма практично рівноважними фемінативами, а прескриптивна норма дуже неохоче «припускає» функційно

невиправдане дублювання мовних одиниць і мала би «перманентно усунути деякі з таких можливостей», розрізнити такі слова, звільнити мову від «надлишку». Залишимо за мовою та її нормалізаторами рішення про те, які з наведених вище та багатьох інших подібних мовних засобів набудуть статусу прескриптивної норми – зразка, рекомендованого до вживання.

Список використаних джерел:

- Архангельська, А. (2019). *Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Карпіловська, Є.А. (2010). Нова Україна в словотвірній номінації: зміни у мовному кресленні світу. In: *Відображення історії та культури народу в словотворенні*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 91-109.
- Карпіловська, Є.А., Кислюк, Л.П., Клименко, Н.Ф., Критська, В.І., Пуздирева, Т.К., Романюк, Ю.В. (2017). *Вплив суспільних змін на розвиток української мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Кислюк, Л. (2017). *Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси й тенденції розвитку*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Buzássyová, K., Martincová, O. (2003). Neuzuální slovotvorba v zapadoslovanských jazycích. In: *Słowotwórstwo/Nominacja* / Red. nauk. I. Ohnheiser. Innsbruck–Opole, 262-275.

УДК 373.3.091.32:811.161.2'373(07)

Сіранчук Н.М., д-р пед. наук
Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

ПРИНЦИП ГРАДАЦІЙНОСТІ ЯК МЕТОДИЧНИЙ ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Компетентнісний підхід до навчання мови задекларовано у Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти, у яких зазначено, що компетенції формуються в учнів у результаті досвіду користування мовою й уможливають подолання проблеми спілкування, допомагають стати більш незалежними у власних думках і діях, більш відповідальними і готовими до співпраці з іншими людьми.

Одним із принципів, який відповідає лінгводидактичним закономірностям засвоєння рідного мовлення, зокрема закономірності прискорення темпів засвоєння мовлення, є принцип градаційності. Останній тісно пов'язаний із дидактичним принципом доступності і

лінгвометодичним принципом відповідності дидактичного матеріалу віковим особливостям учнів. У словниковій роботі важливо враховувати принцип градаційності, який сформульовано в лексикографії, й осмислений нами як методичний принцип, що полягає у поглибленому вивченні від класу до класу лексико-граматичної характеристики слова, ускладнення прийомів його тлумачення.

Принцип градаційності є цікавим для нашого дослідження, оскільки його беремо за основу у процесі відбору дидактичного матеріалу для компетентісно орієнтованих уроків мовлення (уроків розвитку мовлення), а також для презентації нової лексики на різних етапах навчання в початковій школі (для тлумачення значень нових слів). Цей принцип виявляється й у тому, що, пояснюючи значення нового слова, його тлумачення подають на певному рівні і в необхідному обсязі, доступному і доцільному саме для початкової школи.

Методичний принцип реалізується також у доборі текстів-зразків і в типології вправ, що сприяють збагаченню словника учнів лексикою, яку вивчають. Принцип градаційності щодо методики розвитку мовлення ширший і глибший, ніж лінгводидактичний принцип урахування вікових особливостей учнів, оскільки він одночасно визначає: відповідність прийомів і методів віковим особливостям дітей; відповідність засобів навчання його етапові; доступність використовуваних засобів для конкретної групи учнів відповідно до рівня розвитку їхнього мовлення.

Урахування принципу градаційності необхідне щодо визначення всіх компонентів методичної системи: він важливий щодо уточнення змісту навчання на різних етапах, для встановлення на кожному етапі оптимального співвідношення методів і прийомів, для створення системи вправ із поступовим ускладненням, градацією мовленнєвих завдань. Цей принцип використовується, наприклад, для тлумачення значень абстрактних іменників, що означають особистісні якості, коли багатозначність слова розкривається поступово; ускладнюється обсяг і спосіб тлумачення, розширюються граматичні відомості, подаються нові приклади лексичної сполучуваності.

Лексикографічний принцип градаційності і методичний принцип відповідності навчального мовного матеріалу віковим особливостям учнів близькі за своєю суттю. Перший відносимо виключно до презентації слів у тлумачних словниках для учнів різного віку, він визначає відповідний спосіб тлумачення, а другий

принцип – методичний – регулює добір слів, текстів, які містять лексику, яку вивчають таким чином, щоб забезпечити її засвоєння учнями певного віку (Сіранчук, 2017, с. 59). У відборі словникового мінімуму з метою збагачення мовлення школярів, вимоги двох згадуваних принципів перетинаються, вони односпрямовані. Отже, лексикографічний принцип градаційності можна реалізувати, наприклад, обираючи найбільш ефективні способи і прийоми тлумачення іменників із значенням «якості характеру» щодо дітей молодшого шкільного віку. Методичний принцип реалізується в доборі текстів-зразків і в типології вправ, які сприяють збагаченню словника учнів лексикою, яку вивчають.

Принцип градаційності реалізується у змісті навчання, у його методичних засобах і формах, а також у конкретних методах і прийомах. Це можемо проілюструвати на прикладі лексико-семантичної роботи, та, зокрема, методів семантизації нової лексики на уроках української мови й читання (Сіранчук, 2017, с. 60).

У доборі потрібного набору прийомів семантизації варто враховувати два фактори: тип лексичного значення слова та вид сформованого словникового запасу учнів – активний або пасивний словниковий запас, також необхідно враховувати вік учнів та етап вивчення слова. Останні дві вимоги відповідають вимогам принципу градаційності. Ми вже згадували про нього як про лексикографічний принцип, згідно з яким залежно від віку учнів змінюються прийоми тлумачення значення слова, ускладнюється характер визначень, збільшується число значень слів, які потрібно розтлумачити учням, поглиблюється семантична і граматична характеристика слова й таке ін.

У методиці, окрім терміна тлумачення значення слова, вживають також термін семантизація слова, який передбачає перший етап роботи над словом, що розпочинається з розкриття його значення і завершується первинним засвоєнням. Ономасіологічний спосіб тлумачення передбачає звернення до зовнішньомовних реалій. Окреслюють такі прийоми, як наочний (демонстрація предмета або його зображення), що передбачено для слів із конкретним значенням, і контекстуальний (звернення до тексту, із якого зрозуміло значення слова), що можливо для слів із абстрактним значенням. При цьому конкретну ситуацію подають не лише вербально, а ще й із допомогою аудіовізуальних засобів, однак ці прийоми все ж залишаються в межах ономасіологічного способу. Цей спосіб тлумачення широко застосовують у початковій школі, що зумовлено особливостями наочно-

образного мислення учнів початкових класів. У зарубіжній лексикографії, яка розробляє навчальні словники для учнів початкових класів, широко презентують картинні словники або в тлумачних словниках використовують численні ілюстрації (Bevington, 1978, р. 11) та зрозумілі учням контексти (Иванчева, Котова, 1985, с. 63). На сучасному етапі подібні словники використовують для вивчення української мови як рідної.

Щодо прийомів, які виокремлюють у семантичному способі тлумачення слів, то досвід засвідчив доступність для молодших школярів таких прийомів тлумачення: 1) синонімізація й антонімізація (зіставлення незнайомого слова з уже відомим учням синонімом чи антонімом); 2) логічне визначення (використання гіпероніма); 3) прийом словесного опису; 4) структурно-семантичний прийом, що охоплює: а) звернення до мотивувального слова (тлумачення похідного слова за допомогою твірного на основі семантичної мотивації) – словотворчий прийом, який набуває значення у вивченні, зокрема, абстрактних іменників описуваної нами групи; б) звернення до етимології слова – етимологічний прийом.

Отже, провідним методичним принципом формування лексичної компетентності в учнів початкових класів визнано градаційний принцип, суть якого полягає в тому, що градація передбачає структурування змісту і дидактичного матеріалу за темами з орієнтацією на різні етапи навчання з поступовим нарощуванням обсягу лінгвістичної інформації, яку повідомляють за цією темою, та ускладненням її характеру і форм подання.

Список використаних джерел:

- Иванчева, Д.П., & Котова, Е.И. (1985). *Картинен речник за първокласника*. София: Нар. просвета.
- Сіранчук, Н.М. (2017). *Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови*: монографія. Київ: Центр учбової літератури.
- Bevington, J. (1978). *My first dictionary all in color*. London.

УДК 811.161.2'373.611

Бісовецька Л.А., канд. філол. наук
Суржук Т.Б., канд. пед. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Переосмислення вже існуючих у мові лексичних одиниць і використання їх для позначення нових реалій, як наголошують науковці (Мойсієнко, Бас-Кононенко, Бондаренко, 2010, с. 49), – активний процес у сучасних мовах світу, серед яких і українська. Семантичні зміни у лексиці спричинені як мовними, внутрішньосистемними, так і зовнішніми, позамовними (екстралінгвістичними) чинниками: розвитком науки, техніки, культури, суспільно-політичними явищами тощо.

Семантичну деривацію як засіб поповнення словникового запасу мови досліджували такі мовознавці, як-от: Т. Бевз, З. Дубинець, О. Ковальчук, Т. Коць, К. Ленець, О. Ляхова, Д. Мазурик, Л. Мацько, О. Стишов, А. Таран, О. Тараненко, О. Тур.

На практичних заняттях із методики навчання мовно-літературної освітньої галузі передбачено ознайомлення здобувачів вищої освіти з підручниками для початкової школи. Під час виконання вправи 2 (стор. 11) з підручника для 3 класу І. Большакової, М. Пристінської «Українська мова та читання» (Большакова, Пристінська, 2021, с. 11) потрібно було утворити словосполучення іменника з прикметником за зразком: *каструля з металу* – *металева каструля*. Студенти успішно утворили словосполучення з головним словом – іменником: *килим із шерсті* – *шерстяний килим*, *комод із дуба* – *дубовий комод*, *ваза з глини* – *глиняна ваза*, але зі словосполученням *склянка з пластику* виникли труднощі. У групі виникла дискусія щодо можливості поєднання цих слів, адже, на думку частини студентів, склянка має бути зроблена зі скла, а для посуду з пластику (чи паперу) слово *склянка* вживати не можна, натомість було запропоновано слова *стакан*. Оскільки такі труднощі можуть виникнути і в учнів 3 класу, студенти отримали завдання ознайомитися з питаннями «Зміни лексичного значення слова», «Деетимологізація»; звернутися до лінгвістичних словників; з'ясувати, які поради щодо вживання слів *склянка* і *стакан* дають науковці.

Здобувачі освіти з'ясували, що слово завжди виникає з одним значенням, яке називається первинним. Первинне значення є прямим, оскільки прямо називає позначуваний предмет. Найчастіше виділяють дві основні причини багатозначності. Перша є проявом принципу економії і зумовлена існуванням певного протиріччя між різноманітністю світу й обмеженістю ресурсів мови: мова не може постійно збагачуватись за рахунок появи нових слів, оскільки тоді її словниковий запас стане занадто громіздким і важким для користування. Тому, пізнаючи нові грані світу, ми змушені використовувати одне і те саме слово для позначення різних явищ, так чи інакше пов'язаних у нашій свідомості, переносячи назви з одного предмета (явища) на інші. Вже існуюче слово набуває нових значень і додаткових смислів. Друга причина багатозначності – сам характер людського мислення: узагальнення, властиве нашому мисленню, відображається в мові (у тому числі й у полісемії). Отже, багатозначність – це спосіб компактного зберігання в мові інформації про світ. (Мойсієнко, Бас-Кононенко, Бондаренко, 2010, с. 47-48).

Багатозначність слова розвивається на основі перенесення назви з одного предмета на інший. Нове значення є завжди переносним, похідним від первинного, мотивованим через пряме. Із перенесенням пов'язані такі явища, як розширення і звуження значення. Слово *стріляти* спершу мало значення «випускати стріли», згодом, коли було винайдено інші види зброї, розширило своє значення до сучасного «робити постріли».

Деетимологізація – втрата словом етимологічної мотивованості внаслідок затемнення його семантичного і словотвірного відношення до мотивувального слова (кореня) і здебільшого його морфем, структури. За ступенем завершеності деетимологізація буває повною і неповною. Деетимологізація, як зазначає М. Кочерган (Кочерган, 2014, с. 237), уможливорює поєднання слів, які за живої етимології були б неможливими (*синя білизна, червоне чорнило*).

В ефірі «Сніданку з 1+1» мовознавець О. Авраменко провів експрес-урок з української мови, де пояснив, як і чому краще говорити саме «паперова склянка». При цьому педагог показав фрагмент з бліц-опитування людей на вулицях столиці, думки яких, до речі, розділилися.

За словами О. Авраменка, сучасні мовознавці радять уникати слова «стакан», оскільки воно штучне в нашій мові і вважається калькою з російської.

«Більш органічне – склянка. Логічно виникає думка, так склянка ж має бути зі скла. Друзі, у мові не завжди два та два – чотири. У давнину було винайдено для письма чорнило. Зрозуміло, що воно було чорного кольору, але з часом, коли винайшли рідину для письма червоного чи зеленого кольору, то ніхто вже нових слів для неї не вигадував – червонило або зеленило, а стали так само називати словом чорнило. Але з уточненням: «Чи є у вас зелене чорнило? Дайте мені червоне чорнило!» От така ж доля і в склянки. Можна сказати: «Дайте мені паперову склянку», або «треба купити пластикових склянок». До речі, пластикову склянку називають також пластанкою, але це розмовне слово», – пояснив Олександр Авраменко (Прокопенко, 2023).

Отже, здобувачі освіти з'ясували, що у слові *склянка* відбулося розширення значення внаслідок деетимологізації; науковці рекомендують вживати слово *склянка* незалежно від матеріалу, з якого виготовлений посуд. І тому майбутні вчителі початкової школи мають бути впевнені, що завдання у підручнику для початкової школи сформульовано коректно, а словосполучення *пластикова (паперова) склянка* є нормативним.

Список використаних джерел:

- Большакова, І.О., & Пристінська, М.С. (2021). *Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 2.* 2-ге вид. Харків: Видавництво «Ранок».
- Кочерган, М.П. (2014). *Вступ до мовознавства.* 3-е вид. Київ: Академія.
- Мойсієнко, А.К., Бас-Кононенко, О.В., & Бондаренко, В.В. (2010). *Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика.* Київ: Знання.
- Прокопенко, Є. (2023). «Паперовий стакан» чи «паперова склянка» – мовознавець Авраменко дав правильну відповідь. *УНІАН.* 25.09.23. <https://www.unian.ua/curiosities/paperoviy-stakan-chi-paperova-sklyanka-yak-pravilno-12404103.html> (дата звернення 10.10.2023).

UDC 378.011.3.018.43:004]:81'243:5-051

Калініченко М.М., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

LANGUAGE BARRIERS IN THE VIRTUAL CLASSROOM: STRATEGIES FOR ENHANCING COMMUNICATION IN REMOTE ENGLISH INSTRUCTION FOR CHINESE MASTER'S STUDENTS

This paper explores the challenges arising from language barriers in the context of virtual classrooms, focusing on remote English instruction for Chinese master's students. The study delves into the unique linguistic hurdles faced by these students and proposes a set of strategic interventions aimed at enhancing communication effectiveness. By examining the cultural and linguistic context, the paper aims to contribute insights into improving the overall quality of distance English education for this specific demographic.

The increasing trend of remote education, exacerbated by global events, has necessitated a closer examination of language barriers faced by Chinese master's students in virtual English classrooms. This study aims to identify specific language barriers encountered by Chinese master's students in remote English instruction and to propose effective strategies for overcoming these challenges.

The literature on language barriers in virtual classrooms, especially concerning international students, offers valuable insights into the challenges faced by learners, particularly those from China. Numerous studies have investigated the multifaceted nature of language barriers, shedding light on the complexities that arise in the context of online education.

One prevalent theme in the literature revolves around the impact of language proficiency on the academic performance of international students in virtual classrooms. Researchers have consistently highlighted the struggles faced by Chinese students in mastering the English language, affecting their ability to engage actively in virtual learning environments (Brown, 2003). This aspect is crucial not only for understanding course content but also for effective communication with instructors and peers.

Cultural factors also play a significant role in exacerbating language barriers. The literature emphasizes the importance of considering cultural

nuances in communication styles, expectations, and interaction patterns (Kim, 2011). Studies have noted that Chinese students may encounter challenges in adapting to Western instructional approaches, leading to misunderstandings and decreased participation in virtual classrooms.

Additionally, research underscores the limitations of traditional language assessment methods in virtual settings. The standard evaluation tools may not capture the full range of a student's language abilities, especially in asynchronous communication modes. This mismatch can result in an inaccurate representation of the student's language proficiency and hinder their academic progress.

Another key area of exploration is the role of technology in both perpetuating and mitigating language barriers. On one hand, digital platforms and tools can facilitate language learning and communication (Liu, 2009). On the other hand, technological challenges, such as poor internet connectivity or unfamiliarity with virtual collaboration tools, can further impede effective language acquisition.

Moreover, the literature emphasizes the need for targeted support mechanisms to address language barriers systematically (Chen, 2008). Language support programs, cultural sensitivity training for instructors, and peer-assisted learning initiatives have been proposed as effective strategies. These interventions aim to create a more inclusive virtual learning environment, acknowledging the diverse linguistic backgrounds of international students, particularly those from China.

In conclusion, the existing literature provides a comprehensive understanding of the language barriers faced by international students, with a specific focus on learners from China in virtual classrooms (Li, 2011). The insights gleaned from these studies pave the way for the development of tailored interventions and best practices to enhance language acquisition and overall academic success in the evolving landscape of online education.

The exploration of cultural and linguistic factors in the literature on language barriers in virtual classrooms is also a critical aspect, shedding light on how these elements influence the experiences of international students, particularly those from China. Researchers have investigated how cultural nuances impact communication styles in virtual classrooms. They delve into how the expectations and norms associated with communication may vary between Western instructional approaches and the cultural backgrounds of Chinese students, affecting their participation and engagement. Numerous studies have explored instances of cultural misunderstandings in virtual classrooms (Smith, 2006). They discuss how

differences in communication styles, non-verbal cues, and contextual understanding can lead to misinterpretations, creating additional challenges for international students from China.

Other authors have delved into the intricate relationship between language and cultural identity (Wang, 2004). They discuss how the preservation of cultural identity can be both a challenge and an asset in virtual classrooms, impacting the way Chinese students navigate language barriers while maintaining their cultural distinctiveness.

Understanding these cultural and linguistic factors is crucial for developing effective strategies to address language barriers in virtual classrooms. By acknowledging and accommodating the diverse cultural backgrounds of international students, educators can create environments that foster meaningful communication and enhance the overall educational experience, especially for those from China.

In conclusion, the existing literature on language barriers in virtual classrooms, with a specific focus on challenges faced by international students, particularly those from China, provides a nuanced understanding of the complexities involved. Several key conclusions can be drawn from the reviewed literature:

Limited English proficiency significantly impacts the academic performance of international students, with learners from China facing particular challenges in actively engaging with course content and effectively communicating in virtual classrooms.

Cultural nuances play a pivotal role in exacerbating language barriers, influencing communication styles, expectations, and interaction patterns. The literature emphasizes the importance of recognizing and addressing these cultural differences to enhance effective communication.

Traditional language assessment methods may not accurately represent a student's language proficiency in virtual settings. Researchers advocate for a reevaluation of assessment strategies to ensure a more comprehensive understanding of the linguistic capabilities of international students, especially those from China.

Technology acts as a double-edged sword, both facilitating and hindering language acquisition. Digital platforms and tools can be leveraged to support language learning, but challenges such as poor internet connectivity and unfamiliarity with virtual collaboration tools can pose additional hurdles.

Targeted support mechanisms, including language support programs, cultural sensitivity training for instructors, and peer-assisted learning initiatives, are identified as crucial interventions. These

strategies aim to create a more inclusive virtual learning environment, acknowledging and accommodating the cultural diversity of international students, particularly those from China.

Chinese students often face challenges in adapting to the cultural nuances embedded in virtual education, impacting their overall learning experience. Strategies that promote cultural competence among instructors and foster cultural identity preservation are essential for mitigating these challenges.

Recommendations for Future Research:

The literature highlights the need for continued research in this evolving field. Future studies should explore evolving technological landscapes, the long-term impact of cultural interventions, and the effectiveness of various support mechanisms in addressing language barriers in virtual classrooms for international students.

In summary, the reviewed literature provides a foundation for understanding the multifaceted nature of language barriers in virtual classrooms. The conclusions drawn from these studies contribute valuable insights to educators, policymakers, and researchers seeking to enhance the quality of virtual education for international students, particularly those from China.

Bibliography:

- Brown, A. (2003). Cultural Adaptation in Virtual Classrooms: Challenges and Strategies for Chinese Master's Students. *Journal of Online Education Research*.
- Chen, L. (2008). The Role of Technology in Mitigating Language Barriers: A Study of Virtual Learning Environments for Chinese Master's Students. *International Journal of Educational Technology*.
- Kim, J. (2011). Preserving Cultural Identity in Virtual Classrooms: A Case Study of Chinese Master's Students. *Journal of Intercultural Education*.
- Li, H. (2011). Cultural Nuances and Communication Styles: Implications for Virtual English Instruction to Chinese Master's Students. *Language and Intercultural Communication*.
- Liu, Y. (2009). Language Proficiency Challenges in Online Education: A Case Study of Chinese Master's Students. *Journal of Distance Education*.
- Smith, R. (2006). Language Proficiency and Academic Performance: The Impact on Chinese Master's Students in Virtual Classrooms. *Distance Learning Journal*.
- Wang, Q. (2004). Cultural Misunderstandings in Virtual Learning: A Cross-Cultural Analysis with a Focus on Chinese Master's Students. *International Journal of Cross-Cultural Studies*.

УДК 81'373.4

Павлова О.І., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ТЕРМІНОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ

У сучасному світі та інформаційному просторі постійно зростає значення термінознавства як науки і як навчальної дисципліни.

Термінознавство – це наука, яка вивчає спеціальну, фахову лексику будь-якої національної мови з точки зору її типології, походження, форми, змісту та функціонування, а також використання і упорядкування (Білозерська, Возненко, Радецька, 2010, с. 15). Початок термінознавства пов'язаний з іменами австрійського вченого Ойгена Вюстера Нубасова та російського вченого Дмитра Лотте, які видали свої перші термінологічні праці в 30-роках ХХ ст. Термінознавство стало самостійною наукою з власним предметом, завданнями і методами дослідження у 60-70-х роках ХХ ст.

Предметом термінознавства є терміни та їх сукупності (термінології та терміносистеми), а також закономірності складання, конструювання, функціонування і використання цих сукупностей (Лейчик, 2006, с. 21).

Завданнями термінознавства є: 1) аналіз ролі термінології в комунікативних процесах; 2) дослідження семантичної своєрідності термінів порівняно зі словами загальноновживаної мови; 4) аналіз граматичної структури термінів; 5) удосконалення методик аналізу і опису термінологій; 5) розроблення принципів та правил перекладу іноземних термінів рідною мовою; 6) удосконалення принципів відбору і опису термінів під час розв'язання термінографічних завдань і т.ін. (Павлова, 2011, с. 9-10).

Термінознавство пов'язано з лінгвістичними науками (лексикологією, граматиною, історією мови, соціолінгвістикою) і нелінгвістичними науками (психологією, соціологією, філософією, наукознавством, інформатикою, логікою).

В Україні постійно розвивається і удосконалюється як теоретичне, так і практичне термінознавство. Сьогодні справами термінології займаються 122 технічні комітети, серед них Комітет наукової термінології НАН України, Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, ряд компетентних комісій.

Комітет наукової термінології НАН України за період з 1995 до 2022 р. організував і провів 10 Всеукраїнських конференцій «Українська термінологія і сучасність» у Києві з виданням їхніх матеріалів у однойменному збірнику наукових праць.

Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології за період з 1992 до 2022 рр. організував і провів 17 міжнародних наукових конференцій «Проблеми української термінології СловоСвіт» у Львові. Цей комітет регулярно видає «Бюлетень ТК СНТТ» і фаховий журнал «Вісник НУ «Львівська політехніка», серія «Проблеми української філології».

Українські термінознавці і термінологи беруть активну участь у роботі міжнародних термінологічних організацій. Україна представлена у 9 Міжнародних, європейських і регіональних організаціях зі стандартизації, метрології та сертифікації: Міжнародній організації зі стандартизації (ISO), Міжнародній електротехнічній комісії (IEC), Європейському комітеті зі стандартизації (CEN), Європейському комітеті зі стандартизації в електротехніці (CENELEC), Міжнародній організації законодавчої метрології (OIML), Генеральній конференції мір і ваги (CGPM), Організації Євразійського співробітництва державних метрологічних установ (COOMET) та ін. (Кочан, 2017, с. 95).

Завданням вищої школи України сьогодні є виховання висококваліфікованих спеціалістів, які не лише набувають певних професійних знань, навичок та вмінь, але й розуміють закономірності творення наукових понять, вміють грамотно застосовувати термінологічну лексику в усіх сферах професійної діяльності. Тому в навчальні плани українських вищих навчальних закладів уведено дисципліну «Термінознавство» (Кочан, 2017, с. 97). Ще австрійський учений Ойген Вюстер уважав необхідним включення курсу «Основи термінології і переклад наукової і технічної літератури» в навчальний план всіх факультетів іноземних мов (Павлова, 2011, с. 189).

Викладання термінознавства вимагає навчального забезпечення у вигляді підручників, навчальних посібників, практикумів та інших видів навчально-методичної літератури. У 1990-2022 рр. в Україні вийшло чимало посібників та інших навчальних книг із загальних питань термінознавства та суто фахових.

Серед навчальних видань з термінознавства виявлено такі:

а) підручники і навчальні посібники загального спрямування: Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк «Українське термінознавство» (1994), О.Г. Михайлова, А.А. Сидоренко, В.Ф. Сухопара «Українська

наукова термінологія» (2002), О.В. Бондарець, В.В. Дубічинський, Г.Д. Павлова, Л.Я. Терещенко «Основи українського термінознавства та перекладу науково-технічної літератури» (2002), Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський та ін. «Прикладне термінознавство» (2003), М.С. Зарицький «Актуальні проблеми українського термінознавства» (2004), О.І. Павлова «Основи термінознавства» (2011), С.З. Булик-Верхола, Г.В. Наконечна, Ю.В. Теглівець «Основи термінознавства» (2013);

б) фахові посібники вузької спеціалізації: Н.П. Литвиненко, Н.В. Місник «Українська медична термінологія у фаховій мові лікаря» (2001), Н.В. Артикуца «Мова права і юридична термінологія» (2002), М.В. Комова «Документознавча термінологія» (2003), В.М. Зайцева «Сучасна спортивна термінологія» (2004), Н.В. Нікуліна «Термінознавство: лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування» (2006) та багато інших (Кочан, 2017, с. 98).

Отже, термінознавство викладається сьогодні у всіх національних університетах і низці державних університетів України. Ця навчальна дисципліна має такі назви: «Термінознавство», «Українське термінознавство», «Загальне термінознавство», «Актуальні питання українського термінознавства», «Основи термінознавства», «Основи українського термінознавства», «Основи лексикографії й термінознавства», «Термінологічна культура фахівця».

В Україні викладають термінознавство в основному на факультетах української філології, але в декількох ЗВО також на факультетах іноземної філології, називаючи цю дисципліну «Термінознавство першої іноземної мови» або «Термінологія основної іноземної мови». Крім того, термінознавство викладають також у технічних університетах країни.

У Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ), на факультеті іноземної філології термінознавство викладалось у 2006-2016 рр. спочатку як обов'язкова, а згодом як вибіркова дисципліна. Десятирічний практичний досвід викладання курсу «Основи термінознавства» свідчить про те, що його вивчення безумовно сприяє поглибленню уявлень студента-філолога про літературну мову як систему і про науково-технічну мову як одну з її підсистем; допомагає розширенню загальної лінгвістичної ерудиції; сприяє удосконаленню практичного володіння мовою науки і техніки взагалі і термінологією як складовою частиною її лексичної системи зокрема;

допомагає формуванню вмінь та навичок читання і перекладу іншомовної науково-технічної літератури українською мовою (Павлова, 2011, с. 6).

На превеликий жаль, у навчальних планах факультету філології РДГУ ця дисципліна відсутня з 2017 р., не зважаючи на той безперечний факт, що термінознавство є необхідною і корисною дисципліною і для майбутніх учителів іноземних мов, і для філологів-перекладачів. На наш погляд, вимоги сьогодення потребують обов'язкового уведення термінознавства в навчальні плани факультету філології.

Список використаних джерел:

- Білозерська, Л.П., Возненко, Н.В., & Радецька, С.В. (2010). *Термінологія та переклад*. Вінниця: Нова книга.
- Кочан, І.М. (2017). Українське термінознавство сьогодні. *Філологічні студії*, 9, 93-101.
- Лейчик, В.М. (2006). *Терминоведение: предмет, методы и структура*. Москва: КомКнига.
- Павлова, О.І. (2011). *Основи термінознавства*. Рівне: Волинські обереги.

УДК 378.091.212:17-047.22

Станіславчук Н.І., доктор філософії (PhD)
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ В СИСТЕМІ
ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Етична складова професійної компетентності вчителя-філолога, педагогічного працівника, науковця відображена в низці європейських та вітчизняних документів: Бухарестській Декларації з етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європейському регіоні, «Переліку етичних стандартів», «Етичному кодексі», «Етичних принципах», «Етичній поведінці всіх учасників освітнього процесу», «Керівництві для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти», «Етичному кодексі членів Фулбрайтівського товариства України», «Кодексі рекрутації академічних працівників», «Висновків щодо

дослідницької доброчесності»; Європейському кодексі дослідницької доброчесності, проєкті Етичного кодексу українського вчителя тощо.

Формування етичної компетентності майбутніх учителів-філологів відображає основні норми, що регулюють його дії, встановлені звичками, традиціями, життєвими принципами і професійною діяльністю, психологічними станами, діями, поведінкою і якостями.

Етична компетентність учителів-філологів проявляється як і в освітньому процесі під час викладання навчальних предметів, так і в позааудиторній діяльності. Вона передбачає сформованість учителів-філологів, спроможних «керувати власними емоціями; будувати діалоги та полілоги з учнями, уміють слухати і чути; поважають кожного, не допускають дискримінації; відстоюють свої права, навчають цього учнів; залучають інших до прийняття спільних колективних рішень» (Авшенюк та ін., 2020, с. 54).

У закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців-філологів, позааудиторна діяльність створює додаткові можливості для вдосконалення знань, умінь та навичок іншомовного спілкування з дотриманням етичних норм спілкування; подолання недоліків аудиторного навчання; вдосконалення професійно-етичної культури майбутніх учителів-філологів; розвиток інтелекту; залучення до культурних цінностей країни, мова якої вивчається; змістовного проведення дозвілля; самоосвіти та саморозвитку; розвитку і вдосконалення міжособистісних стосунків; задоволення потреб у спілкуванні; занять науково-дослідною діяльністю з іноземної мови; стимулювання морально-етичного розвитку, етичної компетентності тощо (Коваленко, 2009, с. 114-117).

Позааудиторна діяльність з формування етичної компетентності має стати домінантою у становленні і розвитку майбутніх учителів-філологів, оскільки ґрунтується на сучасній педагогічній аксіології, що виражається у:

– суспільно значущих цінностях (гуманізм, справедливість, духовна культура, демократія, висока громадянська активність, свобода, соціальна відповідальність, професіоналізм, інноваційний стиль педагогічного мислення тощо);

– морально-етичних цінностях (інтелігентність, позитивне сприйняття себе як педагога, бажання й уміння працювати з іншими, здійснювати педагогічну співпрацю з батьками школярів, колегами; любов до дітей, здатність вбачати у вихованні зростаючої особистості

головний смисл педагогічної діяльності; уміння приймати кожного школяра таким, яким він є, спираючись на його позитивне, визначати стратегію і тактику його розвитку; емоційна саморегуляція, інтерес до людей тощо);

– цінностях педагогічної етики: професійно-педагогічний обов'язок (сукупність морально-етичних вимог, що ставляться суспільством до вчителя/викладача, а також виконання ним своїх професійних обов'язків); педагогічна справедливість (моральна якість вчителя/викладача і оцінка міри його впливу на школярів, що відповідає реальним заслугам перед колективом); педагогічна честь (передбачає не тільки усвідомлення вчителем своєї значущості, але і суспільне визнання, суспільну пошану його моральних якостей); педагогічний авторитет (моральний статус у колективі учнів і колег, своєрідна форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний і шанований педагог регулює поведінку учнів, впливає на їх переконання) (Васянович, 2011, с. 78);

– особистісних якостях: душевна чуйність (уміння зрозуміти інших, «вловити» настрій, за потреби – надати необхідну допомогу); делікатність (доброзичливе ставлення до інших, помірні вимогливість); почуття гумору (уміння розуміти і підтримувати емоційний стан інших); інтуїтивність (уміння екстраполювати поведінку інших як у ситуаціях, що склалися на даний момент, так і в прогнозованих і непередбачуваних); деїмппульсивність (здатність стримуватися від прийняття необдуманих рішень, контролювати свою поведінку тощо) (Станіславчук, 2020, с. 153).

Для того, щоб майбутні вчителі-філологи були залучені до активної позааудиторної діяльності, у них має бути установка на таку діяльність, емоційне захоплення майбутнім результатом, відповідність визначеним цілям (усвідомленим і неусвідомленим) і переконаність у їх досягненні. Досягнути цих цілей їх можна за таких умов: 1) активна опора на здатність і здібності майбутнього учителя іноземних мов до позааудиторної діяльності; 2) врахування інтересів, здібностей і запитів майбутніх учителів, в т. ч. й інтересу до оволодіння етичною компетентністю; 3) розвиток емоційної сфери особистості, зміни вражень та накопичення емоційно-етичного досвіду поведінки; 4) емоційно-етичне і професійно зорієнтоване насичення змісту позааудиторної діяльності; 5) формування морально-етичного ставлення до майбутньої професії шляхом актуалізації морально-етичних переживань; 6) розвиток творчого потенціалу майбутніх

вчителів іноземних мов, їх морально-емоційної сфери шляхом включення у види діяльності професійно-етичного спрямування; 7) вироблення потреби та уміння знаходити свою інтерпретацію завдання чи справи, що пропонується для виконання; 8) рівноправне спілкування в системі «викладач – здобувач», «здобувач – здобувач» з дотриманням його морально-етичних норм і правил; 9) створення атмосфери доброзичливості та натхнення, максимальної реалізації здобувача освіти в позааудиторній діяльності; 10) регулярний самоаналіз результатів позааудиторної діяльності, в т. ч. й тих, що стосуються розвитку етичної компетентності; 11) прояв уваги до кожного учасника позааудиторної діяльності і об'єктивна оцінка результатів участі в ній.

Наявність у майбутніх учителів-філологів чіткого уявлення про значення етичних знань, етичних цінностей, норм і правил етичної поведінки у майбутній професійній діяльності та особистому житті, можливість засобами іноземної мови задовольнити потреби у підвищенні рівня своєї морально-етичної вихованості, етичної компетентності, а також опора на «змагальні» чи суто особисті позитивні мотиви (похвала, заохочення, нагорода) активізують здобувачів освіти у позааудиторній діяльності. А це, своєю чергою, спонукає викладачів до оновлення змісту позааудиторної діяльності з метою розвитку етичної компетентності майбутніх учителів-філологів у контексті їх професійної підготовки.

Список використаних джерел:

- Авшенюк, Н., Андрощук, І., Гриневич, Л., Івашнюва, С., Лінник, О., & Софій, Н. (2020). *Професійний стандарт вчителя нового покоління*. Київ.
- Васянович, Г.П. (2011). *Педагогічна етика*. Київ: Вид. центр «Академія».
- Коваленко, В. (2009). Формування духовності студентської молоді в процесі позааудиторної роботи. *Вісник Житомирського державного університету*, (52), 114-117.
- Станіславчук, Н.І. (2020). Позааудиторна діяльність як компонент навчання студентів факультету іноземної філології (с. 151-154). *Актуальні питання науки: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (30 квіт. 2020 р.)*. Бердянськ: БДПУ.

УДК 373.3.011.3

Бондарець Ю.Ю., вчитель англійської мови,
Рівненський ліцей №12
(Рівне, Україна)

РЕФЛЕКСІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

«Школи мають навчати дітей ставити запитання і думати про себе» – так вважає доктор Тоні Вагнер (Гарвард, США). Думати про себе означає усвідомлювати себе. Розуміти свої справжні емоції, потреби, свої досягнення і обмеження, свої сильні сторони. Ставити власні цілі та мати власну думку. Вміти досліджувати себе і результат своєї діяльності як на уроці, так і у житті. Саме використання рефлексії на уроках спонукає учнів обмірковувати свої дії у процесі безперервного навчання. І саме завдяки реформі освітньої галузі і впровадженню НУШ (2016) рефлексія набуває актуальності і є підґрунтям для формування компетентностей учня. Рефлексія (англ. *reflection*) – процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів тощо.

Рефлексію класифікують за її функціями:

- рефлексія настрою та емоційного стану (актуальна на початку уроку для встановлення емоційного контакту та на кінці уроку);
- рефлексія діяльності (дає можливість осмислювати способи та прийоми роботи з навчальним матеріалом, дає змогу оцінити активність кожного учня під час уроку);
- рефлексія змісту навчального матеріалу (використовується для виявлення рівня усвідомлення змісту пройденого).

Для проведення рефлексії настрою та емоційного стану використовуються смайлики настрою – найпростіший варіант. Гарно зарекомендував себе прийом «Дерево почуттів», де учні використовують кольорові листочки для визначення свого настрою. Також учням до вподоби прийом «Термометр настрою» – сприяє позитивній атмосфері уроку. У кожного вчителя є власний список дієвих прийомів.

Для реалізації рефлексії діяльності учні мають не лише усвідомити зміст матеріалу, але і вміти обрати найбільш раціональні. Що я робив? Який результат я отримав? Який варіант кращий? – запитання, які ставлять учні перед собою, які вміють усвідомлювати свою діяльність. Ефективними для цього типу рефлексії є такі прийоми: «Східці успіху», «Закінчи речення», «Колесо англійської мови», «Відкритий мікрофон», «Сінквейн», «Шкала думок» тощо.

У кінці уроку важливо підвести підсумки, залучаючи школярів до самоаналізу, у ході якого учні повідомляють чого навчилися і які вміння виявили. Саме на цьому етапі варто реалізовувати рефлексію змісту навчального матеріалу. Доцільними для цього типу рефлексії будуть «Підведення підсумків», «Даймонд», «Кластер» тощо.

Усі ці інструменти і прийоми спрямовані на формування самостійної оцінки учнями своїх успіхів. Рефлексія дозволяє вдосконалювати навчальний процес, орієнтуючись на особистість кожного учня. Рефлексія сприяє активізації готовності учня до виконання завдання, розвиває навички критичного мислення, коли учні навчаються аналізувати власний внесок у виконання індивідуального чи групового завдання та узагальнювати свою діяльність. Рефлексія є важливою складовою сучасного уроку і не лише уроку англійської мови. Рефлексія сприяє формуванню усвідомленого ставлення учнів до своєї навчальної діяльності, осмисленню ними здобутих знань. Обираючи той або інший вид рефлексії, варто враховувати мету заняття, зміст та труднощі навчального матеріалу, тип заняття, методи навчання, вікові та психологічні особливості учнів.

Список використаних джерел:

- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. (2016). Київ: МОН України.
- Павлюк, В.І. (2021). Рефлексія як ефективний інструмент роботи вчителя початкової школи на уроках англійської мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 79, 2, 68-71.
- Reflection and Self – Analysis / Teaching English / British Council*. URL: www.teachingenglish.org.uk

УДК 378.147+81'367:81'373.7

**Остапчук Т.А., вчитель української мови,
Рівненський ліцей №12
(Рівне, Україна)**

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мова є основною формою національної культури, саме вона є скарбницею духовних надбань нації. Мова нації та культура становлять одне ціле. Розвиток культури починається із розвитку мови, тому мова і культура взаємопов'язані. Лінгвокультурологія – галузь лінгвістики, яка займається взаємозв'язком між мовою і

культурою, досліджує вияви культури народу, відображені та закріплені в мові. Формування людини як особистості з високим інтелектуальним рівнем неможливе без досконалого володіння мовою. За словами відомого українського мовознавця О.О. Потебні (1985), «мовна індивідуальність вирізняє людину як особистість, і що яскравіша ця особистість, то повніше вона відображає мовні якості суспільства».

Уроки формування культурологічної компетенції вимагають включення у їхню структуру нових цікавих форм і прийомів роботи із текстом. На підвищення ефективності набуття учнями соціокультурних знань впливає використання вдало підібраних засобів навчання, серед яких найголовнішим є дидактичний матеріал. Саме він поєднується з усіма методами навчання, ілюструє теоретичні положення, сприяє успішному розвитку мовних умінь і навичок, збагачує інтелектуальну й емоційну сферу учня, формує його моральні переконання.

Основною одиницею формування мовної культури є текст, оскільки саме через нього учень отримує можливість засвоїти нові знання, цінності, моральні та естетичні принципи, розширити кругозір, розвинути здатність мислити критично, усвідомити свою роль у суспільстві.

Приклади поєднання синтаксичних вправ і лінгвокультурологічних завдань на уроці української мови в 9 класі: Прочитайте й запишіть уривок із твору Мирослава Дочинця «Многії літа. Благії літа». Підкресліть граматичні основи в реченнях, визначте типи речень за будовою та накресліть їх схеми. Що означає бути прив'язаним до землі? Як ви можете знадобитися у своєму краї? Чому важливо згадувати померлих? Що таке душевна спрага? Визначте смислове значення складних речень, їх роль у розкритті лінгвокультурологічної інформації.

Вивчення теми про види складнопідрядних речень на філософських порадах Мирослава Дочинця з книги «Єдин. Маленькі сповіді серця». Приклади завдань до тексту: Прочитайте й запишіть речення, вкажіть види підрядних речень, прокоментуйте вживання розділових знаків, накресліть схеми речень. Як ви справляєтесь із труднощами? Що можете побажати однокласникам, які зневірилися? Що означає знайти себе? До чого у вас є талант?

Вивчення теми про вживання розділових знаків у безсполучникових реченнях на матеріалах книги Мирослава Дочинця «Ескізи на павутині». Приклади завдань до тексту: Прочитайте й

запишіть речення, вкажіть їх вид, подумайте над смисловими зв'язками між частинами складного речення. Прокоментуйте вибір розділових знаків. Чи легко бути добрим? Чи вважаєте ви себе простою людиною? Чи здатна на благородні вчинки проста людина?

Лінгвокультурологічна дослідницька робота «Традиції моєї родини». Приклади завдань: Використайте у творі прості речення, ускладнені звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення.

Створення лінгвокультурологічного портрета героїні твору, складання родовідного дерева, есе-роздуму з використанням різних видів речень за будовою, за складом граматичної основи на уроці позакласного читання з української літератури.

Лінгвокультурологічні підходи у викладанні української мови та літератури сприяють розвитку глибшої роботи над словом, формують культуромовну особистість, збагачують словниковий запас через засвоєння національної лексики, нагадують про те, що мова не лише засіб пізнання навколишнього світу, але й культурний код нації.

Список використаних джерел:

- Кісь, Р. (2002). *Мова, думка, і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму)*. Львів: Літопис.
Потебня, О.О. (1985). *Естетика і поетика слова*. Київ: Мистецтво.

УДК 373.3.016:811.161.2'367.625

Давидюк В.Ю., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СЕМАНТИКА ВИВЧЕННЯ ДІСЛОВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нова українська школа являє собою осередок вивчення загальноосвітніх предметів, основним складником якої є діяльність. Вивчення курсу «Рідна мова» є одним зі складників усього педагогічного процесу школярів. Адже такий курс виробляє в учнів початкової школи певне коло вмінь, що є запорукою формування базових знань для інших предметів. На уроках «Рідної мови» учні розвивають навички усного мовлення, учаться за допомогою слів, словосполучень, речень будувати зв'язні висловлювання. Слушною щодо цього є думка що «мова є не тільки окремим навчальним

предметом, а й виступає основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін» (Пентилюк, 1997, с. 352).

Розгорнувши будь-який підручник з української мови для 1-4 класів, спостерігаємо тенденцію опрацювання окремих граматичних категорій кожної частини мови, що є закономірним процесом. Морфологія як розділ української мови вміщує 10 частин – 6 самостійних, 3 службових і вигук. Вивчення самостійних частин мови характеризується тим, що основну увагу приділено слову як носію лексичного, граматичного та синтаксичного значень. Тому вивчення дієслова в цьому аспекті є основним шляхом для оволодіння школярами таких розділів, як фонетика, лексика, морфологія, синтаксис у процесі письмової та мовленнєвої діяльності.

Як зазначав методист Олександр Пархоменко (Пархоменко, 1997, с. 45), «дієслово – це найгнучкіша частина мови, яка має величезну кількість граматичних форм, що з успіхом можуть замінювати одна одну. Все це дає можливість проведення лексико-граматичної роботи». Тому робота із граматичними категоріями дієслова забезпечує низку таких завдань (Державний стандарт початкової освіти, 2018, с. 168–169):

- розширення уявлення учнів про лексичне значення дієслів;
- удосконалення уміння влучно добирати дієслова для передачі своєї думки;
- формування початкових уявлень про основні граматичні категорії дієслова;
- вироблення навичок правопису.

Окрім того, вивчення дієслова в початкових класах, і не тільки, розглядають у контексті лексикології. Кожен учень знає, що лексикологія – це наука про словниковий склад мови. Аби поповнювати свій лексичний запас слів, провідні фахівці вивчення частин мови в НУШ особливу увагу звертають на засвоєння нових слів чи нових значень уже відомих учням слів; розуміння розбіжності між антонімами та синонімами; заміна діалектизмів на літературні відповідники тощо.

Виконання різного роду вправ дає змогу простежити вживання видо-часових форм як засобу зв'язності тексту. На думку Т. Форостюк (Форостюк, 2017, с. 475), вивчення формальних ознак дієслова поглиблює знання учнів про значення цієї частини мови, сприяє розвитку абстрактного мислення. Доцільно, що в початковій школі вивчення цієї частини мови зводиться до правопису форм, розуміння сутності дієслова та спрощеного варіанту уявлення про граматичні

категорії. Проте вивчення дієслова як частини мови під час першого року навчання зводиться до розуміння дієслова як дії та зв'язок його з іменниками. Далі школярам подають складнішу інформацію, базуючись на знаннях першого класу. Пропонуємо розглянути методику вивчення дієслова у початковій школі НУШ.

У 1 класі учні ознайомлюються з дієсловами, вивчають, на які питання відповідає частина мови (що робить? або що роблять?). Це дозволяє відшукати дієслово в реченні, поставивши до нього питання. Окрім того, першокласники визначають можливих виконавців перелічених дій. Відтак в учнів формується розуміння зв'язку з іншими частинами мови, зокрема іменником та займенником. З огляду на це, в першому класі ще не освоюють матеріал граматичних категорій.

У 2 класі учні вивчають універсальне визнання про дієслово, яким можна керуватися упродовж усіх років навчання. Тож дієслова – це слова, що означають дії осіб і предметів, відповідають на питання що робити?, що робить?, що роблять?, що робив?, що буде робити?. Річ у тому, що ці запитання є передумовою переходу та успішного освоєння знань про такі граматичні категорії дієслова як часові форми дієслова й форми однини/множини. Також другокласники вчать ставити питання до різних часових та особових форм дієслова, змінюють форми дієслів, орієнтуючись на кількість виконавців за зразком «один – багато», спостерігають за дієсловами, близькими й протилежними за значенням, складають речення з різними формами дієслів за поставленими питаннями.

Завдання третього класу – формування поняття «дієслово як частина мови». Учитель знайомить школярів із часовими формами дієслова, з числами та родами. Якщо до третього класу ми розглядали просто дієслово у зв'язку із іменником. У третьому класі учні знайомляться із зміною дієслів за часами (теперішній, минулий, майбутній), числами й родами (в минулому часі), визначення часу за питаннями, усвідомлення специфіки неозначеної форми дієслова.

Робота з дієсловом у четвертому класі становить узагальнення усього вивченого упродовж трьох років. Важливо, що дієслово як і будь-яка інша самостійна частина мови, має лексичне значення. Трамбування лексичного значення слів для початківців не є новим. Однак дозволить простежити нерозривний зв'язок між питанням і дієсловом. Новинкою вивчення граматичних категорій дієслова є дієвідмінювання дієслів. Особливо важливо проговорити кожен особу дієслова, проставити усі закінчення, щоб учні розуміли різницю. Так

четвертокласники починають свідомо вживати дієслова в різних часових формах, працюють із текстами, у яких дієслова в неозначеній формі замінюються в різних часових формах або одні часові форми замінюються іншими, усвідомлюють правопис особових закінчень дієслів I та II дієвідмін.

Сучасні тенденції навчання рухаються у векторі компетентнісно-орієнтованого навчання, що являє собою розвиток в особистості життєво важливих компетентностей, що може дати людині той чи той предмет. Вивчення дієслова саме за такою послідовністю допоможе учням сформулювати початкове уявлення про дієслово як частину мови; розвинути вміння свідомо вживати дієслова в усному і писемному мовленні; виробити навички правопису особових закінчень найбільш уживаних дієслів I та II дієвідмін. Окрім того, такий підхід зорієнтований на комунікативний аспект.

Оскільки навчання рідної мови спирається на низку загальнодидактичних принципів – науковість, доступність, наочність, систематичність та послідовність (Зінченко, Коваленко, 2015, с. 10). Принцип наочності, тобто дієслова «в дії» можна зобразити завдяки руховій активності: пробіжка, зарядка, фізкультхвилинка, тренування тощо.

Отже, методика навчання знання про дієслово як частину мови успішно застосовується учнями на практиці у тому випадку, якщо вони засвоїли суттєві ознаки, що складають сукупність поняття, уміють виявити ці ознаки у частковому явищі, виконуючи у визначеній послідовності розумові операції. Все це забезпечує цілеспрямовану, гармонійну роботу, яка полягає у вивченні певної системи шляхом усвідомлення лексичного та семантичного значення слова, його синтаксичної ролі.

Список використаних джерел:

- Державний стандарт початкової освіти.* (2018). URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf> (дата звернення: 30.10.2023 р.).
- Зінченко, Н., & Коваленко, Н. (2015). Дієслово як частина мови. *Початкова школа*, 4, 16-18.
- Пархоменко, О. (1997). Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*, 7, 44-48.
- Пентиліук, М. (1997). Основні аспекти навчання рідної мови. *Початкова школа*, 4, 10-12.
- Форостюк, Т. (2017). Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*, 4 (44).

УДК 81'373

Кондратюк Н.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ТЕРМІНОЗНАВСТВО: НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ І НАУКОВІ ШКОЛИ

Загальновідомо, що термінознавство як мовознавча наука виникла у 30-ті роки ХХ століття. Основоположниками цієї науки були австрійський науковець Ойген Вюстер і російський термінознавець Дмитро Лотте, які опублікували свої перші термінологічні праці в 1930 р. Розуміння термінознавства як самостійної науки є здобутком сьогодення, однак тривалий час воно було інакшим. Спочатку термінологія будь-якої мови вивчалась у рамках лексикології. І лише в 60-70-х роках минулого століття ця наука стала самостійною зі своїми власними предметом, завданнями та методами дослідження. Наявність окремої науки про терміни вже не викликає заперечень, більше того в її межах розвиваються самостійні напрямки і різні національні наукові школи.

Термінознавство – це комплексна науково-прикладна дисципліна, предметом якої є терміни та їхні сукупності (термінології й терміносистеми), а також закономірності складання, конструювання, функціонування й використання цих сукупностей (Лейчик, 2006, с. 21).

У цей час у термінознавстві виокремився ряд самостійних напрямків дослідження.

Теоретичне термінознавство займається аналізом змістової, формальної та функціональної структури окремих термінів та їхніх сукупностей.

Практичне термінознавство досліджує питання отримання й використання результатів термінологічної діяльності, тобто словників, стандартів і термінологічних банків даних (Лейчик, 2006, с. 19).

Загальне термінознавство вивчає властивості, проблеми та процеси, які пов'язані з спеціальною лексикою взагалі, а галузеве термінознавство досліджує спеціальну лексику окремих галузей науки і техніки та конкретних мов (Білозерська, Возненко, Радецька, 2010, с. 15).

Діахронічне, або історичне термінознавство, досліджує питання формування і розвитку сукупностей термінів залежно від формування

і розвитку спеціальних сфер науки і техніки чи людської діяльності, розвитку та зміни теорій, що описують ці сфери (Лейчик, 2006, с. 196).

Зіставне термінознавство займається зіставленням окремих термінів та їхніх сукупностей однієї чи близьких галузей знань чи діяльності при відмінностях природних мов, на базі яких ці терміни та їхні сукупності існують, або ж при відмінностях теорій, що лежать у їх основі.

Функціональне термінознавство пов'язане з вивченням сучасних функцій термінів у різних текстах та ситуаціях професійного спілкування і підготовки спеціалістів, а також дослідженням особливостей використання термінів у мовленні та комп'ютерних системах (Білозерська, Возненко, Радецька, 2010, с. 16).

Семасіологічне термінознавство вивчає проблеми, які пов'язані з семантикою спеціальних лексем, змінами значення та різноманітними семантичними явищами – полісемією, омонімією, синонімією, антонімією та гіперо-гіпонімією.

Ономасіологічне термінознавство досліджує структурні форми термінологічних одиниць і процеси найменування спеціальних наукових понять.

Навчання термінознавству – сфера педагогічної діяльності, яка розробляє і застосовує різні методи й форми навчання різних категорій спеціалістів, що вивчають теорію й практику термінологічної діяльності.

Термінознавча теорія тексту – це теорія, що перебуває на стику термінознавства й теорії тексту і займається питаннями типології текстів, які містять терміни, а також різними аспектами функціонування термінів у текстах: термінологічним аналізом тексту й текстовим аналізом терміна.

Історія термінознавства досліджує історію становлення й удосконалення предмета, методів й структури термінознавства, його місця в системі наук, формування його теорій і принципів, а також окремих термінологічних шкіл (Лейчик, 2006, с. 22).

На сучасному етапі формується ряд нових напрямків, серед яких слід зазначити когнітивне або гносеологічне термінознавство, що займається дослідженням ролі термінів у науковому мисленні та знаннях. Когнітивне термінознавство – це фактично нова система поглядів на термін, термінологію, терміносистему і наукові тексти, які містять терміни.

На початку ХХІ ст. у глобалізованому світі роботою з теоретичних і практичних проблем термінознавства займається ряд національних

наукових шкіл – австро-німецька, франко-канадська, російська, чеська, польська та українська.

Основні напрями термінологічної роботи в Україні передбачають узгодженість національної та міжнародної термінології, удосконалення методологічних засад уніфікації терміносистем, їхнє збагачення за рахунок власних мовних одиниць і необхідний на цей час лексичних запозичень (теоретичний аспект), участь українських термінологів у роботі міжнародних організацій з питань стандартизації (прагматичний аспект), укладання різного роду термінологічних словників у співпраці фахівців відповідних галузей науки і техніки та філологів (прикладний аспект) (Панько, Кочан, Мацюк, 1994, с. 3).

Список використаних джерел:

- Білозерська, Л.П., Возненко, Н.В., & Радецька, С.В. (2010). *Термінологія та переклад*. Вінниця: Нова книга.
- Панько, Т.І., Кочан, І.М., & Мацюк, Г.П. (1994) *Українське термінознавство*. Львів: Світ.
- Лейчик, В.М. (2006). *Предмет, методы и структура терминоведения*. Москва: КомКнига.

CDU 802.0-07

Marentchouk Y., étudiante
Université technique nationale d'Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (Kyiv, Ukraine)

LINGUISTIQUE COGNITIVE ET SÉMANTIQUE

La linguistique cognitive est une branche de la linguistique qui repose sur les avancées des sciences cognitives pour explorer la manière dont les êtres humains traitent le langage et la signification. Cette approche remet en question les conceptions traditionnelles de la catégorisation et de la signification. Au cœur de la linguistique cognitive se trouve le concept de prototype, introduit en psychologie par Eleanor Rosch et adapté à la linguistique par des chercheurs tels que George Lakoff et Ronald W. Langacker. La notion de prototype transforme la manière dont nous comprenons la catégorisation en mettant l'accent sur la typicalité et la similarité avec un exemple central. Nous allons explorer en profondeur les concepts de prototype, de catégorisation et de sémantique lexicale au sein de la linguistique cognitive, en se penchant

également sur les implications pour la linguistique française et la sociologie cognitive.

1. Catégorisation et prototype:

La catégorisation est un processus cognitif fondamental dans lequel les êtres humains regroupent des objets ou des mots en fonction de leurs caractéristiques similaires. La théorie traditionnelle de la catégorisation repose sur l'idée que les catégories sont définies par un ensemble de propriétés communes nécessaires et suffisantes. Cependant, la linguistique cognitive met en évidence une perspective différente en introduisant le concept de prototype. Selon cette perspective, les membres d'une catégorie ne sont pas définis par des propriétés spécifiques, mais par leur ressemblance avec un prototype, un exemple central qui représente le mieux la catégorie. Cette notion de prototype remet en question la rigidité des catégories traditionnelles, en soulignant que la catégorisation se fait sur une échelle de typicalité, où certains membres sont plus proches du prototype que d'autres.

Un exemple concret de cette idée est la catégorie "oiseaux". Dans la perspective traditionnelle, tous les oiseaux partagent un ensemble de caractéristiques spécifiques, telles que des plumes, un bec et la capacité de voler. Cependant, dans la linguistique cognitive, le prototype de la catégorie "oiseaux" pourrait être le moineau, car il est un meilleur exemple d'oiseau que d'autres membres de la catégorie, tels que la poule ou l'autruche. Cette perspective prototypique rend compte de la manière dont les êtres humains évaluent la typicalité des membres d'une catégorie en fonction de leur ressemblance avec l'exemple central.

2. Application à la sémantique lexicale

La notion de prototype s'étend également à la sémantique lexicale, où les mots sont considérés comme des catégories. Chaque mot est composé d'un ensemble de traits sémantiques qui le relie à des objets du monde réel. Les relations d'inclusion, telles que l'hyponymie (relation d'inclusion) et l'hyponymie (relation d'inclusion inverse), révèlent comment les mots sont organisés en fonction de leur ressemblance avec un prototype.

Prenons l'exemple du mot "fruit". Dans une perspective prototypique, "fruit" peut être considéré comme un hyperonyme qui englobe des hyponymes tels que "pomme", "banane" et "orange". Le prototype de la catégorie "fruit" pourrait être un fruit couramment associé à cette catégorie, comme une pomme. Ainsi, la pomme est plus typique que d'autres membres de la catégorie "fruit" tels que la papaye ou le kiwi. Cette approche permet de comprendre comment les mots sont catégorisés en

fonction de leur ressemblance avec un prototype et comment cela influe sur la signification des mots.

3. Linguistique cognitive et linguistique française:

La linguistique cognitive remet en question la manière dont nous comprenons la linguistique en général, mais aussi dans le contexte spécifique de la linguistique française. Les chercheurs en linguistique française ont adopté des approches cognitives pour étudier le langage, en mettant l'accent sur la subjectivité et la perception individuelle dans la construction du sens. Deux courants importants qui reflètent cette perspective cognitive sont la théorie psychomécanique de Gustave Guillaume et les théories de l'énonciation.

La théorie psychomécanique de Guillaume se concentre sur l'analyse des processus mentaux et subjectifs impliqués dans la construction du langage. Elle met en avant la manière dont les individus créent des représentations mentales du langage et les utilisent pour produire et comprendre des énoncés. Cette approche souligne l'importance de la cognition individuelle dans la production du sens linguistique, mettant ainsi l'accent sur la linguistique en tant qu'activité mentale.

Les théories de l'énonciation, quant à elles, se penchent sur l'étude de l'énoncé et du locuteur dans un contexte communicationnel. Elles mettent en avant la subjectivité et la perception individuelle du locuteur dans la construction du sens. Ces théories considèrent que le sens est construit en fonction du contexte et de la perspective du locuteur, ce qui s'accorde avec la perspective cognitive de la linguistique.

En conclusion, la linguistique cognitive offre une perspective novatrice sur la catégorisation, la signification et le langage en général. La notion de prototype remet en question les conceptions traditionnelles de catégorisation basées sur des propriétés communes nécessaires et suffisantes, en mettant l'accent sur la typicalité et la subjectivité. Cette approche a des implications importantes pour la sémantique lexicale et la compréhension du langage.

En ce qui concerne la linguistique française, les approches cognitives telles que la théorie psychomécanique de Guillaume et les théories de l'énonciation offrent un cadre précieux pour explorer la manière dont les individus construisent le sens linguistique en mettant l'accent sur la cognition individuelle et la subjectivité.

Je trouve que la linguistique cognitive apporte une dimension fascinante à notre compréhension du langage. Elle souligne la manière dont la cognition humaine influence la création de significations et met en évidence la complexité de ce processus. La perspective prototypique a le

mérite de refléter la réalité du langage en tant que phénomène graduel et subjectif. La linguistique cognitive offre ainsi une vision riche et nuancée du langage qui continue d'inspirer la recherche dans le domaine.

Référence:

- Clément, Frederick, & Kaufmann, Laurence. (2011). *La sociologie cognitive*. Éditions Ophrys et Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, Coll. Cogniprisme.
Fuchs, C. (2004). Pour introduire à la linguistique cognitive (p. 1-24). In: Fuchs, C. (ed.). *La linguistique cognitive*, Paris: Ophrys/Maison des sciences de l'homme.
Rastier, F. (1993). La sémantique cognitive: éléments d'histoire et d'épistémologie. *Histoire, Epistémologie, langage*, XX: 1, 133-146.

УДК 373.3.091.32:811.161.2

Рибчак Л.Я., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Лексика відіграє надзвичайно важливу роль в комунікативно спрямованому навчанні української мови. Набуті в початкових класах лексичні знання, вміння та навички користуватися лексикою рідної мови допомагають учням точніше передавати свої думки, сприяють їхньому інтелектуальному розвитку, комунікувати з іншими членами соціуму. Важливою умовою мовленнєвого розвитку учнів початкової школи є робота над збагаченням й увиразненням їхнього словника, формування вмінь правильно, точно й образно використовувати лексику рідної мови під час продукування власних висловлювань.

Основою глибокої мовної освіти є здатність володіти словниковим запасом своєї мови. Лексична компетентність не обмежується лише знанням слів, а й умінням ефективно ними користуватися, вдало і доречно їх поєднувати. Учні мають демонструвати здатність правильно вибирати слова, фрази, прислів'я, приказки, вживати слова з переносними значеннями і застосовувати образні вислови, враховуючи контекст.

Вивчаючи лексику, учні поглиблюють свої знання мови, отримують уявлення про основну одиницю мови – слово, навчаються розуміти його семантику та правильне вживання у власному висловлюванні. Це також сприяє формуванню потреби добирати

найбільш влучне слово для виразного висловлювання думки та культивуванню мовного відчуття. Зацікавленість у словах спонукає до глибшого вивчення мови (Сіранчук, 2014, с. 102-103).

Лексична компетентність включає у себе як словникові знання, так і практичні уміння. Словникові знання відображають загальний обсяг словникового запасу особи (Луців, 2015, с. 481-482). Лексична грамотність полягає в здатності правильно добирати слова відповідно до думки та мовних норм у процесі спілкування та вмінні зафіксувати цей процес у письмовій формі. Ці практичні навички слід розглядати як істотний елемент освітнього процесу.

Для засвоєння лексичних умінь необхідно системно організовувати роботу, яка спрямована на вивчення семантики слова, правильне використання синонімів, омонімів, антонімів та словникових одиниць із різними значеннями (Сіранчук, 2014, с. 528). Доречно збагачувати словниковий запас учнів стійкими мовними зворотами (фразеологізмами), спонукати здобувачів освіти до тлумачення розуміння народних прислів'їв та приказок, переказування текстів та сприйнятих відеоматеріалів.

Під час розвитку лексичних умінь в учнів необхідно акцентувати увагу на тому, що слова можуть мати одне чи декілька значень. Впровадження короткої теоретичної бази про однозначність та багатозначність слів, а також роз'яснення прямих і переносних значень, слугує важливим підґрунтям у навчанні лексичних навичок.

Як зазначає В. І. Гребінь (Гребінь, 2021, с. 27-28), під час формування лексичних навичок відбувається активна інтеграція мовних елементів нижчого порядку (слова, фрази, речення) в контекст, що сприяє ефективному оволодінню ключовими видами мовленнєвих дій. При дослідженні лексичних вмінь під час роботи над мовленнєвими видами акцент робиться на такі мовні характеристики, як-от: правильність, точність, насиченість, виразність, конкретність та логічність.

М. С. Вашуленко (Вашуленко, 2012) визначає такі ключові напрями в роботі з лексичними концептами:

1. Лексичний розбір художніх текстів, що включає в себе ідентифікацію невідомих слів та виразів, уточнення їх конкретних відтінків, розпізнавання переносних значень, а також глибокий аналіз засобів виразності, наприклад, порівнянь.

2. Пояснення лексичних значень через різноманітні методи: вказівка на конкретний об'єкт або дію, презентація зображення, вибір

синонімічних або антонімічних слів, введення нового терміна в контекст і ін.

Це сприяє поступовій акцентуалізації уваги учнів на правильному вживанні слів та фраз, що сприяє вдосконаленню їх мовленнєвих навичок. Важливо відзначити роль підходу, спрямованого на особистісну активність учня у формуванні лексичних навичок. Цей підхід акцентує увагу на індивідуальності учня, його потребах та здібностях, розглядаючи його як унікальну особистість.

Учні повинні усвідомити, що знання лексики української мови дасть можливість їм вільно володіти словом, допоможе краще опанувати граматику, орфографією, орфоепією і стилістикою, розширить знання про навколишній світ.

Практичний досвід демонструє, що на уроках варто застосовувати сучасні форми та методи: «Ранкова зустріч», «Авторське читання», «Мікрофон для учнів», взаємодія у парах, метод «Два – чотири – разом», тематичні дослідження (наприклад, «Космос» або «Світ тварин»), вправи на основі незавершених фраз, такі як «Я відчуваю...», творчі групові дискусії, гра «Згоден – незгоден» та інші.

Використання таких методик на уроках мови дозволяє учням:

- здійснювати аналіз навчального матеріалу та творчо підходити до його осмислення;
- моделювати та вирішувати освітні, життєві та міжособистісні ситуації, збагачуючи свої знання та досвід;
- навчитися співпраці в колективі, визначенню власної ролі в групі, вмінню розв'язувати конфлікти;
- розвивати вміння робити проекти, працювати самостійно та виконувати креативні завдання.

Ці завдання та вправи роблять заняття захоплюючими, зближують учнів, надають можливість кожному з них виявити свій потенціал, відверто ділитися своїми думками, аргументовано представляти свою позицію та обґрунтовувати свої рішення.

Отже, на уроках української мови метою є навчити учнів сприймати красу нашої мови, вільно нею оперувати, розвивати навички усного та писемного мовлення. Потрібно допомогти кожному учневі відкрити свою індивідуальність, вірити у себе та свої здібності. Мета вчителя в цьому випадку – зробити процес навчання захоплюючим, виховати учнів як активних учасників діалогу, які впевнені у своїх силах.

Список використаних джерел:

- Вашуленко, М.С. (2012). Сучасні методи оцінювання мовних знань учнів початкових класів. *Сучасні методики навчання*, 32, 24-25.
- Греб, М. (2014). Тенденції розвитку наукових засад методики навчання елементів лексикології в початковій школі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2, 96-106.
- Гребінь, В.І. (2021). Зв'язок між лексичною компетентністю та критичним мисленням у молодших школярів. *Психологія та педагогіка*, 109, 26-31.
- Луців, С. (2015). Система словникової роботи на уроках української мови як передумова інтелектуального зростання учнів початкових класів (с. 479-486). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*.
- Сіранчук, Н.М. (2014). Формування лексичної компетентності молодшого школяра в творенні тексту. *Мова і культура*, 17, 7(175), 525-529.

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

UDC 81'37

Demenchuk O., Doctor of Philology
Rivne State University of Humanities
(Rivne, Ukraine)

SEMANTIC SHIFT STRATEGIES OF VERBS OF SMELL EMISSION IN THE POLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Verbs of smell emission have been an object of linguistic studies within the thematic classes of perception (E. Paducheva), causation (A. Rothmayr), and emission (B. Levin, B. Gawrońska, N. Milivojević). The subjects of the analyses were the semantic and syntactical alternations, mainly considered on a scale of perception situations. It is not without reason that verbs of smell emission might also have a derivational potential and may reveal concept extensions not only within the internal (perceptual) boundaries but also within the external (value-based) ones (I. Ibarretxe-Antuñano, E. Sweetser). It is relevant to study the semantic derivation of verbs of smell emission in closely or distantly related languages since regular semantic shifts are found in many (if not in all) languages of the world, irrespective of their phylogenic and cultural differences (A. Wierzbicka).

The purpose is to characterize the semantic shift strategies of verbs of smell emission in the Polish and Ukrainian languages and to determine the dynamics of the development of their semantic paradigms in the contrastive aspect, cf. Pol. *cuchnąć, dyszeć, pachnieć, śmierdzieć, tchnąć, trącić, wonieć, wydawać, wyziewać, zalaatywać, zatraćcać, ziać, zionąć* vs. Ukr. *відгонити, віддавати, віяти, воняти, духмяніти, душити, нести, пахкотіти, пахнути, пахтіти, пашіти, перти, повівати, припахати, продувати, смердіти, тхнути, тягти*, etc.

The essential feature of the verb denominations is their capacity to form sentential (predicate-and-actant) structures. From this viewpoint, semantic shift strategies of verbs of smell emission are considered situational strategies determined by the situation participants' characteristics changes – role (based on the participants' type or structure changes), pragmatic (based on the participants' communicative rank changes), taxonomic (based on the participants' categorial feature changes), referential (based on the participants' denotative status

changes), deictic (based on the participants' positional feature changes) (Demenchuk, 2016).

The material consists of 112 verb denominations selected by the continuous sampling (57 verbs in Polish and 55 verbs in Ukrainian). The denominations are selected from representative explanatory and phraseological dictionaries of the Ukrainian and Polish languages. The source of illustrative material is also the Ukrainian Text Corpus (Laboratory of Computer Linguistics at Taras Shevchenko National University of Kyiv) and Korpus Języka Polskiego PWN. As for the selection criteria, the paper uses lexical items that characterize a person's perceptual (odorative) situations and their changes, cf. Pol. *Coś mi tu śmierdzi* vs. Ukr. *Тут чимось мені смердить* [lit. 'Something stinks me here']. In cross-linguistic comparison, such a selection is supposed to reveal not only the ways the information in a person's perceptual (odorative) strategies is encoded and distributed in the semantics of the contrasted lexical items but also those areas of language cognition that represent the national worldview, and the specificities of the ethnic mentality of people that belong to different linguistic communities (Demenchuk, 2017).

The analysis of semantic derivation strategies of verbs of smell emission provides two stages: (a) a description of a prototype situation and its participants' characteristics and (b) modelling of semantic shift strategies of verbs of smell emission in the contrasted languages.

The situation is structured as a multidimensional concept, which differentiates between the internal (the information encoded in the word's semantics – «a fixed concept») and external (the information encoded in the utterance's semantics – «a variable concept») capacities.

The key participants in the situation are the source of emission (X), the object of perception (Y) and the subject of perception (Z): *X emits a smell (Y)* vs. *(Z) perceives (Y) emitted by (X)*. The actants are ascribed with the semantic roles of EMITER (source of emission), PERCEPT (object of perception) and OBSERVER (subject of perception/observation).

In the contrasted languages, the concept of a prototype situation may extend towards the semantics of predicates of (a) acquired state, cf. Pol. *Piwnica cuchnęła stęchlizną* [The basement smelt of mustiness]; Ukr. *Від неї пахло вітром і димом* [She smelt of wind and smoke]; (b) concurrent state, cf. Pol. *Miasto umyte po deszczu wiosennym pachnie niedziłą* [The city, washed after the spring rain, smells of Sunday]; Ukr. *Себастьян майже не пахнув Африкою* [Sebastian hardly smelt of Africa]; (c) categorial state, cf. Pol. *Cały jego arsenał pachnie partyzantką i chałupnictwem* [His entire arsenal smells of guerrilla warfare and cottage

industry]; Ukr. *Дещо додумувалось, вигадувалось, а то й позичалось – і тоді пахло штучністю й оголеністю наміру, але це були лише окремі сюжетні ходи, поодинокі деталі* [Something was invented, made up, and even borrowed – and then it smelt of artificiality and the nakedness of the intention, but these were only separate plot moves, isolated details].

The analysis is reduced to the semantic shifts and strategies of verbs of smell emission. Figure 1 (vide infra) illustrates the quantitative values (the number of semantic shifts) and the percentage ratio of the lexical items' semantic strategies in the Polish and Ukrainian languages.

Figure 1. *Strategies of the semantic derivation of verbs of smell emission in Polish and Ukrainian*

Strategies	Polish	Ukrainian
Role	25,5 % (14)	42,1 % (24)
Deictic	9 % (5)	24,6 % (14)
Taxonomic	65,5 % (36)	33,3 % (19)

The semantic extensions of verbs of smell emission have a situational nature, reduced to the changes in participants' characteristics. The extension dynamics in the Polish and Ukrainian verbs of smell emission show a regular semantic development – from the situation of smell emission towards the acquired, concurrent, and categorial states. The analysis has shown that the semantic development strategies of verbs of smell emission in the contrasted languages are not the same. The differences reveal themselves in the semantic derivation strategies. In Polish, the extension of the situation concept looks more local as it mainly focuses on changes in the scope of categorial properties of the situation participants (a taxonomic strategy). In Ukrainian, the situation concept extends to the situation participants' type, structure (a role strategy) and positional characteristics (a deictic strategy). An overall survey of the vernacular worldview requires further research into semantic derivation strategies of smell emission terms in the comparative, historical and typological aspects.

References:

- Demenchuk, O. (2016). Types and strategies of the lexical-semantic derivation in cross-linguistic studies. *Scientific Journal of National Pedagogical Drahomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development*, 14, 40-51.
- Demenchuk, O. (2017). Towards a typology of semantic derivation models: A case of mental engrossment vocabulary in English and Polish. *Advanced Education*, 8, 138-143.

УДК 81'373.612.2

**Сербін О.В., учитель польської мови,
української мови та літератури
Калуський ліцей імені Дмитра Бахматюка
(Калуш, Україна)**
**Голубовська Ю.О., учениця 11-В класу
Калуський ліцей імені Дмитра Бахматюка
(Калуш, Україна)**

МОДАЛЬНІСТЬ ЯК ГРАМАТИЧНА ТА СЕМАНТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ІНТЕРНЕТ-МЕТАФОРІ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. Дослідження присвячено новоутвореній метафорі періоду початку російської агресії та її функціонуванню в текстах інтернет-видань. У статті розглянуто структурні та семантичні особливості публіцистичної метафори воєнної тематики українських інтернет-статей, охарактеризовано семантичні характеристики простої та розгорнутої метафори як засобу творення образності та представлення широкій публіці інформації про нові суспільно-політичні реалії з погляду категорії модальності.

Виокремлено прості метафори та їх роль у публіцистичних текстах, проаналізовано їхні змістові та функціональні особливості. У дослідженні значну увагу приділено будові розгорнутої метафори з огляду на її можливості інтерпретації воєнно-політичної дійсності окресленого періоду.

Розглянуто реалізацію категорії модальності як граматичного, стилістичного та семантичного явища в змісті та будові метафори російсько-української війни.

Ключові слова: метафора, публіцистичний стиль, публіцистика, класифікація метафор, переносне значення, російсько-українська війна, когнітивна метафора, модальність.

Метафора має модальність, за допомогою якої мовець виражає своє ставлення до денотату як предмета думки, об'єкта висловлювання. Цю модальність метафора увиразнює шляхом творення переносного значення, поєднуючи лексеми в новий образ. Тому цікаво та доцільно вивчати категорію модальності як в простій, так і в розгорнутій метафорі, причому, в останній значно увиразнюється ця категорія та набуває нових сенсів.

Розглянемо категорію модальності на прикладі простої метафори часу російсько-української війни «рейкові партизани». Це нова метафора, що виникла у процесі історичної провокації білоруських військ та спроби політичного керівництва втягнути їх у братовбивчу війну, порівняймо у контексті: «Рейкові партизани діють на території Могильовської, Гомельської та Мінської областей. Відповідальність на себе вже взяли «Буслі ля цяць» та ВУроІ. Акції з блокування залізничних колій розпочалися 28 лютого та продовжуються. Зокрема, у ніч на 2 березня у Стовпцях затримали чоловіка із дружиною, які на залізничних коліях підпалили колоди. Вдень 2 березня у Жодіно затримано ще одного рейкового партизана – чоловіка 35 років. У МВС Білорусі наголосили, що причиною цих нападів стало бажання білоруського народу допомогти Україні у боротьбі з агресією Росії. Люди готові протистояти режиму Путіна та Лукашенка, незважаючи на те, що за це їм загрожує до 20 років позбавлення волі» (Дод. А).

Продемонстрована проста метафора створена на основі семантичного поєднання значення лексеми «партизани», тобто людей, що діють підпільно, створюючи опір чинній владі, та способу їх діяльності – на рейках, перешкоджаючи пересуванню потягів і цим унеможливляючи просування білоруської армії на територію України. Якщо розглянути тип модальних відношень у межах семантичної структури цієї метафори, то очевидним є те, що тут наявна саме об'єктивна модальність – обов'язкова ознака будь-якого висловлювання, яка виражає відношення того, хто повідомляє, до дійсності в плані реальності, тобто здійснення, та ірреальності, чи нездійснення. Досліджена метафора моделює ситуацію (реально та документально зафіксовану навмисного диверсійного пошкодження рейкового полотна для унеможливлення пересування військ та територію сусідньої країни), де образно називається та оцінюється новий вид партизанського руху на території Білорусі – «рейковий». Ця метафора допомагає наочно уявити та зрозуміти способи боротьби білоруських жителів із режимом, таким чином заперечуючи можливість війни, а з іншого боку – представляє позитивне стилістичне нашарування у змісті цієї метафори, моделюючи ситуацію протистояння звичайних людей агресору, насиллю, констатуючи це як реальний, зафіксований факт, тому варто говорити про об'єктивну модальність у значенні цієї метафори.

Проблема категорії модальності привертає увагу лінгвістів з давніх пір. Проте до теперішнього часу залишаються спірними безліч питань, що стосуються цієї проблеми. Питання реалізації модальності

в тексті не знайшли поки досить повного опису в лінгвістичній літературі. Це пояснюється складністю трактування поняття модальності і модальних значень як частини більш загальної проблеми універсальних категорій. У зв'язку з орієнтацією мовознавства на вивчення функціонального боку мови велике значення набуває вивчення лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що обумовлюють реалізацію об'єктивної та суб'єктивної модальності в мові (Бондар, 2014).

Розглянемо такий аспект категорії модальності, як модальність дійсності, яка означає, що зміст висловлюється з точки зору мовця-особи, відповідає об'єктивній реальності: суб'єкт сприймає повідомлюване як реальний і достовірний факт, у контексті метафори. У період виборів у Франції 2022 року з'явилося в інтернет-просторі кілька простих метафор, що пов'язані з повномасштабною війною в Україні та французьким політикумом. Під час дебатів Еммануеля Макрона, чинного президента, та Марін Ле Пен однією з тем суперечок був напад Росії на Україну. «Ви залежите від російської влади і ви залежите від Путіна, – сказав Макрон. – Коли ви говорите з Росією, ви говорите зі своїм банкіром» (Дод. А). Метафора «Росія – ваш банкір» уособлює підтримку Росією Марін Ле Пен. Цими словами Еммануель Макрон натякнув своїй суперниці про те, як у 2014 році її партія отримала кредит на 9 млн. євро у одному з російських банків. Цю метафору доцільно розглядати як приклад модальності дійсності, де засуджується проросійська підтримка французької кандидатки, мотивуючи це фінансуванням російських банків її кампанії, що можна дослідити фінансово та через банківські операції, тому відповідає дійсності та підтверджена.

«Експодруга путіна» (Дод. А) – ще одна метафора, що характеризує лідерку «Національного об'єднання». Це прямий натяк на її взаємовідносини з президентом РФ. Згодом Марі Ле Пен заявила, що не шкодує, що заперечувала окупацію Криму у 2014 році. Загалом проста метафора «експодруга путіна» має відверто зневажливий тон та негативне забарвлення. Незважаючи на те що кандидатка у президенти Франції засудила повномасштабне вторгнення РФ в Україну і запевнила, що не відвідає Москву до підписання мирних угод, ця метафора продовжує переслідувати її як політичну діячку досі і нести саркастичний образливий тон. Модальність у цій метафорі слід вважати модальністю недійсності, на противагу об'єктивній модальності, що означає, що суб'єкт сприймає повідомлюване як не реальне, тобто як можливе, бажане, гадане,

сумнівне, а точніше – спонукальна (імперативна) модальність. Метафори такого типу та інформація, закладена в них з точки зору модальності як лінгвістичної категорії, застерігають політиків від необдуманих вчинків, керованих наживою та вигодою, та характеризуються спонуканням Марі Ле Пен змінити політичний курс на демократію та гуманність.

Загалом, дослідник А. Єфімов підкреслює, що виявом метафоризації є розширення смислового обсягу слів, виникнення нових додаткових значень, смислових відтінків, що має можливість реалізуватися і в категорії модальності. Тому процес метафоризації є важливим засобом формування переносних значень слів, зображувальна роль та експресивні властивості яких загальноновизнані, попри наявні в них модальні відношення. Оскільки механізм метафори базується на тому, що їй відповідає цілий набір смислів, а саме: оцінного, експресивного, стилістичного, модального, бо вона дає інформацію про те, як суб'єкт мовлення ставиться до позначуваного об'єкта (Войналович, 2013, с. 116). Тож можна констатувати, що процес метафоризації та реалізація модальності в значенні метафори невіддільні.

Проаналізуймо з точки зору об'єктивної модальності таку метафору «Буча та Ірпінь стали Донецьким аеропортом» у публіцистичному контексті: «Чому Буча й Ірпінь стали «Донецьким аеропортом» біля Києва? Тим часом північно-західне передмістя української столиці залишається зоною бойових дій... Буча, Гостомель, Ірпінь стають другим Донецьким аеропортом. Там йдуть запеклі бої, військові тримаються і не дають пройти до Києва» (Дод. А), – дав своє порівняння міністр внутрішніх справ Денис Монастирський... Утім, у Бучі та інших міст є одна суттєва відмінність від Донецького аеропорту – це тисячі цивільних, якими прикриваються російські військові. На бучанському масиві Склозавод, наприклад, відомо про те, що цивільних утримували чи ще утримують у тій же будівлі, де лежать поранені росіяни» (Дод. А).

Усім відома історія початку бойових дій 2014 року, коли велися активні бойові дії за Донецький аеропорт і була велика кількість загиблих українських бійців, що становить комунікативно-інформативну сторону метафоричної розгортки. Історія про те, що проросійські сили підірвали новий термінал, бетонні перекриття, стала символом незламності та самопожертви українських воїнів та бійців загалом, тож вихідна частина метафори «Донецький аеропорт» та реальна історія, пов'язана з ним, відома широкому загалу, тож

можна говорити про об'єктивність причинно-наслідкового історико-суспільного зв'язку подій того часу із подіями сучасної історії, коли театр бойових бій фактично повторився і центр протистояння перемістився в Бучу, Гостомель та Ірпінь (у метафорі це метафорична розгортка). Тому вважаємо модальність у цій метафорі об'єктивною, або дійсністю.

Якщо говорити про граматичний аспект вираження об'єктивної модальності, то дієслово минулого часу дійсного способу «стали» (аеропортом) є реалізацією саме ситуації із доконаним, об'єктивно існуючим фактом виконання російської агресії в зазначених містах. Тож якщо брати до уваги образну функцію цієї метафори та емоційну складову в її наповненні, то образність насамперед полягає в зіставленні самої ситуації оборони та штурму українських аеропортів у Донецьку та в Ірпені, де точилися довготривалі бої за їх захоплення, а оцінка ситуації полягає в піднесено-оцінному трактуванні автором статті самої звияги та незламності духу тодішніх «кіборгів» під Донецьком та теперішніх українських воїнів під Ірпенем та Бучею. Обидві події безпрецедентної звияги та відданості у захисті аеропортів у 2014 році і тепер, у 2022, є в основі розглянутої метафори, що виконує яскраву образну функцію та має позитивну аксіологічну складову, возвеличуючи подвиг та патріотизм, з одного боку, та демонструючи достовірні факти та події, що відбулися, з іншого боку, будучи прикладом реалізації саме об'єктивної модальності в межах переносного значення метафоричної розгортки.

Є. І. Беляєва визначає модальність як «мовну категорію, що виражає оцінку мовцем відношення висловлювання до дійсності з точки зору способу існування зв'язку між суб'єктом і його ознакою, ступеню розуміння цього зв'язку мовцем або його бажаність» (цит. за Бондар, 2014). Ця категорія тісно пов'язана з комунікативним наміром мовця і реалізується в процесі спілкування у формі різноманітних комунікативно-синтаксичних і модальних типів висловлювань в різних мовних актах. Розглянемо на прикладах інтернет-статей з метафорами воєнного часу. Одна із статей має такий заголовок: «Чи зможе експодруга Путіна перемогти Макрона?» (Дод. А). У цьому риторичному питанні, беручи до уваги вищезазначений контекст, прихований історико-політичний акцент, організований у розгорнутій метафорі «Путін перемагає Макрона», розуміючи при цьому протистояння Сходу і Росії та Заходу і виражаючи модальність недійсності. У статті читаємо: «Ле Пен успішно зосередила на цьому свою кампанію, тоді як Макрон був більш стурбований війною в

Україні та європейською реакцією на те, що відбувається. Натомість Ле Пен, яка до останнього вважалась «другом Путіна», не надто переймається Україною, хоча і засудила напад на неї» (Дод. А). У цій метафорі наявний такий семантичний вид модальності, як передбачувана (гіпотетична) модальність. Риторичне питання начебто і звертається до широкої громадськості із наміром спрогнозувати майбутній хід виборів, проте відчувається певна нереальність чи малоймовірність сказаного, оскільки виборці хоча і незадоволені економічною політикою Е. Макрона, безробіття в їхній країні перебуває на найнижчому рівні за останні роки, і опитані не думають, що хтось із його опонентів досяг би більшого. Відповідно, у цій розгорнутій метафорі відчувається упевненість у правильності дій та політиці Е. Макрона стосовно його підтримки Україні, а засудження кандидати через її підтримку Путіна, називаючи цього політика «подругою».

Велика розмаїтість думок з основних питань, що стосуються змісту категорії модальності і її відношення до інших лінгвістичних категорій, свідчить про складність цієї категорії, у якій переплітаються екстралінгвістичні та лінгвістичні поняття. Модальність розуміється як багатопланова неоднорідна категорія, яка виражає відношення змісту висловлювання до дійсності, а також ставлення мовця до того, про що повідомляється у висловлюванні. Часто йдеться про суб'єктивно-об'єктивний характер категорії модальності як складного, багатопланового явища. Об'єктивна модальність характеризує дію або стан з боку модусу існування, суб'єктивна модальність вносить додаткові модальні значення та відтінки (Бондар, 2014). Розглянемо на таких прикладах. Метафора помітна у назві такої інтернет-статті: «Це агонія ворога. Чи перетворять Чернігів на другий Маріуполь?» (Дод. А).

З точки зору об'єктивної модальності, потенційна модальність, тобто можливість реалізації потенційних дій, тут виходить на перший план: найближчий до Києва обласний центр Чернігів перебував три тижні під нищівними обстрілами російських військ. Місто, яке стримало наступ до столиці, у час написання статті майже оточене, росіяни не дають виїхати цивільним гуманітарними коридорами. Тож питання, скільки ще протримається північна фортеця, набуло неабиякої актуальності.

Тож об'єктивна модальність проявилася в акцентуванні на реальну небезпеку міста та жителів. З точки зору суб'єктивної модальності, додатковим відтінком у цій метафорі є мотив

страдництва та жертвності чернігівців та самого міста у порівнянні із Маріуполем. Додаткове семантичне негативне нашарування «агонія ворога» вносить у повідомлення додаткові значення «надмірна жорстокість через безвихідь, ненависть до ворога і передчуття його швидкої смерті в агонії», реалізуючи так суб'єктивну модальність. Автор повідомлення через засоби вираження суб'єктивної модальності висловлює співчуття Чернігову, беручи до уваги той факт, що Чернігів – одне з найбільш старовинних міст України, зранку 24 лютого, коли почалася війна, цей напрямок став одним з пріоритетних для наступу російських військ з території Білорусі, тому постраждав немало упродовж цієї кампанії.

Як показує попередній фрагмент, важко іноді розділити суб'єктивну та об'єктивну модальність у межах одного повідомлення. Дослідник Н. В. Вітт (цит. за Ралдугіна, 2008) пропонує розглядати категорію модальності як діалектичну єдність об'єктивного і суб'єктивного у свідомості людини. Будь-яке висловлювання суб'єкта супроводжується його оцінкою змісту висловлювання, оскільки в будь-якому висловлюванні міститься не лише інформація, а й вираження ставлення мовця до повідомлення. Крім того, мова є своєрідним індикатором емоційного ставлення до явищ і стану мовця. Це помітно і в наступних прикладах інтернет-текстів з метафоричним значенням: «Якщо впаде Харків – впаде вся Україна» (Дод. А).

Діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного у свідомості людини як виявлення модальності висловлення проявляється у цій метафорі в плані того, що мовець припускає можливість та ймовірність падіння Харкова, а після цього пророкує і передбачає трагічні наслідки розвитку подій на фронті не на користь українських сил, бо Харків є одним із ключових цілей і стратегічних пунктів війни. Це об'єктивна оцінка, попри те існує й суб'єктивна в цій метафорі: впаде Харків – програємо всі ми, Харків – наш форпост, це ключова точка, тож вболіваймо за Харків і допомагаймо захисникам, якщо хочемо перемоги, у чому суть і суб'єктивної модальності цього метафоричного висловлення.

В іншому інтернет-тексті читаємо: «О. Арестович: проти нас воює чистий сатанізм» (Дод. А). У своєму повідомленні О. Арестович декларує, що проти українців воює абсолютна диявольщина, чистий сатанізм, і перемогти його треба не тим, що українці вб'ють багато людей, а тим, що ми самі не озвіріємо, не станемо варварами, як вони. Цей фрагмент повідомлення має в своїй основі спонукальну (імперативну) модальність, адже метафора «абсолютна диявольщина»,

«не стати варварами» у метафоричні розгортці спонукає українців не піддаватися спокусі очерствіння та ненависті, що протирічить філософії «воїнів світла», з якими себе асоціюють ЗСУ, протистояти російським найманцям та загарбникам. У цій метафорі О. Арестович спонукає до великої визвольної війни на противагу загарбницьким нападам, не дарма радник Офісу президента Олексій Арестович за час війни став своєрідним «заспокійливим» для мільйонів українців, які з напругою вдивляються в екрани смартфонів, очікуючи на тривожні новини. Дослідник-філолог Г.В. Колшанський (Бондар, 2014) стверджує, що будь-яке висловлювання має дві сторони – інформативну та комунікативну (як суб'єктивно-оціночну, емотивну). У реченні суб'єктивна модальність нашаровується на об'єктивну у вигляді додаткових модально-емоційних чи модально-експресивних значень або відтінків, які таким чином «збагачують, уточнюють, диференціюють» об'єктивну модальність (Г. А. Золотова) (Бондар, 2023). Можна погодитися з таким твердженням, екстраполюючи його на метафору, особливо розгорнуту, порівняймо у такому контексті: «Кінець дружби народів у Києві» (Дод. А). У повідомленні йдеться, що з-під Арки Дружби, яка віднедавна прикрашена символічною тріщиною, приберуть бронзову скульптуру двох робітників, встановлену «на відзначення воз'єднання України з Росією». Дружба народів символізувала єдність і взаємодопомогу братніх народів у післявоєнний період у часи Великої визвольної війни проти німців, а тепер українці мають іншого ворога – колишнього російського дружнього брата. «Своє ставлення до України Росія ознаменувала звірськими вбивствами мирних українців, знищенням наших міст та селищ, прагненням знищити нашу державність. 8 метрів металу так званої «дружби двох народів» приберуть з центру Києва» (Дод. А), – написав київський мер.

Якщо розглядати цю метафору з точки зору модальності повідомлення, то тут яскраво проступає модальність необхідності і повинності (дебітивна модальність), бо встановлює новий тип сприймання реальності та загрози від сусіда з метою збереження цілісності держави та життя. Модальність необхідності проявляється у метафоричному поєднанні слів «кінець дружби» і словосполучення «дружба народів» як соціалістична радянська установка на співпрацю із Росією. Тож дебітивна модальність реалізується у розумінні небезпеки та зміні курсу на співпрацю з демократичною Європою, а не із тиранічним недружнім народом.

Висновки. Інформаційна та комунікативна складові реалізовані в структурі простої та розгорнутої метафори війни, оскільки представляють події воєнного часу, інформують про них в образній формі, цим самим комунікуючи із суспільством, із читачами в межах публіцистичних текстів. Цим демонструється існування об'єктивної модальності як засобу метафорично, образно узагальнити те, що відбувається довкола, дати свою оцінку, виявляючи аксіологічну складову.

Метафора із модальністю дійсності моделює достовірну ситуацію, послуговуючись перевіреною інформацією, робить повідомлення образнішим, яскравішим і важливішим. Автор-творець метафори апелює до емоційної сфери й логічної водночас, бо метафора створює образ та наповнює його конкретним історико-суспільним та емоційним змістом. Це пов'язано із художніми формами відображення світу. У публіцистичних текстах метафоричне слововживання вважається закономірним, оскільки на сторінках журналів і газет метафора – це характерний засіб творення впізнаваного символу й вираження оцінки.

Отже, метафора, як проста, так і розгорнута, – це носій інформації, у якій – ставлення мовця до повідомлюваного. Так, проста метафора «бандеромобіль» утверджує патріотизм українців та ідейну незламність, розгорнута метафора «кінець дружби народів» представляє та констатує новий геополітичний курс українців. Метафора має модальність, за допомогою якої мовець висловлює своє ставлення до об'єкта висловлення. Модальність дійсності (або об'єктивна модальність) проявляється в метафорах типу «експодруга Путіна», «Росія – ваш банкір», «кінець дружби народів». Модальність недійсності, тобто можливості, гіпотетичності, бажаності, прослідковується в новоутворених метафорах типу «чи перетворять Чернігів на другий Маріуполь», «проти нас воює чистий сатанізм».

Модальність у розглянутих прикладах розуміється як багатопланова неоднорідна категорія, яка виражає відношення змісту висловлювання до дійсності, а також ставлення мовця до того, про що повідомляється у висловлюванні («Путін перемагає Макрона»). Часто йдеться про суб'єктивно-об'єктивний характер категорії модальності як складного, багатопланового явища, яке треба розглядати ширше, ніж пряме значення слів, а проникатися подвійними, потрійними семантичними площинами, у які вкладає мовець свої думки, настрої, побоювання та передбачення, як в попередній метафорі, де зіставляються позиції В. Путін – Е. Макрон.

Модальність як семантична категорія, що проявляється в ракурсі об'єктивності стосовно мовця, що творить метафору досліджуваного періоду, свідчить, що творці таких метафор об'єктивно та аналітично сприймали тогочасну дійсність, аналізували та зіставляли факти суспільно-політичної реальності, розуміли рівень небезпеки та загроз для українського суспільства, ризики війни. У структурі метафори із суб'єктивною модальністю як факультативна її ознака наявні такі модальні відношення, як бажаності, інтенції, що спровоковане вірою в перемогу, уславленням сили духу українців, боротьби за свою Батьківщину і зневаги до ворога, зокрема, у метафорі «проти нас воює чистий сатанізм».

Досліджені приклади метафор доводять, що велике значення в реалізації модальності відіграє контекст, а саме комунікативний контекст і метафоричні перенесення в ньому. Поряд з лінгвістичними засобами вираження комунікативний контекст метафоричних перенесень включає в себе й екстралінгвістичні засоби, що особливо важливо під час реалізації модальних значень: культурологічне тло, емоційну напругу суспільства, психологічну складову, настрої соціуму, чому реалізуватися допомагає публіцистичний стиль.

Метафора має необмежені можливості, бо зображає та пояснює неочікувані ситуації, творить нові образи, конкретизує уявлення про предмет, що з'ясовано та представлено в досліджуваній праці про реалії російсько-української війни. Метафора є органічним компонентом публіцистичного тексту, її вживання пов'язано з тим, що в її структурі присутні елементи критичного мислення на основі перейнятого мовцем досвіду й образного бачення світу.

Список використаних джерел:

- Арутюнова, Н.Д. (1990). *Метафора и дискурс* (с. 5-32). Москва: Прогресс.
- Академічний тлумачний словник української мови. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/starecj>
- Бондар, О.Є. (2014). Розвиток поняття категорії модальності в сучасній лінгвістиці. *Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*. Retrieved from: http://confcontact.com/2014_04_25_edu/10_Bondar.htm
- Войналович, Л.П. (2013). *Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія*. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzfn_2013_3_6
- Грабовська, З. (1997). Багатогранність мовної метафори. *Українська мова і література*, 12, 8.

- Джонсон, М., & Лакофф, Дж. (2004). *Метафори, которми ми живём*. Москва: Едиториал УРСС.
- Смельянова, О.В. (2018). До питання про класифікаційну представленість метафори. *Дис. канд. філол. наук*. Retrieved from: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/72790/1/Myroshnichenko_cognitive_metaphor.pdf
- Смець, О.В., & Фира, О.О. (2016). Концептуальна метафора часу у прозових творах сучасних американських авторів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*, 12, 83-88.
- Кравець, Л.Ю. (2014). *Метафора як лінгвоментальний феномен* (с. 39-42). Київ: Мистецтво.
- Місто-мученик: в Маріуполі загинули більше п'яти тисяч людей*. Retrieved from: <http://viknaodessa.od.ua/news/?news=160545><http://viknaodessa.od.ua/news/?news=160545>
- Модальні значення, їх типи та класифікація*. Retrieved from: <https://studfile.net/preview/2425060/>
- Одинецька, Л.В. (2017). *Роль метафори в засобах масової інформації*. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13506>
- Пянковська, І. (2014). *Категорія епістемічної модальності (на прикладі матеріалів німецької мови)*. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036485.pdf>
- Ралдугіна, К.О. (2008). *Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія*. Retrieved from: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/029.pdf
- «Смузі Бандери». Як приготувати коктейль для окупанта*. Retrieved from: <https://www.nta.ua/smuzy-bandery-yak-prygotuvaty-koktejl-dlya-okupanta/>
- Стретович, Т.П. (2017). Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 16*. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/404010.pdf>

Додаток А

- Дружній вогонь – росіяни знищили власний літак у Чорному морі*. Retrieved from: <https://racurs.ua/ua/n167631-drujniy-vogon-rosiyany-znyschyly-vlasnyy-litak-u-chornomu-mori.html>
- Однією ногою в могилі: як кремлівські старці воюють зі світом. Олександр Вітолін*. Retrieved from: <https://weekend.today/kolonki/odniyeyu-nogoyu-v-mogyli-yak-kremlivski-starczi-voyuyut-zi-svitom.htm>
- Вимушені переселенці*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61166973>
- Хвостати переселенці*. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/hvostati-pereselenci/>
- Ціна українців за право бути Європою*. Retrieved from: <http://rugby.org.ua/ukr/news/6883>
- Комік став найпотужнішим лідером світу, в той час як політичні лідери виглядають як клоуни, – журналістка*. Retrieved from: <https://glavcom.ua/news/komik-stav-naypotuzhnishim-liderom-svitu-v-toy-chas-yak-politichni-lideri-viglyadayut-yak-klouni-zhurnalistka-825573.html>

- Мадонна Київського метро.* Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/kyivska-madonna-z-metro/31831196.html>
- Ви залежите від російської влади і ви залежите від Путіна.* Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61173900>
- Вибори у Франції. Чи зможе «експодруга Путіна» перемогти Макрона?* Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61058782>
- «Це агонія ворога. Чи перетворять Чернігів на другий Маріуполь?».* Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60832398>
- «Якщо впаде Харків – впаде вся Україна».* Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60719093>
- Арестович: «Проти нас воює чистий сатанізм».* Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60908354>
- «Кінець дружби народів у Києві».* Retrieved from: <https://focus.ua/uk/ukraine/513327-v-kieve-uberut-statuyu-simvoliziruyushchuyu-vossoedinenie-ukrainy-i-rossii-foto>

UKD 81'37+316.7

Demenchuk D.,
Master in Sociology and New Media
Collegium Civitas (Warsaw, Poland)

KONCEPT NIERÓWNOŚĆ PŁCI NA RYNKU PRACY W UJĘCIU SOCJOLINGWISTYCZNYM

W XX wieku kobiety stały się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, a ich aktywność zawodowa z roku na rok wzrasta. Nadal jednak utrzymują się przejawy nierówności płci, które prowadzą do obniżenia statusu społecznego kobiet. Nierówność płci jest zjawiskiem społecznym spowodowanym nie biologicznymi różnicami między kobietami i mężczyznami, ale przede wszystkim nierównym podziałem zasobów ekonomicznych, politycznych i społecznych, por.: *Wielki Polak, Papież Jan Paweł II przypominał nam wielokrotnie, a ostatnio w trakcie narodowej pielgrzymki, że Rok Święty wzywa do budowania kultury solidarności i współpracy Solidarności – aby rozwiązać kwestie nierówności ekonomicznych i społecznych istniejących w świecie pracy (KJP).*

Dziś stereotypy dotyczące płci w sferze ekonomicznej (rynek pracy), z którymi spotyka się niemal każda kobieta, są dość rozpowszechnione. Istnieją następujące przejawy współczesnej nierówności płci na rynku pracy w Polsce:

– wyraźne przejawy segregacji w procesie rekrutacji i wynagrodzeniu, por.: *Wedle raportu BŚ «Płeć a możliwości ekonomiczne w*

Polisce: czy kobiety straciły na transformacji?» Polki gorzej zarabiają, mają niższe emerytury i gorsze perspektywy awansu. Średnie wynagrodzenie kobiet w Polsce jest niższe o około 20 procent od średniego wynagrodzenia mężczyzn zatrudnionych na porównywalnych stanowiskach (KJP). Czasami występują sytuacje, w których poprzez ogłoszenia o pracę i rozmowy kwalifikacyjne pracodawcy dyskryminują kandydatki płci żeńskiej, dając pierwszeństwo mężczyznom, por.: Głównym tematem manifestu jest ekonomiczna dyskryminacja kobiet. – W Polsce panuje przekonanie, że skoro zostaliśmy dopuszczone na rynek pracy, to wszystko jest w porządku. Tymczasem w praktyce jest bardzo źle – mówi Ewa Majewska z Porozumienia Kobiet. Podaje, że kobiety wciąż zarabiają mniej niż mężczyźni na tych samych stanowiskach (KJP).

– segregacja zawodowa ze względu na płeć, polegająca na nierównych możliwościach szkolenia zawodowego i przekwalifikowania kobiet i mężczyzn, ich dostępie do zasobów produkcyjnych i kontroli nad nimi, por.: Z jednej strony mamy do czynienia z sytuacjami oficjalnej segregacji płciowej, jak w pewnych zawodach sportowych firmowanych przez telewizyjną Panoramę. Nagroda pieniężna za zajęcie pierwszego miejsca dla mężczyzny wynosiła 1000 dolarów, a dla kobiety – 800. Z drugiej strony długo jeszcze kobieta nie uzyska społecznego przyzwolenia na zachowanie w rodzaju: «To ja haruję jak wół, wracam zmęczona, a nawet nie ma kawałka chleba w tym domu!». Z trzeciej – zawsze znajdzie się egzemplarz z prywatnymi fobiami, jak pewien mój współpasażer. Gdy dowiedział się, że kapitanem samolotu, którym lecieliśmy, jest kobieta, zapiął mocniej pasy i jęknął boleśnie: «Rany boskie, nie dolecimy» (KJP);

– niedoskonałość ram legislacyjnych, która stymuluje rozwój sprzeczności związanych z płcią, por.: W Polsce nie pojawiły się więc władczynie takie, jak w Anglii Elżbieta I czy w Rosji Katarzyna II. Ale też w Rzeczypospolitej nie było nigdy absolutyzmu. W 1726 r. ukazała się ustawa sejmowa zabraniająca kobietom uczestnictwa w sprawach publicznych, a nawet «mieszkania pod bokiem trybunału». W dobie Sejmu Czteroletniego nawoływano do przeciwstawienia się «zgubnemu wpływowi kobiet», o których pruski Fryderyk II mówił, że one w Polsce rządzą, podczas gdy ich mężowie piją (KJP). Ustawodawstwo zabrania kobietom zajmowania określonych stanowisk i wykonywania określonych prac, por.: Jej zdaniem winna temu była religia, która także była pośrednim powodem ubóstwa tych krajów, gdyż zabraniała kobietom prowadzenia przedsiębiorstw, posiadania i wydawania pieniędzy, a zatem hamowała rozwój gospodarczy i ekonomiczny (KJP).

– nieatrakcyjność kobiet dla pracodawców ze względu na ich wysoką ochronę jako pracownic w okresie ciąży i pierwszych trzech lat

macierzyństwa, a także w związku ze wzrostem zasiłków macierzyńskich, por.: *Dla pozostałych oznacza to ryzyko utraty pracy (zwolnienie po powrocie) albo uszczuplenie rodzinnych dochodów – wiele firm ze względów podatkowych wymusza na pracownikach dzielone kontrakty, tzn. niska pensja plus reszta umówionego wynagrodzenia w postaci ryczałtów, premii, fikcyjnego zwrotu kosztów itp. A zasiłek macierzyński wypłacany jest w wysokości pensji... Niestety, bardziej wygląda to na próbę zatuszowania bezrobocia wśród kobiet (62% wszystkich bezrobotnych kobiet jest w wieku od 18 do 32 lat) i wypchnięcia nas z rynku pracy niż na ochronę zdrowia matki i dziecka (KJP).*

Dla społeczeństwa praca kobiet jest ważną rezerwą niezbędną do efektywnego rozwoju gospodarki, por.: *Wydajna, produkcyjna zarobkowa praca kobiet jest kardynalnym warunkiem dobrze funkcjonującej maszyny gospodarczej (KJP).* Dlatego też, aby przezwyciężyć negatywne skutki społeczno-ekonomiczne spowodowane nierównością płci na rynku pracy, konieczne jest:

- prawne uzasadnienie problemu nierówności płci i przeprowadzenie stałej analizy ustawodawstwa pod kątem płci;
- wytworzenie jakościowo nowej kultury mentalnej społeczeństwa, która zakłada nie deklaracyjną, ale rzeczywistą równość obu płci w szczególności na rynku pracy;
- wsparcie kobiet na rynku pracy poprzez opracowanie i wdrożenie specjalnych programów zatrudnienia, orientacji zawodowej i szkoleń zawodowych, wprowadzanie nowych społecznie ukierunkowanych technologii pracy z ludźmi itp.

Oczywistym jest fakt, że powyżej nie zostały przedstawione wszystkie działania, które muszą zostać wprowadzone w celu zmniejszenia nierówności płciowej na rynku pracy, lecz będą one bardzo dobrym początkiem do przezwyciężenia istniejących przekonań.

Bibliografia:

- Dołgań, A. (2006). *Kobiety na rynku pracy. Przywiązanie i przekraczanie. Płeć w studiach empirycznych*. J. Ostych (red.). Olsztyn.
- Filas, S. (2019). *Dyskryminacja (w zatrudnieniu) – poziomy, źródła, konsekwencje*. Pobrano 01.12.2022. URL: <https://zawodowysos.pl/dyskryminacja-w-zatrudnieniu/>
- KJP: *Korpus języka polskiego*. (2022). URL: <http://korpus.pwn.pl>
- Załucka, M. (2022). *Nierówności i dyskryminacje związane z płcią kulturową. Kobieta na rynku pracy*. Pobrano 30.11.2022. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Prace%20Etnograficzne_16_.pdf

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

УДК 81'1:81'373.7–115:168.522

Мізін К.І., д-р філол. наук
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ «ГОРДІСТЬ» ЯК ПІДґРУНТЯ ЙОГО КРОС-КУЛЬТУРНОГО ВАРІЮВАННЯ

Вивчення етно- й соціокультурних особливостей емоційних концептів (ЕК), зокрема «Гордість» (Мизин, 2018), є особливо важливим аспектом крос-культурних студій (Kövecses, 1986; Mizin & Letiucha, 2019; Mizin & Ovsienko, 2020; Wierzbicka, 1999). Гордість разом з іншими саморефлексивними емоціями – соромом, каяттям, провиною, приниженням, збентеженням і тріумфом – стимулює індивіда до роздумів про самого себе та до самооцінки. Її релевантність для емоційного світу людини сприяла тому, що їй значну увагу приділяють не лише психологи, але й представники культуроорієнтованих дисциплін.

Крос-культурне варіювання концепту «Гордість» пов'язане передусім із зміною балансу «негатив – позитив» у його смисловій структурі та багатовимірністю самої природи емоції гордості. Так, деякі параметри вираження гордості як моральної саморефлексивної емоції (напр., інтенсивність, позитив/негатив) можуть коригуватися відповідно до прийнятих у кожному лінгвосоціумі моральних і етичних норм, які є етно- й соціокультурно зумовленими. Зміна цих норм у процесі розвитку лінгвосоціуму може спричинити зміни у ставленні до гордості.

Сьогодні психологи вважають гордість однією з десяти позитивних емоцій людини, бо ця емоція може приносити велике задоволення. Однак так було не завжди, оскільки ставлення до гордості – від дуже негативного до позитивного – змінювалося відповідно до соціокультурних пріоритетів і моральних настанов того чи іншого періоду розвитку людства. У той час, наприклад, коли моральний і етичний кодекси поведінки людини визначала церква, вираження цієї емоції сприймалося дуже негативно, а сама вона займала, як правило, першу позицію спочатку серед смертних, а потім

серед основних гріхів (жадібність, хтивість, гнів, ненажерливість, заздрість, лінь та ін.). Це пов'язано з тим, що з гордістю ототожнювався сам Люцифер, бо горда людина, подібно до цього грішного ангела, відвертається від Бога.

Нині науковий прогрес спричинив глобальні зміни, які торкнулися також внутрішнього життя сучасної людини, її моральних і етичних норм. Одним із наслідків цього є те, що церковне сповідання все частіше замінюється відвідуванням психотерапевта. Зменшення ролі церкви сприяло усвідомленню того факту, що основні гріхи є частиною природи людини, являючи собою не лише інстинкти та найпотаємніші бажання, але й сильні мотиватори. Зважаючи на це, проблема «гріховних», тобто моральних, емоцій вийшла за межі релігієзнавчих і філософських студій, поширившись у царині тих наукових дисциплін, які вивчають людину. У результаті цих змін гордість почала виконувати функцію підтримання адекватного рівня самооцінки індивіда, тісно корелюючи з ідеєю людської гідності. Перехід від негативного до позитивного сприйняття цієї емоції пов'язаний із вираженням позитивної моральної самооцінки та тим, що вона протиставляється таким негативним емоційним переживанням, як сором і приниження.

Динаміка культурних процесів сприяла формуванню гордості як складної, багатовимірної емоції, деякі параметри якої є досі невизначеними. Серед дослідників, наприклад, відсутня єдина точка зору щодо того, чи є гордість базовою емоцією: з одного боку, її немає в найбільш відомих списках базових емоцій, хоча, з другого боку, частина науковців не сумнівається в тому, що вона є базовою. Підставою для надання гордості статусу базової емоції слугує той факт, що їй характерне універсальне фізіологічне вираження: індивід відчуває збільшення параметрів свого тіла, приплив сил і под. Попри це, гордість відрізняється від базових емоцій залежністю від самооцінки, а також своєю «роздвоєною» природою. Остання полягає в тому, що ця емоція може виражати два різних типи гордості, кожен з яких має різне когнітивне підґрунтя, – автентичну гордість і гібристичну гордість.

Автентична, або «справжня», гордість підтримує поведінку індивіда, спрямовану на досягнення власних цілей; вона являє собою більш позитивну просоціальну форму гордості, пов'язану з підвищенням самооцінки та статусу індивіда. Натомість гібристична гордість тісно корелює з нарцисизмом, провокуючи агресію та ворожість у міжособистісних стосунках. Прикметно, що ці два типи гордості позначаються в англійській мові однією лексемою *pride*, хоча,

наприклад, у польській мові кожна з них має окреме мовне позначення – позитивніша лексема *duma* та негативніша *pycha*. Перша з них вважається загальноприйнятим еквівалентом до *pride*, а друга може бути еквівалентною до останньої у певних контекстах.

Окрім цього, залежно від того, чи приписує індивід досягнення собі, чи групі, до якої він належить (сім'я, друзі, команда, нація), гордість може бути індивідуальною або колективною. У свою чергу, колективна гордість поділяється на родинну та національну. При цьому родинна гордість стосується сім'ї, друзів, місцевих жителів, а національна гордість пов'язана з національними досягненнями.

Преферентність вираження індивідом індивідуальної або колективної гордості може певним чином санкціонуватися типом культури, до якої він належить. Так, рівень колективної гордості може бути високим не лише в колективістських культурах, але і в індивідуалістських, зокрема США, проте індивідуальна гордість є більш актуальною для індивідуалістських спільнот. Це пояснюється схильністю представників таких спільнот до вираження тих емоцій, які забезпечують їм дистанцію та незалежність, оскільки тут роль емоцій пов'язана із самовираженням індивіда, його особистісними прагненнями та інтересами. Натомість у колективістських культурах людина більш схильна до емоцій, які відповідають за взаємодію і взаємозв'язок між членами колективу, бо такі емоції сприяють її адаптації в цьому колективі. Гордість у таких культурах є менш сфокусованою на собі та більш сфокусованою на соціальних взаємовідносинах і соціальних обов'язках. Тому цілком логічною тут є тенденція до уникання вираження індивідуальної гордості для мінімізації ризиків потенційного міжособистісного конфлікту та підтримання соціальної гармонії. До того ж, представники колективістських культур, на відміну від індивідуалістських, можуть бути більш самозневажливі, тому вони надають перевагу вираженню сорому, ніж гордості.

Щодо родинної та національної гордості, то на їхнє вираження і сприйняття також помітно впливають культурні чинники. Особливо це стосується національної гордості, релевантність якої для представників тієї чи іншої культурної спільноти залежить прямо чи опосередковано від (1) історичного минулого та (2) рівня колективної провини, наприклад:

1) славетне історичне минуле Великої Британії підтримує досить високий показник національної гордості серед британців. Цей показник поступово знижується, оскільки наступні покоління

британців є більш глобалізованими, тобто вони виявляють нижчий рівень національної самосвідомості;

2) німці сприймають національну гордість досить позитивно. Проте колективна провина, яку ще й досі відчують німці за наслідки Другої світової війни, зумовила в німецькому лінгвосоціумі здебільшого негативну оцінку завищеної національної гордості.

Отже, викладене вище дає змогу представити ЕК «Гордість» як складний культурний феномен, який містить смисли автентичної, гібристичної, індивідуальної та колективної (родинної і національної) гордості. Багатовимірна структура цього ЕК зумовлює складну ієрархію його зв'язків з іншими емоційними та культурними поняттями.

Список використаних джерел:

- Мизин, К. (2018). Изменение ценностных приоритетов в современных европейских лингвокультурах: морально-этический концепт ГОРДОСТЬ. *OPERA SLAVICA*, 28(4), 5-33.
- Kövecses, Z. (1986). *Metaphors of anger, pride and love. A lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Mizin, K. & Letiucha, L. (2019). The Linguo-Cultural Concept TORSCHLUSSPANIK as the Representative of Ethno-Specific Psycho-Emotional State of Germans. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*, 25(2), 234-249.
- Mizin, K. & Ovsienko, L. (2020). Application perspectives of corpus-based methods within linguo-cultural and psycholinguistic analysis: German emotional concept SEHNSUCHT. *East European Journal of Psycholinguistics*, 7(1), 111-127.
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures: Diversity and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.

УДК 811

Кінащук А.В., доктор філософії з філології
Національний університет водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

СПЕЦИФІКАТОРИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ПРЕДИКАТИВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВИЯВУ ІРРАЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки семантико-функціональний підхід у дослідженні семантики специфічних класів слів усе частіше опиняється у полі зору науковців (Н. Бондар, О. Деменчук, А. Залізняк та ін.). Напрацювання науковців цього напрямку засвідчують актуальність досліджень з функціонального

синтаксису, зокрема на предмет вивчення предикатів, актантів та специфікаторів семантичної структури.

Мета розвідки – схарактеризувати специфікатори тематичної групи предикатів на позначення вияву ірраціонального стану в англійській, німецькій та українській мовах.

У розвідці специфікатор тлумачимо як окремий елемент семантичної структури, який може бути вживаний у будь-якій ситуації та з будь-яким предикатом.

Для предикатів тематичної групи на позначення вияву ірраціонального стану в англійській, німецькій та українській мові у ситуації «вияв ірраціонального стану» виокремлюємо специфікатор Місце. Такий учасник ситуації синтаксично може бути виражений сполученням прийменника та іменника: англ. *But that's where it hit me, out in the ocean* (BNC). У німецькій мові наводимо такі приклади для презентації специфікатора Місце: нім. *Es entdeckt die wirkliche Tiefe – in der Höhe, nämlich in der des hellsten Bewußtseins, wo noch helleres dämmert* (DWDS). Синтаксично він може бути виражений іменником: нім. *Es dämmert in den Köpfen* (DWDS); прийменником та займенником: нім. *Ein Gedanke war in ihm aufgeleuchtet* (DWDS). В українській мові у ситуації «вияв ірраціонального стану» для досліджуваної групи предикатів виокремлюємо також специфікатор Місце, який синтаксично може бути виражений сполученням прийменника та іменника однини чи множини: укр. *Кинувся [Пантелій] назад в приміщення, що вже заповнялося вогнем та димом. Але по дорозі осінила догадка. Знову повернувся назад* (КУМ); прислівником: *Під кулями думки не бувають сподіваними: вони або відсутні, або приходять невідомо звідки* (КУМ).

В англійській мові віднаходимо приклади для демонстрації специфікатора Темпоральність, який презентує стан справ, який повторюється: англ. *Not for the first time in my life, I was struck by the thought that sport is the most unifying and inspiring development and peace tool in the world* (BNC) або є регулярним: англ. *Each time I see one of these cocoons hanging from a tree, all of these marvels flash through my mind* (BNC). Такий специфікатор синтаксично може бути виражений прислівником: англ. *But recently it has dawned on me that scientific research is a career worth pursuing* (BNC); підрядним обставинним часу: англ. *When I heard my thirteen-year-old chatting in the bathroom it dawned on me that she may have bought a cell phone by herself* (BNC); сурядним реченням: англ. *I went to see Wade last night, and it hit me* (BNC). У німецькій мові також виокремлюємо специфікатор Темпоральність, який презентує ні повторюваний, ні регулярний стан

справ: нім. *Erst nach einem Jahr mit Alexander dämmerte es mir* (DWDS). Часові орієнтири специфікатора Темпоральність презентуємо за групами точкового часу: нім. *Sie enthielten aber- im Unterschied zu den Formeln späterer Jahre- eine Philosophie; vor Reformen hatten sich die Bürger bisher ehergefürchtet; jetzt dämmerte es ihnen, daß auf Dauer Sicherheit ohne Reformen nicht zu haben war* (DWDS); часової рамки: нім. *Erst am nächsten Morgen dämmerte es uns, dass es dieses Mal nicht wie bei einem normalen Schneesturm oder sonstigen schlechten* (DWDS); періоду: нім. *Es dämmerte die letzten zehn, zwölf Tage in halber, auch ganzer Bewußtlosigkeit; wenn Eva es aufhob und vor sich auf den Tisch legte, kam es ein wenig zu sich und schmiegte sich an sie* (DWDS). Специфікатор Темпоральність може бути виражений синтаксично прислівником: нім. *Heute dämmert es uns allen, dass die Einzelaktionen der Vergangenheit angehören, die integrierte und vernetzte Kommunikation* (DWDS); сурядним реченням: нім. *Begeistert war ich nicht, als ich den Brief gelesen hatte, und mir dämmerte, was dieser Marschbefehl bedeutete* (DWDS); підрядним реченням часу: нім. *Wenn die Wünsche aber weniger und letztendlich transzendiert werden durch die Selbst-Disziplin, dämmert in uns das intuitive Wissen über das Selbst* (DWDS). В українській мові виокремлюємо специфікатор Темпоральність, який презентує як повторюваний (фреквентативний) стан справ: укр. *І от іноді мені спадає дика думка: а що, коли справжній Азимут зопалу переплутав шафи і я замість свого вірного штурмана вивіз з мезозою автономну довгодіючу аналітичну машину?* (КУМ); так й узуальний, за якого стан справ представлений як такий, що повторюється регулярно: укр. *Одна втіха – найкращі ідеї спадають на думку саме за цим невдячним і монотонним заняттям* (КУМ). Разом з тим, стан справ може бути і не повторюваним, і не регулярним: укр. *Всі ці думки блиснули в неї в голові в одну мить, як блискавка: блиснули й згасли* (КУМ). У дослідженні віднаходимо приклади, які демонструють часовий орієнтир точкового часу: укр. *В тій хвили блиснула їм несподівана надія: за слідом противників побачили настигаючих своїх одновірців – і руки їх мимоволі вхопили за оружжя* (КУМ); часової рамки: укр. *Але буквально наступного дня мозок осінила інша думка: а може це хтось із захисників чи визволителів Кобеляк ще з часів Другої світової війни?* (КУМ); періоду: укр. *Одна втіха – найкращі ідеї спадають на думку саме за цим невдячним і монотонним заняттям* (КУМ). Синтаксично такий учасник може бути представлений прислівником: укр. *А потім саянуло їй у голові: господи, це ж коли все палитимуть, то хіба сіно не згорить чи лепешка?* (КУМ); підрядним обставинним часу:

укр. Й тільки коли пізньої ночі дістались Ірня, Ярополкові сяйнула щаслива думка (КУМ).

В англійській мові також характерною є ситуація, за якої учасник ситуації представлений як декілька осіб. Відтак, такого учасника презентуємо як специфікатор Кількість, який окреслює точну абсолютну кількість: англ. *One question springs to my mind given the government's stance on state school sport – do any Olympians leave their sporting success to chance?* (BNC); точну відносну кількість: англ. *I think it dawned on all of us that, All the best, ted* (BNC); неточну абсолютну кількість: англ. *There are certain memories and thoughts which hit me sometimes* (BNC); неточну відносну кількість: англ. *As I read the letter a number of things came to my mind* (BNC). Синтаксично специфікатор Кількість може бути виражений числівником: англ. *The past twenty-two months flashed through my mind like film run at high speed, and suddenly I felt rather tired* (BNC); іменником: англ. *Particular examples that spring to mind include Phil Simmons's dismissal at Lord's last year* (BNC); займенником множини: англ. *No, it's only just dawned on us that it's a thing* (BNC); неозначеним артиклем: англ. *Just a thought came to my mind while I was reading about our current situation of secularism...* (BNC). У німецькій мові, як і в англійській, також виокремлюємо учасника ситуації Кількість: нім. *Es dämmert jetzt vielleicht in fünf, sechs Köpfen, dass Physik auch nur eine Welt-Auslegung und -Zurechtlegung (nach uns)!* (DWDS). Синтаксично актант Кількість може бути виражений означеним або неозначеним артиклем: нім. *Aber es gibt – unter mehr als einer Millionen Kombinationsmöglichkeiten – eine Lösung, und bald dämmert einem, warum man bei der Namensgebung auf das abschließende "e" verzichtet hat: Swissmad* (DWDS); *Als ich das zum ersten Mal lese, dämmert mir der Grund für meinen Bewegungsdrang* (DWDS); числівником: нім. *Da dämmerte uns bereits zum ersten Mal, dass wir evtl. bei der falschen Gesellschaft gebucht hatten (gut bezahlte Traeger gehen nicht in Streik!)* (DWDS); словосполученням: нім. *Ein paar Wochen vor dem Stichtag dämmert mir dann, dass sich der Vortrag doch nicht von selbst schreibt und dass ich ein Thema brauche* (DWDS). Наводимо також приклади для специфікатора Кількість і в українській мові: укр. *Всі ці думки блиснули в неї в голові в одну мить, як блискавка: блиснули й згасли* (КУМ). Синтаксично у дослідженні специфікатор Кількість може бути виражений формою множини іменника: укр. *Геніальні думки завжди приходять несподівано* (КУМ).

Відтак, для тематичної групи предикатів на позначення вияву ірраціонального стану в англійській, німецькій та українській мовах

виокремлюємо специфікатори Місце, Темпоральність та Кількість. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні специфікаторів для інших тематичних груп ірраціональних предикатів.

Список використаних джерел:

КУМ: Корпус української мови. Retrieved from: <http://www.mova.info/corpus.aspx>

СУМ: Словник української мови. Retrieved from: <http://sum.in.ua/>

BNC: The British National Corpus. Retrieved from: <https://www.english-corpora.org/bnc/>.

CD: Cambridge Dictionary. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/ru>

DWDS: Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache. Retrieved from: <https://www.dwds.de/>

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

УДК 811.111-26

Аладько Д.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, України)

ОПИС ВІДНОСИН МІЖ ЛЮДЬМИ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВОЮ ЧАСТИНИ ТІЛА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Одним з основних принципів побудови будь-якої класифікації на сучасному етапі розвитку науки про мови є принцип антропоцентризму. Антропоцентризм є одним із провідних принципів сучасного етапу розвитку мовознавчої науки. В центрі світу стоїть людина як особистість, тобто людина з її почуттями та станом, думками та словами, діями та емоціями; вивчення мови і є вивченням світу.

Оцінний характер є одним із головних показників фразеологічних одиниць і навіть вважається обов'язковим у їхньому семантичному наповненні. У сфері фразеології найбільш яскраво виражається національний спосіб світосприйняття. Вивчення семантики фразеологічної одиниці дозволяє через усвідомлення смислових і питомих орієнтацій, зафіксованих у ній, встановити особливості світобачення народу і реконструювати культурно-мовні архетипи, які розуміються як культурні першообрази, уявлення-символи про людину, її місце в світі та суспільстві.

Соматична лексика належить до найдавніших пластів мови та широко відображена у фразеології. Розглянемо використання фразеологізмів англійської мови з назвою частини тіла для позначення опису відносин між людьми.

Людина, яка є нечутливою до інших, бездушна, неспівчутлива метафорично позначається як товстошкіра – *thick-skinned* (Wilkinson, 1993, с. 297). Водночас людина, яку легко розчулити, яка сприймає близько до серця усі проблеми, розглядається фразеологією як тонкошкіра – *thin-skinned* (Wilkinson, 1993, с. 297).

Подібного ж значення набули фразеологічні одиниці з компонентом «голова». Безжалісна людина, яка не має почуттів позначається як *hard-headed* (Wilkinson, 1993, с. 299). Людина, яка

повністю контролює ситуацію і не піддається емоціям, отримує назву *cool-headed* (Wilkinson, 1993, с. 299), тобто така, що діє з холодною головою.

Тема безжалісного відношення зображена у фразеологічній одиниці *has a heart of stone* (Wilkinson, 1993, с. 304), яка побудована на образі серця з каменю. Натомість, людина, яка легко підпадає під вплив інших, не здатна відстоювати свою позицію, може бути позначена як *soft-headed* (Wilkinson, 1993, с. 299).

Ще один вираз, що базується на образі волосини, позначає близькість до чогось, як в прямому, так і в переносному сенсі, переходячи від суто просторових характеристик до переносного позначення стосунків між людьми: *stand upon a hair* «знаходитися дуже близько» (Wilkinson, 1993, с. 298).

Близькі стосунки між людьми позначаються за допомогою фразеологізму *nose is closest to eyes*, який використовує образи двох близько розташованих частин тіла – носа та очей (Wilkinson, 1993, с. 300).

Мотив зради присутній у фразеологізмі *change your skin* «повністю змінитися, змінити ставлення». Очевидно, що ця мовна одиниця пояснюється із аналогією з рептиліями (Wilkinson, 1993, с. 297).

Розмови за відсутності людини чи за її спиною позначені фразеологізмом *my ears are burning* (Wilkinson, 1993, с. 300), який відповідає широко розповсюдженому уявленню про палаючі вуха.

Навіть якщо зради немає, людина може її підозрювати. Підозрілість описується англійським фразеологізмом *suspicion has double eyes*, який підкреслює, що людина може підозрювати та вбачати зраду навіть там, де її не існує (Wilkinson, 1993, с. 300).

Протистояння та ворожість також можуть стати предметом опису фразеологізмів з назвою частини. Таке значення зафіксоване в *eyeball-to-eyeball* «бути в конфронтації» (Wilkinson, 1993, с. 281).

Ще одним прикладом позначення ситуації ворожості, що відображена в англійській фразеології, є одиниця *never show your teeth unless you can bite* (Wilkinson, 1993, с. 300), яка закликає не показувати зуби, якщо не збираєшся кусати. Тобто не погрожувати, якщо дійсно не збираєшся завдати удар. Ворог або людина, яка завдає постійного клопоту, порівнюється із болем в шиї – *pain in the neck* (Wilkinson, 1993, с. 304).

Окрім прямої ворожості. Фразеологія може описувати інші неприємні стани, наприклад, небажану близькість та пильне

спостереження – *breathe down my neck* (Wilkinson, 1993, с. 281) – дослівно «дихати в шию».

Небажане спілкування відображене також у фразеологізмі *chew his ear off* «нудно розповідати» (Wilkinson, 1993, с. 281), де нудна людина ніби «жує» вухо співрозмовника.

Коли людина ставиться до інших із заздрістю або ревнощами, в англійській мові це буквально позначається як зелене око – *green eye* (Wilkinson, 1993, с. 300). У той же час людина, яка справляє гарне враження на оточуючих позначається за допомогою блакитного ока – *blue-eye* (Wilkinson, 1993, с. 300). Інший кольоровий фразеологізм із компонентом-оком позначає провину людини. Ця провина порівнюється із чорним оком – *black's my eye* (Wilkinson, 1993, с. 300).

Перевага однієї людини над іншою відображена у фразеологізмі *head and shoulders above* «займати переважаючу позицію, мати перевагу» (Wilkinson, 1993, с. 299). Ситуація потрапляння у небезпечне або неприємне положення описується фразеологізмом *from head to foot* «від голови до ніг», тобто цілком, повністю (Wilkinson, 1993, с. 296). Потрапляння у неприємну ситуацію також порівнюється в англійській фразеології із рухом у центр бурі: *into the wind's eye/eye of the hurricane* (Wilkinson, 1993, с. 300).

Коли людині вдається дивом уникнути неприємностей, образом для опису ситуації стає товщина волосини, як у фразеологізмі *a hairbreadth escape* (Wilkinson, 1993, с. 298).

Робочі стосунки також є предметом опису фразеології. вербалізація робочих стосунків включає різні аспекти, у тому числі складність, точність та уважність виконання певної роботи.

Коли людина має виконати яке-небудь надзвичайно складне завдання, це уподібнюється до таких дій, коли виконавець має ніби вислизнути з власної шкіри, щоб справитись із завданням – *play/think/work out of his skin* «робити надлюдські зусилля» (Wilkinson, 1993, с. 297).

Складність виконання чого-небудь може бути також зображена за допомогою фразеологізмів з компонентом-соматизмом. Наприклад, *leave him to whistle on his thumb* «кликати намарно» (Wilkinson, 1993, с. 281) обіграє ідею свисту на великому пальці, оскільки такий «свист» не може привернути увагу.

На відміну від значення складності виконання якогось завдання, англійські фразеологізми із соматичною лексикою можуть використовуватись і для позначення чогось легкого – *easy as kiss-my-thumb* «легко, як поцілувати великий палець» (Wilkinson, 1993, с. 281).

У свою чергу, точність виконання певного завдання може вимірюватися товщиною волосини, як-от у фразеологізмі *to a hair*

breadth «точно, досконало» (Wilkinson, 1993, с. 298). Точність виконання обіграє й інший фразеологізм з компонентом-волосиною – *fits you to a hair in the water* (Wilkinson, 1993, с. 298). Образність тут набувається завдяки порівнянню з тим, як мокрі волосини щільно прилягають до шкіри людини.

Ретельність, уважність при виконанні завдання експлікується у фразеологічній одиниці *with eyes open* «з відкритими очима» (Wilkinson, 1993, с. 300), тобто підкреслюється, що ставлення є уважним і людина слідкує за процесом та результатом. На противагу точному виконанню інший фразеологізм позначає роботу, що була виконана аби як: *by scowl of brow* (Wilkinson, 1993, с. 298).

Незадовільне виконання роботи чи завдання описується також фразеологізмом *it's neither my eye nor my elbow* (Wilkinson, 1993, с. 300), який порівнює є незадовільний результат з тим, що важко визначити чим насправді є об'єкт.

Фразеологізми з компонентом-соматизмом можуть позначати і таку діяльність, коли результат є абсолютно протилежним меті, яку намагалась досягти людина: *in spite of his beard* «у прямій протилежності до поставленої мети» (Wilkinson, 1993, с. 298)..

Важливим для поведінки людини є розуміння ситуації, у якій вона знаходиться. Коли людина розуміє, що вона має робити і як діяти у певній ситуації, це може бути позначено фразеологізмом *take head or tail of* «повністю розуміти» (Wilkinson, 1993, с. 298).

Стосунки між чоловіком та жінкою також є предметом зображення у фразеологічному фонді будь-якої мови. Попри розповсюджений стереотип, що чоловік переважає у таких стосунках, в англійській мові є одиниця, яка стверджує протилежне: *man is the head – but woman turns it* (Wilkinson, 1993, с. 299). Використовує ця фразеологічна одиниця образ голови та шиї, при чому наголошується, що позиція голови-чоловіка залежить від жінки-шиї.

Ще один англійський фразеологізм з компонентом назвою частини тіла вдається до опису жінки, при чому зображує її як таку, чия сила в язику – *a woman's strength is in her tongue* (Wilkinson, 1993, с. 299). Ймовірно йдеться про те що жінка зазвичай є фізично слабшою за чоловіка, проте має інші сильні риси.

Список використаних джерел:

Wilkinson, P.R. (1993). *A thesaurus of traditional English metaphors*. London; New York: Routledge.

УДК 811.111'373.46'443:671.12

Залужна О.О., канд. філол. наук,
Каземирова А.С., магістрантка
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНО- МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЙ ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

1. *Вступні зауваження.* Суспільно-соціальну діяльність сучасної людини не можливо уявити без прикрас, адже на сьогоднішній день вони вважаються невід'ємною частиною повсякденного життя індивіда та використовуються для демонстрації своєї індивідуальності, у зв'язку з чим ювелірні прикраси набувають статусу одного із найпоширеніших способів самовираження.

Доволі детально різноманітні питання вивчення номінації ювелірних прикрас розглянуто з-поміж іншого у низці робіт української науковиці О. В. Цобенко (2014), яка аналізує англійськомовне лексико-семантичне поле «ювелірні прикраси» як фрагмент професійної картини світу. Але незважаючи на численні роботи, присвячені різноманітним питанням вивчення номінації ювелірних прикрас, залишається коло питань, які потребують окремого з'ясування.

Отже, *актуальність* даної наукової розвідки обумовлена потребою більш детального аналізу особливостей номінацій ювелірних прикрас в англійській мові, з акцентом на детальне вивчення їхніх семантичних, структурних та морфологічних особливостей.

Об'єктом дослідження є одиниці, які номінують ювелірні прикраси в англійській мові.

Предмет полягає у вивченні семантичних та структурно-морфологічних особливостей одиниць на позначення ювелірних прикрас на матеріалі англійської мови.

Матеріал дослідження становлять 130 лексем (100%), які були дібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел. *Джерелами* емпіричного матеріалу слугують англійськомовні словники та енциклопедії, а саме All about Jewels. An Illustrated Dictionary of Jewelry та Glossary of Jewelry-Related Terms, Cambridge Dictionary, Collins Dictionary.

2. *Теоретичні засади дослідження.* Сучасна лінгвістична думка розглядає лексико-семантична систему мови у як комплексну сутність, яка складається з мікросистем: рядів, груп, полів, а кожна лексема в своїй мікросистемі має певне місце, чим і визначається її семантичне наповнення.

У рамках сучасних досліджень важливе місце посідає вивчення поняття «номінація», яка має безпосереднє відношення до лексико-семантичного значення одиниць дослідження. За робоче прийняте наступне потрактування вищезазначеного терміну: «утворення мовленнєвих одиниць, що характеризуються номінативною функцією, тобто служать для назви й вичленовування фрагментів немовної реальності й формування відповідних понять про них у формі значення мовних одиниць – слів, словосполучень, фразеологізмів, речень» (Гусейнова, Черток, 2014).

3. *Результати дослідження.* Аналіз семантичної структури одиниць дослідження дозволив виявити низку їхніх семантичних особливостей. Серед ознак, які відрізняють значення певного слова від лексичних одиниць того самого класу, тобто серед диференційних сем, виділяємо наступні: «призначення», «матеріал», «спосіб виготовлення», «місце носіння» та «форма та розмір прикраси», наприклад: *diadem* «a tiara, a circular or semi-circular piece of jewelry worn on the head».

3.1. Проведений аналіз показав, що найбільш репрезентативною в корпусі дослідження виявилась група лексем, які вказують на призначення ювелірної прикраси (36 номінацій, 27,6%): *hairpin* «is used to hold part of the hair in a suitable position» ‘шпилька «використовується для утримання частини волосся у відповідному положенні»’.

3.2. Менш продуктивною є група одиниць із актуалізацією матеріалу, з якого виготовлено ювелірний виріб (32 номінації, 24,6%): *crown* «made of gold and jewels» ‘корона «виготовлена із золота та коштовностей»’.

3.3. Третьою за чисельністю є група одиниць, які вказують на місце носіння (29 номінацій, 22,3%): *ring* «a circular piece of jewelry worn especially on your finger» ‘обручка «кругла прикраса, яку носять на пальці»’.

3.4. Однею з найменш продуктивних груп є група лексем на позначення форми і розміру прикраси (23 номінації, 17,7%), яка реалізована в таких одиницях емпіричного матеріалу: *bracelet* «circular» ‘браслет «круглий»’.

3.5. Найменшою за продуктивністю є група одиниць, які містять сему «спосіб виготовлення» прикраси (10 номінацій, 7,8%), наприклад: *mosaics* «made out of small pieces (tiles) of stone, glass or other materials» ‘мозаїка «виготовлена з дрібних шматочків (плиток) каменю, скла або інших матеріалів»’.

4. Крім того, було здійснено аналіз назв ювелірних прикрас за кількістю компонентів, де значно превалюють однокомпонентні номінації (107 номінацій, 82,3%), зокрема: *diadem* ‘діадема’, *tiana* ‘тіара’, *hairpin* ‘шпилька’, *brooch* ‘брошка’, *medallion* ‘медальйон’, *cufflink* ‘запонки’.

Серед аналітичних номінацій найбільшу частотність продемонстрували двокомпонентні назви (20 номінацій, 15,4%): *pearl choker* ‘перлинне кольє’, *pearl necklace* ‘перлинне намисто’; трикомпонентні номінації являють собою поодинокі випадки (3 номінації, 2,3%): *leather cord jewelry* ‘прикраси зі шкіряного шнура’.

5. Аналіз морфологічної структури одиниць дослідження дає можливість виокремити наступні типи: 1) непохідні одиниці (71 од., 54,6%): *clasp* ‘пряжка’, *claw* ‘зубець’, *bead* ‘чотки’, *wreath* ‘вінок’; 2) одиниці, утворені афіксальним способом (23 од., 17,7%): суфіксальні: *choker* ‘кольє’, префіксальні: *intreasure* ‘коштовності’, префіксально-суфіксальні: *overfiness* ‘вишукана прикраса’; 3) складені терміни (23 од., 17,7%): *hairpin* ‘шпилька’, *cufflink* ‘запонки’; 4) терміни-словосполучення (13 од., 10%): *cross necklace* ‘намисто з хрестиком’.

6. *Висновки.* Аналіз емпіричного корпусу дослідження демонструє, що одиниці дослідження мають чітко окреслену функційну спрямованість. Суттєвим семантичними ознаками є призначення прикраси, матеріал та місце її носіння; менш продуктивними ознаками виявилися форма, розмір та спосіб виготовлення ювелірних виробів. Словотвірний аналіз номінацій ювелірних прикрас дозволяє зробити висновок, що у проаналізованому матеріалі переважають непохідні одиниці; середню частотність демонструють афіксальний та аналітичний спосіб; найменш продуктивними виявилися номінації, утворені словоскладання. Аналіз назв ювелірних прикрас за кількістю компонентів дає змогу стверджувати, що абсолютно превалюють однокомпонентні номінації.

Список використаних джерел:

- Гусейнова, А.А., & Черток, Н.І. (2014). До питання про мовленнєву номінацію. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія. Гуманітарні науки*, 2(62), 116-124.

- Селіванова, О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля.
- Тараненко, О.О. (2007). Номінація (с. 385-387). *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана.
- Цобенко, О.В. (2014). Структура лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійській мові. *Науковий вісник Одеської національної морської академії. Серія «Записки з романо-германської філології»*, 1(32), 139-144.

УДК 81'373

Орел І.І., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, України)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СТЕРЕОТИПНОГО ПОНЯТТЯ *ORDNUNG* У НІМЕЦЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стереотипи, як уявлення про власну або чужу етногрупу, вербалізуються у мові, зберігаючи і транслуючи когнітивну інформацію про представників певного етносу, виокремлюючи найвиразніші ознаки з погляду мовців. Факти мови, які відображають авто- чи гетеростереотипи, досліджуються комплексно, використовуючи дані історії, психології, лінгвокультурології, фольклористики та інших наук. Результати таких досліджень уможливають розуміння механізмів стереотипізації, базису та мети виникнення певних стереотипів, їх когнітивного наповнення, функціонування у сучасній мові (як семантичної структури), причин семантичної трансформації (Sapir).

Метою пропонованої розвідки є виявлення ономасіологічної основи фразеотворення шляхом встановлення образу внутрішньої форми фразеологічних одиниць (далі – ФО), яка стала базою стереотипізації.

Актуальним вважаємо вивчення способів формування ФО на позначення стереотипів. З'ясувати статус стереотипу у житті етногрупи видається можливим у результаті аналізу семантичної структури мовного знаку, який його вербалізує. Одним із найважливіших авто- та гетеростереотипів німецького етносу вважається поняття *Ordnung* (укр.: *порядок*). Про це свідчать розвідки німецьких, українських та зарубіжних мовознавців (Бацевич Ф.С., Вежбицька А., Вендт К., Гамзюк М.В., Демляйтнер Е., Квастгофф У., Шутова М.О. та інші).

Дослідження німецьких автостереотипів виявило низку найпоширеніших характеристик власної етногрупи та бачення німців представниками інших культур (гетеростереотипи): старанність, охайність, пунктуальність, любов до порядку (*Das denken Europäer über uns Deutsche*); порядок, старанність, працьовитість (*Bach, König*); порядок і чистота (Wendt, 2011, S. 97-99).

Німецьке стереотипне уявлення *Ordnung* вербалізують ФО, відображаючи різні якості указанного феномена. Найуживаніші ФО на позначення порядку це – *Ordnung muss sein.* – (приказ., розм.) *Порядок мусить бути.*; *Ordnung ist das halbe Leben* – (приказ., розм.) *Порядок – половина життя* (вказує на необхідність організованості, впорядкування всього, дотримання правил у різних сферах життя). У сучасній німецькій мові зафіксовано цю ж трансформовану ФО – (розм., жарт.) *Arbeit ist das halbe Leben* – *Робота – половина життя* (вказує на необхідність проявляти сумлінне ставлення до роботи – відображає ще один німецький авто- і гетеростереотип – старанність) (WPRRiASWU).

З метою всебічного вивчення семантичної структури ФО, які представляють досліджуваний стереотип, застосовано ономасіологічний підхід до аналізу семантики ускладнених мовних знаків, встановлено екстралінгвальні чинники формування ФО на позначення поняття *Ordnung*.

У ономасіологічній основі фразеологічного значення зафіксовано низку фрагментів НКС, які відображають: біблеїзми (*da ist/ steckt der Wurm drin*), міфологізми (транскультурні (*den Augiasstall/ den Stall ausmisten*) та фрагменти германської міфології (*nach dem Rechten sehen*), правила ведення домашнього господарства (кухня – *die Suppe auslöffeln; reinen Tisch machen*; побут – *etwas ausbügeln*), мисливство (*nicht ganz hasenrein sein*), судноплавство (*klar Schiff machen*), торгівля (*etwas in Schick bringen*), розваги (*aus der Reihe tanzen*), будівництво (*alles im Lot sein*), молодіжна мова (*Alles fit?*), національно-специфічне сприйняття кольорів (*etwas / alles liegt / ist im grünen Bereich*) (толерувати щось, бути прийнятним, бути в порядку) (WPRRiASWU).

Стереотип *Ordnung* має важливе організуюче/ системоутворююче значення у житті німецького етносу, є виразною характерною особливістю менталітету. Тому більшість ФО на позначення цього стереотипу передає позитивну оцінку, наприклад: *Alles im Lack!* – (розм.) *все йде дуже добре, все в порядку*; *Alles tutti!* – (розм.) *все у порядку (там само)*.

Проте не всі ФО, які вербалізують указаний феномен, мають позитивну конотацію. Низка ФО транслює негативну оцінку, наприклад: *Da ist was faul im Staate Dänemark!* – (розм.) *щось не в порядку, щось не так як слід*; *deutsche Ordnung* – (розм.) *надмірний порядок/ бюрократія*; *ordentlich bölen* – (розм., фам., регіонально обмеж. вживання) *голосно кричати (там само)*.

У частини ФО негативна конотація виникає через оцінку ознаки категоризованого базового для фразеотворення фрагмента НКС, який транслює негативне значення, наприклад: *etwas stinkt / riecht drei / sieben / zehn Meilen gegen den Wind* – (розм.) *щось не в порядку*; *unterste Schublade sein* – (розм.) *бути не в порядку (негативне ставлення до порушення порядку)*; *schwer / ordentlich getankt haben* – (розм., фам.) *бути дуже п'яним (там само)*.

У ході аналізу корпусу досліджуваних одиниць виявлено ФО, які мають чітко виражений повчальний характер, відображаючи шляхи подолання безладу, приведення чогось до норми, наприклад: *den Stall ausmisten* – (розм.) *вичищати, вимивати, приводити до ладу щось*; *das ist gegen die Kleiderordnung* – (розм.) *всупереч правилам*; *jemanden auf Linie bringen* – (розм.) *наставити когось на правильний шлях (там само)*.

Такі ФО транслюють когнітивну інформацію, ілюструючи соціальні норми, правила поведінки. Когнітивна інформація у структурі значення ФО сприяє акумуляції, збереженню і передачі суспільно важливих стереотипів.

З огляду на результати проведеної розвідки встановлено, що для аналізу семантичних компонентів ФО на позначення стереотипного поняття *Ordnung* недостатнім є розгляд лексичних конститuentів ускладнених мовних знаків. У основі фразеотворення лежать фрагменти НКС, значення яких формує стереотипне уявлення про німецький порядок, безлад та шляхи подолання останнього. Вербалізація категоризованих ознак фрагментів НКС сприяє утворенню ФО. Комплексний підхід до аналізу фразеологічного значення дає більш об'ємне розуміння німецького стереотипного поняття *Ordnung*.

Перспективним у подальших розвідках вбачаємо вивчення причин і шляхів семантичних модифікацій ФО на позначення стереотипу *Ordnung*, мотивів виходу з ужитку чи повного зникнення деяких ФО.

Список використаних джерел:

- Bach, A., & König, S. *Leben: Typisch deutsch. Sind die Deutschen wirklich so pünktlich?/ Vitamin de.* Ausgabe Nr. 50, Seite 6-7. Режим доступу: <https://www.vitaminde.de/leseproben/leben/36-leseprobe-50.html>
- Das denken Europäer über uns Deutsche.* Режим доступу: <https://www.fr.de/ratgeber/reise/denken-europaeer-ueber-deutsche-11116191.html>
- Sapir, E. *The status of linguistics as a science.* Режим доступу: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2381144_2/component/file_2381143/content
- Wendt, K. (2011). *Die Entstehung, Konstruktion und Verbreitung von Stereotypen am Beispiel deutscher Stereotypen in der US-amerikanischen Kultur.* Essen. Режим доступу: <https://www.grin.com/document/274756>
- WPRRiASWU: *Wörterbuch und Portal für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache.* Режим доступу: https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=Ordnung&bool=and&gawoe=an&sp0=rart_ou&sp2=erl_ou

УДК 81.37:811.133.1

Тарасюк Н.Ю., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**СЛОВОТВІРНА ПАРАДИГМА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК
МОВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОДУКТ У СИСТЕМІ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

Використання автоматизованих програм перекладу в наш час дозволяє відтворювати лексичні одиниці на лексико-синтаксичному рівні з урахуванням граматичної організації висловлювання, що сприяє адекватному відтворенню інформаційної структури висловлювання. Питання вивчення засобів відтворення синтаксичних зв'язків висловлювання з використанням різних програм машинного перекладу привертає увагу дослідників з огляду на розвиток програмних продуктів, що їх пропонує сучасний ринок штучного інтелекту. Зазначається ефективність використання програмного продукту автоматичного перекладу з французької мови на українську Pragma 6.x, он-лайн перекладача Google Translate (Андрієвська Е., с. 301). Використання сучасних систем інформаційних технологій визначає нові підходи у галузі дослідження мовних систем з розглядом лексичних, граматичних, мовно-комунікативних особливостей відтворення мовних одиниць у процесі перекладу. Неабияку роль у питанні дослідження сучасної лексичної системи

французької мови відіграють електронні варіанти академічних тлумачних словників французької мови. Так, видання словника Le Robert Mobile (Le Robert Mobile) укладене на основі використання інформаційних технологій у лінгвістиці, що враховує систему пошуку лексеми з огляду на ознаки морфемної, дериваційної парадигми, фонетичний, контекстуальний аналіз. Подібний підхід до розробки електронного словника є доцільним з огляду на актуальність дослідження дериваційних лексичних систем.

Перспективність вивчення словотвірних систем, виокремлених певними граматичними категоріями частин мови та котрі враховують їхню морфологічну та синтаксичну функціональні системи, є очевидною у галузі словотворення, фразо творення, морфологічної та синтаксичної граматик, а також у галузі прикладної лінгвістики. Саме галузь прикладної лінгвістики ми визначаємо як основного бенефіціара словотвірних досліджень, оскільки особливо прикладна лінгвістика, яка послуговується штучним інтелектом, котрий спирається на дослідження мови та інформаційних технологій, як специфічна галузь науки потребує чітко виписаних та впорядкованих систем словотворення як продукту, який має перспективу бути використаним у інформаційних технологіях з метою творення штучного інтелекту мови та мовлення. Тут ми вбачаємо з-поміж програм штучного інтелекту які вже відомі, такі як перекладні електронні словники, перекладні електронні програми автоматизованого перекладу, так і такі, котрі в перспективі ставлять за мету створення робото систем, які володіють мовно-комунікативним потенціалом щодо використання мови як продукту інтелектуальної діяльності людини.

У аспекті вказаної проблематики наукових досліджень з-поміж ознак словотвірних систем мов ми виокремлюємо **актуальність** вивчення питання функціональної актуалізації у мові морфемних одиниць з огляду на здатність виявляти, чи то, навпаки, не виявляти своєї словотвірної функції на рівні систем мови та мовлення. Подібну здатність/нездатність виявляти функціональну словотвірну спроможність на морфемному рівні ми називаємо *активною/пасивною словотвірною функцією морфем*.

Активна словотвірна морфема актуалізується граматичною категорією частини мови та її морфолого-синтаксичними маркерами, так як має здатність утворювати словотвірний тип, котрий на лексико-синтаксичному рівні є потенційним компонентом механізму мовлення, оскільки має ознаки як морфологічного так і синтаксичного рівнів, що

у сукупності є обов'язковою передумовою формування осмисленого висловлювання. Таким чином, словотвірна морфема виходить на рівень активації механізму мовлення як ядерна одиниця, про що говорили представники західної школи структурної лінгвістики, виокремлюючи монему, семантему як активну одиницю мовного рівня (Bybee, Moder, 1983, pp. 251-270).

Іншу ознаку словотвірної системи мови, котра здатна визначати алгоритм мовно-семантичного розвитку висловлювання, ми вбачаємо у властивості морфем виявляти *словотвірну продуктивність* в межах творення похідних лексем, що сприяє вияву найбільш продуктивних словотвірних типів як таких, котрі окреслюють морфолого-синтаксичні тенденції розвитку мовної системи, що враховує алгоритм осмисленого висловлювання, здатного відтворювати інформаційну структуру мови-донора засобами морфолого-синтаксичного вираження мови-реципієнта. Вивчення нами словотворчої продуктивності морфем французької мови дозволяє виокремити суфіксальні морфеми як засіб словотворення, що спричинює словотворчу активність суфіксального та зворотнього словотворення на рівні системи словотвору французької мови. Відзначаємо також продуктивність префіксації та складання основ з виявом продуктивності афіксальних морфем, що завершує утворення морфологічної форми слова як морфолого-синтаксичного індикатора висловлювання на комбінаторно-корелятивному рівні, котрим послуговується програма автоматизованого перекладу у пошуку адекватного відповідника перекладу формально-семантичного змісту. Здатність афіксів виходити на різні мовні рівні, окрім морфематичного, мотивує вивчення їхньої продуктивності у системі словотвору, оскільки суфіксальні морфеми вказують на граматичну категорію частини мови усієї лексеми та функціонально виходять на синтаксичний мовний рівень, що підсилює їхні семні характеристики в умовах лексичної кореляції перекладацьких відповідників, зумовлених алгоритмом автоматизованого перекладу. Дослідження продуктивності афіксальних морфем має перспективи з огляду на необхідність вияву та класифікації суфіксальних ресурсів французької мови, так як суфіксальні морфеми є одним із найсильніших засобів розвитку французької мови, що визначає життєздатність суфіксального словотворення у французькій мові, а отже й перекладацьких трансформів із суфіксальною складовою, якими послуговуються перекладацькі програми штучного інтелекту. На відміну від суфіксальних морфем префікси не співвідносяться з алгоритмом утворення тієї чи іншої категорії частини мови, а отже

їхня словотворча продуктивність не може мати вагомого впливу на визначення морфолого-синтаксичних ознак висловлювання.

З точки зору формально-структурної актуалізації морфем у словотвірному типі ми відзначаємо їхню паритетність з огляду на морфемно-синтагматичний контекст висловлювання. Проте, ознаки *активної/пасивної функції* морфем у словотвірному типі та вияв їхньої *продуктивності* визначає їхню здатність граматично оформлювати морфолого-синтаксичний зміст висловлювання, що ймовірно мотивує використання даних параметрів у пошуку алгоритмів автоматизованого перекладу.

Список використаних джерел:

- Андрієвська, Елла. Особливості перекладу технічних текстів із застосуванням новітніх технологій. *ICT in Translators' Work*.
Bybee, J.L. & Moder, C.L. (1983). Morphological classes as natural categories. *Language. Journal of the linguistic society of America*, 59, 2, 251-270.
Le Robert Mobile. Version 5.0. Available at: <http://www.lerobert.com/>; <http://www.prolexis.com/>

УДК 81'276

Черкас О.О., аспірант

*Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)*

ЖАРГОН І СЛЕНГ: ТОЧКИ ДОТИКУ

Вивчення соціальних діалектів наразі фігурує серед найактуальніших проблем соціолінгвістики у всьому світі. Американські та європейські мовознавці приділяють особливу увагу вивченню сленгу, жаргону, аргю. В Україні актуальність таких досліджень пов'язана також із сучасними історико-політичними подіями та динамічним розвитком мови у цьому контексті, що призводить до формування нових мовних одиниць. У загальний обіг активно входять соціолекти військових, формується сленг волонтерів та активістів тощо. А тому проблематика сленгу і жаргону постійно перебуває у фарватері наукових пошуків. Наразі існує широкий спектр теоретичних досліджень, присвячених цим питанням. Так темою соціолектів займалися Л. Ставицька, Ю. Зацний, О. Горбач, І. Матвіяс, Й. Дзендзелівський, М. Маковський, В. Балабін, О. Клименко та ін..

У багатьох мовах соціолекти мають свої особливості й інтерпретуються неоднозначно, що свідчить про широке поле для вивчення аргю, жаргону, сленгу й, зокрема, їхньої термінології (Берлінський, 2020, с. 123).

Наразі, як зазначає Світлана Таран, досі існують проблеми із однозначністю дефініцій та тлумаченням соціолінгвістичних термінів «сленг» та «жаргон». Це часто призводить до неоднозначності вжитку їх у наукових працях. Дослідниця підкреслює, що часто один термін намагаються пояснити через інший, що призводить до розмитості понять (Таран, 2019, с. 189). Наприклад, низка словників подає сленг як різновид жаргону, який відрізняється певною спеціалізацією, а отже означає сленг як вужче поняття.

На необхідності диференціації сленгу й жаргону наполягає Леся Ставицька: «Поняття «жаргон» історично вказує на обмеженість групи його носіїв, а також на вузькість семантичного поля лексичних одиниць. Мовне середовище спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало найменування «сленг»» (Ставицька, 2001, с. 55). У цьому випадку дослідниця навпаки означає поняття «сленгу» як ширше.

Проте, об'єднуючим родовим для них терміном є «соціолект», в основі якого лежить приналежність певного соціального діалекту до конкретної групи за тою чи іншою ознакою (територіальною, професійною тощо).

Отже, якщо говорити про спільність, то і жаргон, і сленг – це певна специфічна, вузько використовувана низка лексем, притаманна для групи осіб, що формується за тою чи іншою ознакою. До слова, часто активні користувачі сленгу та жаргону зіштовхуються з хвилею непорозуміння та загального обурення через недоречність використання цих специфічних лексичних одиниць. З іншого ж боку, сленг та жаргон дозволяє мовцеві бути адекватно сприйнятим у певних колах, зменшує напругу та дозволяє порозумітися (Микуланинець, 2020, с. 444).

Із попередньої тези витікає ще одна точка дотику цих двох соціолінгвістичних термінів. Це їхня неприналежність до нормативної лексики та активна включеність до розмовного мовлення. В цьому контексті їх часто ставлять в один ряд із обценною лексикою. Та, на відміну від неї, і сленг, і жаргон не мають образливої конотації.

Хоча і сленг, і жаргон – частина розмовного мовлення, останнім часом вони все частіше починають входити в художні тексти, щоб, за задумом автора, підкреслити образи героїв, стати маркерами

соціальної групи, до якої вони належать, або ж часового відрізка, коли відбувається дія твору. Часто також сленг та жаргон у художніх текстах залучаються для створення комічного ефекту.

З огляду на вищесказане, питання дослідження таких лінгвістичних феноменів як сленг та жаргон залишатиметься актуальним це протягом тривалого часу, адже динамічна поява нових одиниць цих соціолектів та їхня нова роль у мовленні викликають неабиякий інтерес у дослідників, а їхнє вивчення є важливим завданням сучасного мовознавства.

Список використаних джерел:

- Берлінський, Ю. (2020). Особливості розуміння явищ аргю, сленгу та жаргону у лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 33(1), 123-130.
- Микуланинець, К.О. (2020). Сленг та жаргон: особливості та доречність використання. *Молодий вчений*, 3(2), 444-447.
- Ставицька, Л. (2001). Проблеми вивчення жаргонної лексики. Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*, 1, 55-68.
- Таран, О.С. (2019). Аргю – жаргон – сленг – загальний сленг. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 16, 189-192.
- Українська мова: Енциклопедія*. (2004). Редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Вид-во «Укр. енцикл.» імені М.П. Бажана.

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

UDC 81'373.46

Matvieieva S., Dr.Sc. in Philology
Kaunas Technological University
(Kaunas, Lithuania)

SEMANTIC TRANSFORMATION OF ENGLISH TERMS FOR MIGRANTS: ILLEGAL, IRREGULAR, OR UNDOCUMENTED?

Lately, the legal terminological system has witnessed a surge in the addition of new terms influenced by extralinguistic factors. One of these factors is migration activity, both within nations and at their borders. It is clear that such processes require proper legal regulation, demanding clear, unambiguous, and precise terminologies.

Migration is a complex social process, which often significantly impacts the relationships between individuals, states, national and international policies. At the same time, it undergoes notable changes due to emerging conflicting circumstances and factors, highlighting the key points between language, language policy and mobility. The continuous evolution of the terminological layer within migration law's metalanguage, the dynamic transformation of the semantics of terminological units due to the changing nature of migration processes, the incomplete standardization of national terminologies and the need for harmonizing this terminological system across languages – all these aspects demand a reassessment and reinterpretation of specific language units. They require comprehensive, multifaceted approaches in nominating and describing certain phenomena in this domain.

Today, there is an ongoing process where terms that refer to objective realities, sparking contradictory and ambiguous ethical perspectives, undergo partial alteration or total substitution with alternative ones. Within this realm, words and phrases used to describe migration processes and those involved, such as the term *migrant*, have evolved and been shaped by socio-historical and ethno-cultural influences. These terms have become integral components of the legal terminology within the English language.

Therefore, the named factors make it necessary to examine the use of terms for migrants in different languages, particularly in English. We suggest approaching this issue from two perspectives: firstly, by examining the information provided in dictionaries, and secondly, by considering the usage of terminological nominations in the texts of official documents from authoritative bodies.

Cambridge Dictionary provides the following definition of the word *migrant* – this is «a person that travels to a different country or place, usually in order to find work» (*Cambridge Dictionary*, 2023). As for the construction *illegal immigrant* the Dictionary explains it as «someone who lives or works in another country when they do not have the legal right to do this» (ibid). It is further noted that «this term is considered offensive by many people. Use *undocumented immigrant* or *undocumented person* instead» (ibid). It appears that several more objective factors argue against the use of this particular adjective. We support the statement by M. Paspalanova that «only an act can be illegal whereas a person cannot be ‘illegal’ or ‘criminal’. It is the act that falls under the provisions of the penal (in the case of criminal offences) or administrative (in the case of non-criminal offences) code of a country and it is respectively punished, rather than the person per se» (Paspalanova, 2008).

Speaking about *irregular* and *undocumented*, we find only the definition of these adjectives, but there are no constructions to denote *migrants* with these units in the Dictionary: *irregular* – «(of behaviour or actions) not according to usual rules or what is expected» (*Cambridge Dictionary*, 2023); *undocumented* – «not supported by written proof; not having any documents to prove that you are living or working in a country legally» (ibid).

Another picture is observed in the dictionary *Glossary on Migration*, which does not contain a definition for *illegal migrant*, but only refers to the dictionary entries *migrant in an irregular situation* («a person who moves or has moved across an international border and is not authorized to enter or to stay in a State pursuant to the law of that State and to international agreements to which that State is a party») (Sironi & Emmanuel, 2019) and *undocumented migrant* («a non-national who enters or stays in a country without the appropriate documentation») (ibid).

The issue of naming migrants in English-language law was first raised at the United Nations General Assembly in 1975: «The General Assembly ... requests the United Nations organs and the specialized agencies concerned to utilize in all official documents the term ‘non-documented or irregular migrant workers’ to define those workers who

illegally and / or surreptitiously enter another country to obtain work» (United Nations, 1975). Later, this matter was brought up by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2006), the European Parliament (2009), and the United Nations (2009). Today, the official website of the Council of Europe raises the issue of applying certain nominations to determine migrants and their status, in view of the problem of human rights protection: «Never call migrants in an irregular situation '*illegal migrants*' as this would be inaccurate and harmful» (Muižnieks, 2015).

Considering the recommendations from international normative and advisory documents, along with data from English lexicographic sources, we support the term *irregular migrant* as the most accurate and comprehensive description that best reflects the complexity of this international phenomenon. At the same time, this study outlines just one case of unstable legal terms. Therefore, thorough examination of the nomination and definition of legal and migration concepts becomes essential. The terms themselves demand harmonization and standardization both within and across languages.

Based on our findings, the questions currently lacking resolution and demanding comprehensive examination within the scope of the broader investigative problem include: (1) understanding the content and semantic scope of the term *migrant* within various scientific domains and specifically within jurisprudence; (2) identifying the extralinguistic factors influencing the evolution of meaning of the term *migrant* and its derivative constructions; (3) analyzing the specific linguistic use of constructions with the term *migrant* in contemporary English, alongside considering the linguistic specifics in the Ukrainian language, especially in light of Ukraine's European integration.

Remaining a persistently complex issue across various spheres of societal life, migration concerns demand focused attention from experts in social and humanitarian sciences, approaching the subject from diverse perspectives. We consider the study of the specifics of the functioning and translation of migration terminology in English and Ukrainian with an emphasis on ethnocultural, social, historical, linguistic and other characteristics of mono- and multinational communities as a research perspective.

References:

Cambridge Dictionary (2023, October). Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org>
Muižnieks, N. (2015). Without papers but not without rights: the basic social rights of irregular migrants. *Council of Europe*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/>

commissioner/-/without-papers-but-not-without-rights-the-basic-social-rights-of-irregular-migrants

Paspalanova, M. (2008). Undocumented vs. Illegal Migrant: toward terminological coherence. *Migraciones Internacionales*, 4(3), 79-90.

Sironi, A. C. Bauloz, Emmanuel, M. (eds.). (2019). *Glossary on Migration*. Geneva: IOM.

United Nations General Assembly resolutions adopted by the General Assembly during its 30th session, 16 September – 17 December 1975. Retrieved from https://digitallibrary.un.org/record/189610/files/A_RES_3449%28XXX%29-EN.pdf

УДК 81'373.611

**Соловйова Л.Ф., канд. філол. наук,
Поліський національний університет
(Житомир, Україна)**

МЕТАФОРИЧНА КОМПОЗИЦІЯ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ

Недостатня розробленість проблеми функціонування метафорично вмотивованих дієслівних композитів в англійській мові, а також відсутність комплексних досліджень закономірностей розвитку функціонально та соціально-орієнтованого напрямку в теорії композитології визначають актуальність цієї розвідки.

Під функціонально-орієнтованою композитологією в статті розуміється той напрям у вивченні композитних лексем, який відбувається через призму системного структурно-семантичного і стилістичного аспектів, що передбачають їхнє широке використання в живій розмовній мові (Омельченко, Самохіна, & Соловйова, 2011).

Важливим є напрямок дослідження людського фактора з визначною роллю людської особистості, її індивідуальністю та неповторними здібностями. Тут виникає завдання виявити природу творчого, встановити поєднання стереотипного й нового, розділити межі між можливими інноваціями та описати методи лінгвокреативного мислення, що вивчється на аналізі мовленнєвої діяльності.

Складні слова-метафори демонструють той випадок, коли оба члени метафори (антецедент і носій метафори) містяться в контексті контактної позиції, в рамках одного слова. Тим самим окреме слово перетворюється в мікроконтекст, де реалізуються всі умови метафоризації: подвійна співвіднесеність, порушення звичних

валентних зв'язків між зіп'євставленими денотатами і поява нового зв'язку – загальної ланки, що об'єднує далекі одне від одного поняття, створення нового цілого, що виконує функцію номінації і образно-естетичну функцію.

Метафорична деривація, що зумовлена переносним вживанням слів в умовах повсякденного спілкування, заслуговує пристальної уваги лексикологів, так як набуття композитою переносного значення, як правило, гарантує їй місце у словникових статтях.

Набуття метафоричного переносу при утворенні розмовних одиниць може бути пояснено тим, що з усіх функцій слова, а саме номінативної, сигніфікативної, комунікативної та прагматичної – стилістично маркованій, розмовній лексиці притаманна прагматична функція, тобто функція експресивного вираження і емоційного впливу, які досягаються завдяки використанню метафоричного переносу. Адже мета метафори – не проста назва денотата, а його експресивна характеристика.

Дієслівна композиція відіграє важливу роль у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови, слугуючи потужним джерелом розвитку та поповнення словникового складу за рахунок наявного арсеналу функціонально-структурних одиниць (Омельченко, Максимчук, & Онищенко, 2010).

При передачі емоційно-оцінних моментів часто виявляється недостатність системи виразних засобів і виникає необхідність запозичення лексико-фразеологічних одиниць із багатого на емоційно-експресивні елементи живого мовлення.

У реальному спілкуванні мовець обирає експресивно-оцінні найменування, які мають здатність викликати в адресата емотивну реакцію. У більш широкому плані ми можемо стверджувати, що відбувається інтелектуалізація мовлення, яка спричиняє процес детермінологізації дієслівних композитів, коли науково-технічні терміни переходять до сфери повсякденного спілкування.

В дієслівних композитах може затриматися «прихований» соціальний компонент значення, коли метафоричне переосмислення значення дієслова супроводжується детехнізацією дієслівної лексики, тобто міграцією із сфери технічної у сферу громадсько-політичної та повсякденно-розмовної лексики: *sky-rocket* 1) «прямувати вгору; злітати, як ракета»; 2) «стрімко підніматися, швидко зростати (про ціни тощо)» (Соловійова, & Сніховська, 2023).

Прагнення бути експресивним підштовхує мовця до використання професійної лексики, яка у реальному спілкуванні

набуває емоційно-оцінних відтінків і виконує експресивно-стилістичні функції: *railroad* – 1) «транспортувати залізницею»; 2) «їхати поїздом, їздити залізницею»; 3) «будувати залізницю, прокладати рейкову колію»; 4) «працювати на залізниці, бути залізничником»; 5) «вправно провести або проштовхнути в спішному порядку чийсь справу; нав'язати свою думку, рішення»; 6) жарг. «засадити (у в'язницю за хибним звинуваченням, у божевільню тощо)»; «засудити».

Професіоналізми у розмовній мові свідчать про те, що їхнє використання виходить, з одного боку, за межі своєї професійної сфери, а, по-друге, свідчать про загально-стилістичну тенденцію сучасного розмовного стилю, коли розмовна мова вбирає в себе риси, як літературної мови, так і просторіччя. Такий процес пояснюється тим, що професіоналізми з'являються в умовах виробничого побуту, з одного боку, а з іншого боку, є метамовою конкретної професії.

Як жартівливі стилістично знижені утворення, метафоричні дієслова-композиції набувають пейоративної експресії, є іронічно забарвленими, можуть носити гострий сатиричний характер і, як наслідок, вживатися в розмовному стилі: *backbite* – «злословити (про відсутнього), обмовляти за чиеюсь спиною»; *clockwatch* – «поглядати на годинник, намагатися не перепрацювати».

Конотація оцінно-емоційного характеру ускладнює значення багатьох дієслів, додаючи такі відтінки значення як зневага, осуд, співчуття, та іронія: *muck-rake* – старанно розслідувати та викривати темні адміністративні й політичні махінації, «розгрібати бруд»; *russy-foot* 1) іти крадькома, котячою ходою, крастися по-котячому; 2) амер. розм. діяти обережно.

Отже, у реальному спілкуванні виникають структурно-складні дієслівні композиції, які слугують ілюстрацією того процесу нейтралізації просторічних елементів, які відбуваються у літературному розмовному мовленні, коли ці компоненти задовольняють соціальну потребу не тільки в інтелективних, а й в емоційно-експресивних одиницях.

У сфері реального повсякденного спілкування виникають дієслова-композиції, розуміння яких визначається тим, що основна маса таких дієслівних композитів та їхніх компонентів є широко відомою, а отже семантично прозорою. Як наслідок, вони мають установку на конкретні дії з боку учасників комунікативного акту, а це зумовлене у свою чергу тим високим соціопрагматичним потенціалом, які мають дієслівні лексеми у системі словотвору англійської мови у наш час.

Список використаних джерел:

- Омельченко, Л.Ф., Самохіна, В.О., & Соловійова, Л.Ф. (2011). Метафора і метонімія в архітектоніці композитних апрейзорів (на матеріалі англійської мови). *Вісник Харківськ. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна, № 954. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 66, 6-14.
- Омельченко, Л.Ф., Максимчук, Н.М., & Онищенко, І.А. (2010). Функціональні характеристики дієслівної композитної номінації в англомовному дискурсі. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки*, 153-157.
- Соловійова, Л., & Сніховська, І. (2023). Метафоричні дієслівні композити в сучасній англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 1(23), 123-131. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.23.123-131>

УДК 811.111-26

Болотнюк Н.А., магістрант
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ОПИС ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НАЗВОЮ ЧАСТИНИ ТІЛА В
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Риси поведінки людини часто стають предметом опису фразеологічних одиниць. Щирість та чесність виражені у фразеологізмі *with hand on heart* «з рукою на серці» (Wilkinson, 1993, с. 281).

Брехня та нещирість як протилежність чесності також експлікуються у фразеології. Наприклад, *he strokes with one hand and strikes with the other* «він пестить однією рукою і б'є іншою» (Wilkinson, 1993, с. 282) використовується на позначення брехливої людини.

Нещирість може бути позначена ще одним фразеологізмом – *tongue in cheek* (Wilkinson, 1993, с. 300), який побудований на образі тримання язика за щокою, коли людина говорить неправду.

Як і будь-яка інша негативна риса характеру, нещирість є продуктивною темою фразеологічних одиниць. Ще одним прикладом цього є одиниця *double-tongued* (Wilkinson, 1993, с. 300), яка порівнює брехню з подвійним язиком. Брехлива людина може бути також позначена як така. Що має порожнє серце – *hollow-hearted* (Wilkinson, 1993, с. 304).

Нещирість та інтриги за чиеюсь спиною як позначення брехні та таємного завдання шкоди є темою фразеологізму *behind his back* (Wilkinson, 1993, с. 282).

Коли ж брехня викрита, така ситуація описується фразеологізмом *open my eyes to* (Wilkinson, 1993, с. 300), тобто відкрити очі на щось. Подія або ж поштовх до викриття істини отримує назву буквально «відкривачки для очей» – *an eye-opener* (Wilkinson, 1993, с. 300).

Іншою рисою характеру, яка описується фразеологізмами з компонентом частиною тіла є впертість. В англійській мові вперта людина порівнюється з такою, що має твердий ніс – *hard-nosed* (Wilkinson, 1993, с. 300).

Весела поведінка, коли одна людина намагається розважити іншу, порівнюється в англійській фразеології із лоскотанням ребра – *tickle his ribs* (Wilkinson, 1993, с. 282).

Іноді веселощі можуть переходити в ексцентричну поведінку, коли людина привертає до себе увагу незвичними вчинками. В англійській фразеології ексцентрична поведінка уподібнюється до стояння на голові – *stands on his head* (Wilkinson, 1993, с. 299).

Емоційний стан задоволення вербалізовано у фразеологізмі *rub the elbow* (Wilkinson, 1993, с. 282) – буквально «терти лікті». Цікаво, що українська мова для передачі подібного контексту використовує «руки», а не лікті.

Задоволення або схвалення поведінки іншої людини виражене також у фразеологізмі *pat on the back* «плескати по спині» (Wilkinson, 1993, с. 282), що пов'язано з типовим жестом схвалення, який є спільним для багатьох культур.

Схвалення чи згода також позначаються фразеологічною одиницею *strike thumbs* (Wilkinson, 1993, с. 282), образ якої використовує відомий жест схвалення із використанням великого пальця.

Велика радість, яку переживає людина, може бути уподібнена до того, як людина ніби вистрибує з власної шкіри – *fit to leap out of her skin* «бути охопленим радістю» (Wilkinson, 1993, с. 297).

Фразеологізми англійської мови з компонентом назвою частини тіла можуть позначати емоційний стан людини, наприклад, *raise an eyebrow* «підняти брови» (Wilkinson, 1993, с. 281) означає здивування.

Здивування або зачарування чимось позначається також фразеологічною одиницею *eyes on stalks* (Wilkinson, 1993, с. 297). Предмет, який викликає здивування або привертає увагу, може бути

названий *eye-popper* (Wilkinson, 1993, с. 300), тобто такий, що буквально стрибає в очі.

Фразеологізми, що використовують образи частин тіла можуть описувати і ментальні характеристики особи. Наприклад, *bone-headed/thick-skulled* (Wilkinson, 1993, с. 299) «дурний» побудовані на образі кісток/черепа як протипази мозку, тобто голова людини складається лише з кісток, не містачи мозку.

Ще одним позначення ментального стану є фразеологічна одиниця а *head is higher than two shoulders* (Wilkinson, 1993, с. 299), яка виголошує, що голова знаходиться вище ніж плечі, тобто розум важливіший за силу.

Образом для розумової характеристики можуть стати і вискі брови, прикладом цього є англійський фразеологізм *high-brow* із значенням «інтелектуальний, з високою культурою» (Wilkinson, 1993, с. 299). Водночас антонімом до нього виступає *low-brow* «малокультурний, з низькими смаками» (Wilkinson, 1993, с. 299). Очевидно, що такі значення утворились на основі людських уявлень про те, що людина з високим чолом як правило має більші розумові здібності.

Іншим проявом нерозумної поведінки є ситуація, коли людина говорить не думаючи, тобто її язик йде попереду мозку. Така ситуація описується в англійській мові фразеологізмом *tongue runs before your wit* (Wilkinson, 1993, с. 300). Подібне значення має й інший фразеологізм – *don't let your tongue run away with your brains* (Wilkinson, 1993, с. 300).

Стан, коли людина повністю захоплена чимось і усі її вчинки підпорядковуються одній меті, одержима чимось позначений фразеологізмом *have on the brain* (Wilkinson, 1993, с. 299), тобто щось буквально на розумі.

Брови загалом виступають досить продуктивним компонентом за допомогою якого утворюються й інші значення. Наприклад, *true as the skin between your brows* (Wilkinson, 1993, с. 299) означає справжність, вірність чого-небудь.

Емоційний стан роздратування виражений у фразеологізмі *ready to eat the nails from their fingers* «готовий їсти нігті на пальцях» (Wilkinson, 1993, с. 281), який відсилає до звички певного кола людей гризти нігті, коли вони нервують.

Певною мірою роздратування також відображене в одиниці *twiddle your thumbs* «страждати від вимушеної бездіяльності»

(Wilkinson, 1993, с. 282), яка побудована на образі нервового крутіння великими пальцями через неможливість діяти.

Роздратування також позначається фразеологізмом *lose your hair* (Wilkinson, 1993, с. 298), у якому маркером терпця, що увірвався стає втрата волосся.

Емоція роздратування може переходити в лють, що описується фразеологізмом *steam coming out of his ears* (Wilkinson, 1993, с. 299), який використовує образ пару, який буквально йде з вух.

Запальний характер людини позначається фразеологічною одиницею *hot-headed* (Wilkinson, 1993, с. 299), яка утворилась на відомій аналогії фізичного стану із поведінкою людини – гарячий/запальний.

Нервовість та роздратування також описуються фразеологічною одиницею *go out of your skull* (Wilkinson, 1993, с. 299), яка використовує образ, що емоції вириваються з голови/черепа людини.

Нервовий стан або ніяковість може також бути позначена фразеологічною одиницею *taken by the face* (Wilkinson, 1993, с. 299). Ця одиниця послуговується образом ніби людину спіймали за обличчя.

Противагою до роздратування може бути заклик заспокоїтися. В англійській фразеології такий передається за допомогою одиниці *keep your hair on* (Wilkinson, 1993, с. 298), яка є антонімічною до попередньо зазначеної.

Емоція страху передається за допомогою фразеологічної одиниці *curl your hair/make your hair curl scold* «жахати, лякати» (Wilkinson, 1993, с. 299), яка побудована на образі фізіологічної реакції людини на лякаючу ситуацію, коли її волосся стає «дибки». Страх також позначається ідіомою *my heart was in my mouth* (Wilkinson, 1993, с. 304) – буквально «моє серце в роті».

Близьким до страху є стан паніки. В англійській мові панічний стан, у якому знаходиться людина, уподібнюється до втрати голови – *lose his head* (Wilkinson, 1993, с. 298).

Список використаних джерел:

Wilkinson, P.R. (1993). *A thesaurus of traditional English metaphors*. London; New York: Routledge.

УДК 811.111'373.7

Сиворіг Н.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ВИЗНАЧЕННЯ, ПІДХОДИ, КЛАСИФІКАЦІЇ

Важко оволодіти англійською мовою, не маючи належних знань її фразеології. Фразеологія – це дуже цікава, значна за обсягом лексична верства, одиниці якої регулярно вживаються у художньому, публіцистичному і розмовному функціональних стилях мови. Крім того, фразеологія – це віддзеркалення національно-культурних особливостей конкретного лінгвокультурного простору, уявлення про самих носіїв мови, їхню історію, побут та світогляд. Тому вивчення проблем фразеології є безумовно **актуальним** і своєчасним.

Мета статті полягає у дослідженні основних теоретичних положень сучасної фразеологічної науки.

Матеріал дослідження – 105 англійських фразеологічних одиниць з компонентом-орнітонімом, які, на наш погляд, відображають значну роль птахів у житті суспільства і репрезентують стереотипи про поведінку людей і птахів, які порівнюються.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) розглянути основні поняття фразеологічної науки: фразеологічна одиниця, ознаки фразеологізмів, фразеологія;
- 2) проаналізувати наявні в науковій літературі класифікації фразеологічних одиниць англійської мови й проілюструвати їх власним мовним матеріалом.

Розглянемо дефініції фразеологічної науки.

Фразеологія – це особлива галузь мовознавства, що вивчає стійкі словосполучення з ускладненою семантикою (Венжинович, 2016, с. 423). О. Кунін зазначає, що «фразеологія – це наука про фразеологічні одиниці, тобто про стійкі сполучення слів з ускладненою семантикою, які не утворюються за структурно-семантичними моделями змінних сполучень, що їх утворюють» (Кунін, 1990, с. 5).

Мовними одиницями, які вивчає фразеологія, є фразеологізми. Сукупність фразеологізмів, властивих тій чи іншій мові, називають фразеологією.

Тепер розглянемо визначення фразеологічних одиниць (ФО), або фразеологізмів.

Фразеологізми – це готові сполучення слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень, а відтворюються: якщо мовцеві необхідно вжити фразеологізм, то він його вилучає, як і слово, у готовому вигляді зі свого фразеологічного складу, а не будує його заново (Кочерган, 2001, с. 241).

Отже, основними характеристиками фразеологічних одиниць є стійкість таких словосполучень, відтворюваність у готовому вигляді, наявність переносного значення і т. ін.

Вивчення наукової літератури з фразеології показало, що ознаки стійкості фразеологізмів детально описані О. Куніним. З-поміж ознак стійкості ФО визначено такі:

1) стійкість вживання, яка пояснюється частотністю вживання словосполучення представниками певного мовного колективу, наприклад: *to eat like a bird* – «мало їсти, як пташка»; *a little bird told me* – «сорока на хвості принесла»;

2) структурно-семантична стійкість, яка зазвичай проявляється при перекладі фразеологізму з однієї мови на іншу, оскільки елементи певної ФО можуть не збігатися, наприклад: *to make a bird* – «влучити в ціль»;

3) стійкість значення і лексичного складу фразеологізму, що пояснюється тим, що певна ФО, має вже сталу модель, закріплену в даній мові та світосприйнятті даного мовного колективу, наприклад: *a fisherman always sees another fisherman from afar* – «рибалка рибалку бачить здалеку» має паралель *birds of a feather flock together* – «свій свояка вгадає (бачить) здалека»;

4) синтаксична стійкість фразеологізмів, що пояснюється тим, що у складі кожної ФО лежать конкретні елементи, які розташовані в певному порядку, проте, ця структура може змінюватися через додавання нових слів, наприклад: від *duck soup* – «просте завдання» утворилося *(as) easy as duck soup* (Кунін, 1990, с. 65).

Аналіз наукової літератури в галузі фразеології показав, що існують декілька різноманітних класифікацій фразеологічних одиниць. Досить поширеною і популярною є семантична класифікація В. Виноградова, згідно з якою зазвичай виділяють три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення (Виноградов, 1986, с. 121-122).

Розглядаючи фразеологічні зрощення, слід зазначити, що значення таких ФО не можна зрозуміти через окремі елементи, що

входять до їхнього складу, лише через цілісну структуру певного ФО. Як приклад: *goose bumps* – «мурашки по шкірі», *duck soup* – «просте завдання», *a dead duck* – «повний провал кожної справи». Тимчасом, як загальне значення фразеологічних єдностей певною мірою пов'язане зі значенням слів, що входять до їх складу, наприклад: *(as) busy as a bee* – «працьовитий». Стосовно фразеологічних сполучень, то в таких зворотах одне слово центральне, а інші – залежні від нього, як приклад розглянемо такі ФО: *a rare bird* – «рідкісний птах», *an early bird* – «рання пташка», *an old bird* – «досвідчений».

На відміну від деяких вчених, В. Виноградов не включає прислів'я і приказки у фразеологічний склад мови. Він зазначає: «Прислів'я і приказки відрізняються від фразеологічних одиниць за своєю семантикою та синтаксичною структурою» (Виноградов, 1986, с. 22). Втім, багато інших учених при вивченні фразеологізмів включають до їх складу також прислів'я і приказки.

Дуже цікавою і корисною є структурно-семантична класифікація О. Куніна, згідно з якою вчений виокремлює номінативні, комунікативні, номінативно-комунікативні фразеологічні одиниці та фразеологізми-вигуки (Кунин 1996, с. 81).

На думку В. Куніна, номінативні фразеологічні одиниці, які виконують функцію називання, у свою чергу, поділяються на:

1) субстантивні ФО, які представлені словосполученнями, у яких іменник в поєднанні з прикметником або іншим іменником є ключовим елементом, наприклад: *a dead bird* – «вірна справа», *swan skin* – «м'який, добре оброблений фетр», *duck's weather* – «дощова погода», *a swan song* – «лебедина пісня», *bird brain* – «журячі мізки»;

2) ад'єктивні ФО, які представлені словосполученнями, в яких прикметник виступає як ключовий елемент, наприклад, *as hungry as a hawk* – «голодний, як вовк або як собака», *as harmless as a dove* – «покірливий, як голубка», *as happy as a lark* – «веселий, як весняний жайворонок», *as graceful as a swan* – «витончений як лебідь», *as grave as an owl* – «насуплений, похмурий»;

3) адвербіальні ФО, які є ідентичні прислівникам, наприклад: *like a bird* – «швидко, дуже легко», *like water off a duck's back* – «як з гуся вода; немає сенсу», *like a hen with one chicken* – «метушлива людина», *like a duck in a thunderstorm* – «з розгубленим, приголомшеним виглядом».

Комунікативні фразеологічні одиниці виражають думку і включають до свого складу прислів'я та приказки. Наприклад: *birds of a feather flock together* – «свій свояка вгадає (бачить) здалека», *to kill*

two birds with one stone – «вбити двох зайців одним пострілом», *a bird in the hand is worth two in the bush* – «краще синиця в жмені, ніж журавель у небі».

До номінативно-комунікативних одиниць відносять загалом дієслівні ФО, наприклад: *to live like a fighting cock* – «як сир у маслі кататися», *to rise like a phoenix from its ashes* – «відродитися як фенікс із попелу».

Висновки. Проведене дослідження дало змогу розглянути основні теоретичні положення фразеології, вивчити головні понятті цієї науки і розглянути різноманітні класифікації фразеологізмів та проілюструвати їх власними мовними прикладами.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні семантичного, структурного та лінгвокультурологічного аспектів англійських фразеологізмів з компонентом-орнітонімом.

Список використаних джерел:

- Венжинович, Н. (2016). Простір і час в українській фразеології: лінгвокультурологічний аспект (с. 423-428). *Prostor in čas v frazeologiji: Kolektivna monografija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Виноградов, В.В. (1986). *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке*. Москва: Наука.
- Кочерган, М.П. (2001). *Вступ до мовознавства*: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Кунин, А.В. (1990). *Английская фразеология*. Москва: Высшая школа.
- Кунин, А. В. (1996). *Курс фразеологии современного английского языка*: [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.]. Москва: Высшая школа, Дубна: Феникс.

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 811.111(71)'373.2/.7'42:159.942.52](043.2)

Залужна О.О., канд. філол. наук,
Колісник Д.О., магістрантка
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)

ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛЮСІ МОД МОНТГОМЕРІ «ЕНН ІЗ ЗЕЛЕНИХ ДАХІВ»)

1. *Вступні зауваження.* Усі взаємодії людини в суспільстві супроводжуються вираженням емоцій та переживанням почуттів. Мова, як основний інструмент спілкування людини, не лише забезпечує обмін інформацією між мовцями, а й відбиває їхні емоційні стани. Комплексне багатоаспектне уявлення людини про її світосприйняття утворює в свідомості мовця концептосферу *ПОЧУТТЯ*, яка, в свою чергу, складається з концептів, які втілюють конкретні почуття – ментальні конструкти з етносемантичною специфікою, які отримують мовне втілення (Крисанова, 2013). Незважаючи на численні роботи, присвячені засобам вербалізації почуттів у літературному дискурсі, залишається коло питань, які потребують окремого з'ясування, що обумовлює *актуальність* даної роботи.

Мета наукової розвідки полягає у виокремленні та описі специфіки лексичних засобів, які вербалізують концептосферу *ПОЧУТТЯ* у романі Люсі Мод Монтгомері «Енн із Зелених Дахів». Досягнення мети стає можливим за умови вирішення таких завдань: розкрити сутність термінів «емоційний концепт» та «концептосфера», окреслити підходи до вивчення та розуміння цих понять; класифікувати та провести кількісний аналіз емпіричного матеріалу з метою визначення рівня продуктивності лексико-семантичних засобів репрезентації почуттів та фразеологічних одиниць, які номінують емоційні концепти.

Об'єктом дослідження є концептосфера *ПОЧУТТЯ* у романі Люсі Мод Монтгомері «Енн із Зелених Дахів». Предметом виступають лексико-семантичні особливості мовної актуалізації концептосфери *ПОЧУТТЯ*.

Матеріалом дослідження слугують 68 одиниць (100%), які були отримані шляхом суцільної вибірки з роману канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері «Енн із Зелених Дахів»: 38 лексем та 30 фразеологічні одиниці.

2. *Теоретичні засади дослідження.* Поняття «концепт» є базовою одиницею когнітивної лінгвістики. Досі не існує єдиного універсального тлумачення та класифікації концептів, адже науковці розуміють і трактують дане поняття по-різному. Проте, усі дослідники так чи інакше доходять до одного висновку – концепти є відображенням змісту отриманих протягом життя знань і результатів діяльності людини; засобом актуалізації концепту передусім є мовні засоби; виконуючи оцінну функцію, концепт тісно пов'язаний із розумом, пам'яттю, культурою та психікою. У свою чергу, сукупність концептів утворює концептосферу (Селіванова, 2008). Концепт може виражатись вербально та не вербально; може вербалізуватись лексичним, фразеологічним, синтаксичним та іншими способами. Низка науковців визначає лексичний спосіб головним для вербалізації концептів. Проте, ще одним із найбільш поширених засобів вербалізації концептів, окрім індивідуальних лексем, вважаються фразеологізми (Залужна, 2021).

Предметною областю дослідження концептосфери *ПОЧУТТЯ* є поняття «почуття» та «емоція». Ці два поняття, як правило, використовуються синонімічно, хоча з такою точкою зору погоджуються не всі науковці (Степанюк, 2016). У даній роботі концептосфера *ПОЧУТТЯ* розглядається як сукупність емоційних концептів.

3. *Результати.* Аналіз емпіричної бази дозволяє стверджувати, що вербалізація концептосфери *ПОЧУТТЯ* в досліджуваному літературному творі відбувається за допомогою індивідуальних лексем (38 од., 55,9%) та фразеологічних одиниць (30 од., 44,1%).

3.1. Семантичний аналіз одиниць дослідження демонструє, що в романі вербалізовано 19 концептів (100%), серед яких домінує сфера негативних емоційних станів та почуттів (12 концептів, 63,2%): *ЗЛІСТЬ*, *ПЕЧАЛЬ*, *САМОТНІСТЬ*, *РОЗЧАРУВАННЯ*, *ГОРЕ*, *ЗБЕНТЕЖЕННЯ*, *НЕНАВИСТЬ*, *СТРАХ*, *ПРИГНІЧЕНОСТЬ*, *ЗНЕВАГА*, *ВІДЧАЙ*, *СОРОМ*. Концепти, які виражають позитивні

емоційні стани та почуття (7 концептів, 36,8%), представлені значно меншою кількістю: *СПІВЧУТТЯ, ЛЮБОВ, ЩАСТЯ, ЗДИВУВАННЯ, ЗАДОВОЛЕННЯ, ВДЯЧНІСТЬ, ЗАХВАТ*.

3.2. Аналіз морфологічних особливостей одиниць дослідження було проведено окремо для лексем та фразеологізмів.

За ознакою частиномовної належності лексеми було розподілено на чотири групи: ад'єктивні (11 од., 28,9%), напр., *wicked* «angry, behaving in a way that is morally wrong» (Macmillan English Dictionary) 'розлючений, який веде себе морально неправильно'; субстантивні (11 од., 28,9%), напр., *happiness* «the feeling of being happy» (Macmillan English Dictionary) 'почуття щастя'; адвербіальні (9 од., 23,7%), напр., *anxiously* «in a worried or nervous way» (Longman Dictionary) 'стурбовано чи нервово'; дієслівні (7 од., 18,5%), напр., *to love* «to have a strong feeling of affection for someone» (Longman Dictionary) 'мати сильне почуття прихильності до когось'.

Фразеологічні одиниці було стратифіковано на дієслівні (23 од., 76,7%), напр., *to get into a fluster* «to become confused, nervous, or upset» (Longman Dictionary) 'стати збентеженим, знервованим або засмученим'; іменникові (4 од., 13,3%), напр., *the seventh heaven of delight* «state of intense happiness; bliss» (Cambridge international dictionary of idioms), 'стан надзвичайного щастя; блаженства'; прикметникові (2 од., 6,7%), напр., *in high spirits* «very happy and excited» (Longman Dictionary), 'дуже щаслива і схвильована'; прислівникові (1 од., 3,3%), напр., *on the verge of tears* «a person is on the verge of tears when tears are about to fall from his or her eyes» (Longman Dictionary), 'людина перебуває на межі сліз, коли сльози ось-ось потечуть з її очей'.

4. *Висновки.* З'ясовано, що концептосферу *ПОЧУТТЯ* утворює сукупність концептів, які номінують людські емоції та почуття. Семантичний аналіз демонструє, що серед 19 концептів (100%), які були виділені в результаті проведеного аналізу, домінує сфера негативних емоційних станів та почуттів (12 концептів, 63,2%). Результатами морфологічного аналізу демонструють, що напродуктивнішими лексичними засобами у номінації емоційних концептів є іменники (11 од., 28,9%) та прикметники (11 од., 28,9%), в колі фразеологічних одиниць домінують дієслівні утворення (23 од., 76,7%).

Список використаних джерел:

- Залужна, О.О., & Новожилова, Д.О. (2021). Семантичні особливості фразеологічних одиниць із гастрономічним компонентом «хлібобулочні вироби» в англійській та українській мовах. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 40, 2, 78-83. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-13>
- Крисанова, Т.А. (2013). Емоційний концепт, лінгвістичні підходи до вивчення. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 74-75.
- Селіванова, О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. (с. 403-419).
- Степанюк, М.П. (2016). *Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте)*.

УДК 811.161.2'367.3'37

Константінова О.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ІРОНІЇ В РОМАНІ
Ш. БАЙЗЕЛЛА «ЩОДЕННИК КНИГАРЯ»**

Іронія – потужний інструмент художнього переосмислення й оцінки явищ дійсності. Іронією у широкому значенні називається така побудова тексту, коли зовні позитивне або нейтральне ставлення мовця до особи, предмета чи явища насправді виражає негативну оцінку (Мацько et al., 2006, с. 157-158). Іронія залежить від контекстів усіх рівнів і об'ємів: мікро- і макроконтекстів, вертикальних і горизонтальних, експліцитних й імпліцитних тощо.

«Синтаксис виступає найпотужнішим засобом експресивізації іронічного дискурсу, він функційно інтенсифікує й організовує контекст шляхом чіткого упорядкування оцінно-конотативних засобів усіх мовних рівнів. «Працюючи» з різним матеріалом, синтаксис так організовує мовні яруси, що все найсуттєвіше для створення гумористичного резонансу стає акцентованим та інтенсифікованим» (Пацаранюк, 2006, с. 8).

Розглянемо роль експресивного синтаксису в створенні іронії на прикладі сучасного англійськомовного твору, в якому іронія є невід'ємним і найважливішим компонентом ідіостилю письменника. Насамперед реалізація комічного ефекту відбувається в

діалогізованому мовленні, що імітує живе спілкування з усім розмаїттям інтонацій. Наприклад:

It wasn't long before the conversation took an ominous turn with the alarming words «I have an ulterior motive – I want to speak to you and Anna.» It transpired that she's written an autobiography. It is called «No, I Am Not Going on the Seesaw.» The conversation was littered with references to the people she knows in publishing («I am not thinking about self-publishing, you know»), her insistence on finding her own proofreader («I have it on good authority that most proofreaders are incompetent») and pregnant pauses to which she clearly attached weighty significance. She talked – again at considerable length – about how she felt she should be part of the programme for the 2015 festival. She will never, ever be part of the festival. (Bythell, 2017, p. 30).

Вкраплення прямої мови персонажа в авторському мовленні й останнє емфатичне речення уривка дають можливість герою висловити свої справжні (негативні) емоції по відношенню до співрозмовниці. Вставлена конструкція (*again at considerable length*) допомагає вловити іронічний опис ситуації.

Вставлена конструкція використовується для підсилення контрасту в тексті. Її стилістична маркованість зумовлюється протиріччям, яке виникає між структурною автономністю та наявністю смислового зв'язку з основним реченням.

She also told me that when the apocalypse comes and only the Jehovah's Witnesses are left on earth (or whatever her version of the apocalypse is – I do not pay much attention when she starts on religion), she intends to come round to my house and take my stuff. She keeps eyeing up various pieces of my furniture with this clearly in mind. (Bythell, 2017, p. 9).

У наступному прикладі семантика словосполучення *good day* в умовах мікроконтексту, тобто на контрасті зі вставленою конструкцією, виражає імпліцитне іронічне ставлення оповідача до поведінки своєї колеги. Відбувається накладання негативного контекстуального значення на позитивне словникове.

*Nicky decided that today – **traditionally the busiest day of the festival** – would be a good day to paint the shop windows and spent most of the morning doing that while I dealt with customers and the chaos of the first day of the Writers' Retreat (Bythell, 2017, p. 209).*

Для підсилення стилістичного ефекту синтаксичних прийомів використовується графон; у цьому уривкові, наприклад, він передає

емфатичну інтонацію питання, яке оповідач подумки ставить співрозмовнику, однак не озвучує його:

*Telephone call at 9.25 a.m. from a man in the south of England who is considering buying a bookshop in Scotland. He was curious to know how to value the stock of a bookshop with 20,000 books. Avoiding the obvious answer of «**ARE YOU INSANE?**», I asked him what the current owner had suggested.* (Bythell, 2017, p. 3).

Експресивний синтаксис прямого мовлення часто використовується автором твору для іронічної характеристики персонажів, як-от в цих прикладах, де оповідач глузує зі своєї помічниці Нікі, копіюючи її занадто емоційну манеру висловлюватися і вживати діалектизми:

*Shortly after it had begun, two very smartly dressed young men in suits, with American accents, came into the shop and asked if we had a copy of The Book of Mormon. On closer inspection I spotted that they had black name badges with 'Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints' printed on them. Nicky was visibly suspicious of them, just as the cat is when a dog enters the shop. When they were just out of earshot, she said, «**I dinnae like they people. They've got some very strange ideas.**»* (Bythell, 2017, p. 105).

*As I was tidying the shelves in the garden room, I found a copy of The Odyssey in the fishing section. I have yet to question Nicky about this, but the answer will almost certainly be, «**Aye, but they were on a boat for some of it. What do you think they ate? Aye. Fish. See?**»* (Bythell, 2017, p. 175).

Наступний приклад демонструє створення комічного ефекту засобами неекспресивного синтаксису. Тут, скоріше, простежуємо іронію ситуації, коли очікуване не відповідає дійсному, як-от ці дивні нерадісні фрази в розмовнику для вивчення французької, ще й написані в протокольному стилі.

As I was sorting through the boxes of books from Haugh of Urr, I came across a copy of Collins «French Phrasebook» in a box. You really would have to be on the most dismal holiday to find the following phrases useful:

«Someone has fallen in the water.»

«Can you make a splint?»

«She has been run over.»

«Help me carry him.»

«I wish to be X-rayed.»

«Leave me alone.»

«I do not like this.»

«The chambermaid never comes when I ring.»

«I was here in 1940.»

«Eleven hostages were shot here.» (Bythell, 2017, p. 187).

Список використаних джерел:

Мацько, Л.І., Мацько, О.М. (2006). *Риторика*. Київ: Вища школа.

Пацаранюк, Ю.М. (2006). *Способи реалізації іронії у структурі речення*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці.

Bythell, S. (2017). *The Diary of a Bookseller*. London: PROFILE BOOKS LTD.

УДК 811.13'36'373

Кучма Т.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ПОНЯТТЯ *GUTE HEHE* (ДОБРА
ЧАКЛУНКА) У ПОВІСТІ О. ПРОЙСЛЕРА «МАЛА БАБА ЯГА»
ЯК ПРИЧИНА КОМУНІКАТИВНОГО БАР'ЄРА**

Важливим аспектом у теорії комунікацій є дослідження проблем породження/сприйняття повідомлення. Будь-яке повідомлення у змістовому сенсі для його відправника та/або одержувача складається зі слів. Слово як одиниця мови здатне впливає на почуття й емоції людини як за своїм звучанням, так і за своїм значенням.

Ініціюючи комунікацію, учасники послуговуються різними символами-знаками – вербальними та невербальними. Вербальна комунікація використовує людську мову – систему звукових і графічних знаків у їх словесному вираженні. Вербалізація є найбільш універсальним способом комунікації, оскільки при передачі інформації за допомогою слова менш за все втрачається зміст повідомлення. Водночас у процесі взаємодії досить часто виникають ситуації непорозуміння внаслідок незбігання значень слів у сприйнятті основних учасників комунікації. Такого роду комунікаційні перешкоди називають семантичними бар'єрами. Семантичні (сміслові) варіації часто стають причиною неправильного розуміння, позаяк у багатьох випадках точне значення, приписуване символу відправником, є не завжди очевидним.

Оскільки слово як символ не має неповторного невід'ємного значення, його сенс інтерпретується, виходячи з досвіду особи, і варіює залежно від контексту, ситуації, в якій використано символ.

Поява семантичних бар'єрів у спілкуванні стає можливою з кількох причин. По-перше, більшість слів мають зазвичай не одне, а кілька значень, внаслідок чого співрозмовники нерідко наповнюють однакові слова різним змістом. По-друге, «сміслові» поля у різних людей неоднакові; так само відмінними можуть бути мовні ресурси і мовні засоби учасників комунікації. По-третє, у спілкуванні люди часто використовують специфічні слова, обумовлені їх соціальними, культурними, психологічними, національними, релігійними, професійними, регіональними, віковими та іншими особливостями.

У межах сучасної комбінаторної семантики, як зазначають науковці (Філоненко, 2013, с. 187) актуальним є дослідження можливості існування у словах декількох значень, їх окремої чи одночасної реалізації у художньому тексті, здатності слів до плавного переходу одного значення в інше залежно від більшої чи меншої міри невизначеності у контексті. З огляду на спорідненість явищ невизначеності та амбівалентності, під якими у найбільш загальному сенсі розуміють здатність слова позначати одночасно два або три протилежні значення, розглянемо, як різне тлумачення поняття *gute Nehe* 'добра чаклунка' персонажами повісті-казки О. Пройслера «Мала Баба Яга» стало причиною непорозуміння й основного конфлікту твору.

Із становленням текстоцентричного підходу до аналізу мовних явищ, амбівалентність стали розглядати не тільки у межах речення, але й на тлі всього художнього тексту, і визначати як одночасне поєднання у мовних одиницях різного лінгвістичного статусу (словах, словосполученнях) декількох значень.

Причиною порушення закономірностей лексико-семантичної сполучуваності мовних одиниць слугує явище амбівалентності. Лексична амбівалентність передбачає одночасне сполучення у слові декількох значень, чи поступовий або почерговий перехід від одного значення до іншого. У площині комбінаторної семантики сполучення значень визначають як прийом, метою якого є створення ілюзії єдності.

Природа смислового бар'єру, наголошує М. Козирев (2014, с. 203), – у непорозумінні між людьми, яке є наслідком того, що одне повідомлення має для них різний зміст – суб'єктивний зміст, якого набуває слово у конкретному контексті, конкретній ситуації

спілкування. Слово у різних ситуаціях може мати неоднаковий сенс, який є завжди індивідуально-особистісним, він сформований у свідомості того, хто говорить, але необов'язково є зрозумілим тому, хто слухає. Причинами цього є незбігання смислів висловлювань, прохань, наказів, ігнорування поглядів, цінностей, системи особистісних смислів співрозмовників, відмінності у знаннях, життєвому досвіді тощо.

На думку Ф. Бацевича (2004, с. 99), адресат, сприймаючи повідомлення, спирається на своє знання мовного коду, його організації тощо. Ці знання можуть суттєво відрізнятися в різних носіїв мови.

Категорія оцінки є універсальною, оскільки навряд чи існує соціум, в картині світу якого відсутні уявлення про хороше та погане. Категорія оцінки ґрунтується на протилежно векторних поняттях «позитивне / негативне», вираження яких характеризується різною мірою прояву ознаки. Оцінка орієнтована на емоційне ставлення до предмета оцінки мовця.

Героїня повісті-казки О. Пройслера мала Баба Яга мріє потрапити на гору Блоксберг на святкування Вальпургієвої ночі, хоча вона ще замолода для цього.

«Hm ...», überlegte die Oberhexe. «Das kann ich dir heute noch nicht versprechen. Wenn du bis dahin schon eine gute Hexe geworden bist, dann vielleicht. Ich werde am Tag vor der nächsten Walpurgisnacht einen Hexenrat einberufen, dann will ich dich prüfen. Die Prüfung wird aber nicht leicht sein».

«Ich danke dir!», sagte die kleine Hexe, «ich danke dir!»

Sie versprach, bis zum nächsten Jahr eine gute Hexe zu werden (Preußler).

– Гм... – замислилась Найстарша. – Обіцяти не можу. Але як ти станеш на той час доброю чаклункою, тоді ще поміркуємо. Через рік, напередодні Вальпургієвої ночі, на загальній раді ми влаштуємо тобі екзамен. Але буде він нелегкий.

– Дякую! – сказала мала Баба Яга. – Дякую вам! Обіцяю стати через рік доброю чаклункою (Пройслер, 1992, с. 12).

Отже, мала Баба Яга пообіцяла за рік стати доброю чаклункою – доброзичливою, привітною, щирою, що приносить добро, задоволення, радість. Про це їй постійно нагадував ворон Абракасас.

«Weil du der Oberhexe versprochen hast eine gute Hexe zu werden. Und gute Hexen dürfen nichts Böses anrichten, meine ich. Lass dir das mal durch den Kopf gehen!» (Preußler).

– Бо ти обіцяла Найстаршій чаклуниці стати доброю чарівницею. А добрі чарівниці не чинять лиха! Затям собі це! (Пройслер, 1992, с. 16).

Через рік мала Баба Яга тримала екзамен на чаклунській раді. Вона вивчила чаклунську книгу майже всю напам'ять і виконала всі завдання, які їй давали чаклунки. Найстарша чаклунка залишилася задоволеною і дозволила малій Бабі Язі танцювати разом з усіма на горі Блоксберг. Але тітка Трам-Бам-Бах потай стежила за племінницею і все записувала у зошит. І вона повільно стала читати про все, що вчинила за цей рік мала Баба Яга, і як вона допомагала бабусям, що збирали хмиз; і як вона покарала злого лісника і жорстокого візника, і як врятувала від ножа бика Корбініана, і про сніговика, і про хлопчаків, які дерли пташині гнізда. Мала Баба Яга думала, що тітка навігадує на неї казна-що. Але та прочитала з свого записника саме тільки гарне. Але Найстарша чаклунка, почувши ці історії, дуже розлютилась:

«Und so etwas hätte ich morgen Nacht um ein Haar auf den Blocksberg gelassen! Pfui Rattendreck, welch eine schlechte Hexe!»

«Wieso denn?», fragte die kleine Hexe betroffen. «Ich habe doch immer nur Gutes gehext!»

«Das ist es ja!», fauchte die Oberhexe. «Nur Hexen, die immer und allezeit Böses hexen, sind gute Hexen! Du aber bist eine schlechte Hexe, weil du in einem fort Gutes gehext hast!» (Preußler).

– І це її я була мало не пустила на Блоксберг! Тьху! Ну та й погана ж вона чаклунка!

– Чому я погана? – вражено спитала мала Баба Яга. – Я весь час робила тільки добре!

– Отож-то й воно! – засичала Найстарша. – Тільки та чаклунка добра, яка весь час робить лихе! А ти погана, бо робила тільки добре... (Пройслер, 1992, с. 64).

Отже, ситуації непорозуміння виникли внаслідок незбігання значень слів у сприйнятті основних учасників комунікації: поняття *gute Hexe* 'добра чаклунка' має протилежне значення з точки зору малої Баби Яги і Найстаршої чаклунки, що стало фактором розвитку сюжету повісті-казки.

Список використаних джерел:

- Бацевич, Ф.С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
- Козирев, М.П. (2014). Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 1, 201-211.

- Пройслер, О. (1992). Мала Баба Яга. (с. 5-68). *Водяничок* / Перекл. з нім. і передм. В.Т. Василюка. Київ: Веселка.
- Філоненко, З. (2013). Реалізація амбівалентності у постмодерністському художньому тексті: лексико-граматичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 19, 188-193. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1643>.
- Preußler, O. *Die Kleine Hexe*. URL: <https://www.rulit.me/books/die-kleine-hexe-download-304608.html>

УДК 811.161.2'367'38'42

Чеберяк А.М., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЦЕЛЯЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО)

Явище парцеляції зумовлене проникненням усно-розмовних тенденцій у писемну практику і зорієнтоване на навмисний емоційний вплив на читача, завжди експресивний. Синтаксичне явище парцеляції є наслідком інтонаційного та смислового членування єдиної синтаксичної структури на кілька конструкцій-висловлень з метою актуального наголошення виділених компонентів.

Стилістичні функції парцельованих конструкцій нерозривно пов'язані з різноманіттям семантико-синтаксичних відношень, що виникають між парцелятом і базовою частиною. Стилістичний ефект парцеляції залежить не тільки від значень, які вона виражає, але також і від структури парцельованих конструкцій, тобто від того, із скількох компонентів вона складається, які синтаксичні одиниці містить парцелят, як відокремлений парцелят від опорного слова базової частини, що знаходиться з ним в тісному синтаксичному зв'язку. Матеріалом даного дослідження стали промови президента В. Зеленського під час російсько-української війни, опубліковані на офіційному сайті <https://www.president.gov.ua>.

З погляду виразності більш експресивними є багатокomпонентні парцельовані конструкції, тоді як двокомпонентні часто тільки виділяють, підкреслюють якийсь момент висловлення. Порівняйте:

1. Багатокomпонентна парцельована конструкція.

Але настав час демократичного світу закріпити все це належними юридичними інструментами. Статусом держави-терориста для Росії. Спеціальним трибуналом щодо російської агресії. Спеціальним компенсаційним механізмом, який спрямує кошти держави-терориста тим, кого вона хотіла знищити. І, звичайно, новими санкціями за терор (14.07.22).

2. Двокомпонентна парцельована конструкція.

Ми зазнавали нових ударів щодня, дізнавалися про нові трагедії щодня, але витримали завдяки тим, хто викладався на повну щодня. Заради інших (24.02.23).

Нанизування парцелятів створює особливу прозаїчну строфу, впливає на експресивне навантаження виділених фрагментів, актуалізує кожен парцелят, утворюючи певну градацію, посилює динаміку висловлення.

Парцеляти, представлені словоформою, мінімальним словосполученням частіше виконують функцію експресивного виділення.

Україну не зламати! Ніколи. (27.06.22)

Дуже виразні парцеляти-одиначні означення або парцеляти-дієслова-присудки. Завдяки самостійності інтонації при сильній смисловій залежності максимально підвищується комунікативна значущість відокремлених відрізків. Напруга і емоційність, виражена відмежованими предикатами, посилює драматизм.

... ворожа техніка може з'явитися в центрі Києва тільки в такому вигляді. Спалена, зруйнована та знищена (24.08.22).

І ми нарешті стали справді єдиними. Нова нація, яка з'явилася на світ 24 лютого, о 4 ранку. Не народилась, а відродилась. Нація, яка не плакала, не кричала, не злякалася. Не втекла. Не здалася. І не забула (24.08.22).

Парцеляти, виражені предикативними частинами або поєднанням словоформ, словосполучень і предикативних частин, як правило, виконують функцію інформаційного поглиблення (уточнення, пояснення, інформаційного розгортання). Серед парцелятів–предикативних частин стилістично найбільш виразними є частини складносурядного речення з протиставленням:

Український народ і його мужність надихнули весь світ. Дали людству надію, що справедливість не покинула наш цинічний світ остаточно. І в ньому все ще перемагає не сила, а правда. Не гроші, а цінності. Не нафта, а люди (24.08.22).

Парцеляція як експресивний стилістичний прийом будується на факультативності зв'язків слів в простому реченні і частин складного речення. Ця особливість дає можливість автору використовувати прийом парцеляції навмисно: розчленувати єдину синтаксичну структуру на декілька самостійних відрізків.

Співставлення дистантного і контактного парцелятів з погляду експресивності дозволяє стверджувати, що контактний парцелят експресивніший: унаслідок постпозиції він незмінно акцентується. Дистантний парцелят менш експресивний через свою дистантну позицію, яка впливає на ослаблення зв'язку між парцелятом і базовою частиною і певною мірою утруднює сприйняття сказаного. Іноді при дистантному розташуванні парцелята виникає необхідність знову повертатися до базової частини, щоб відновити логічний зв'язок між компонентами парцельованої конструкції. Порівняємо контактний і дистантний парцеляти:

Ми відбудуємо все, що зруйнували окупанти. Від Волновахи до Чорткова. Бо це – Україна (13.06.22).

На жаль, віднедавна цей день – особливо болісний для нас усіх, для мільйонів українців. Якщо точніше, для понад 12 мільйонів наших громадян. Уявіть собі! Тих, хто ще на початку цього року мав свій дім, повну безпеку, власні плани на майбутнє (20.06.22).

Одним з окремих проявів функцій експресивного виділення є акцентуація частини висловлення, що підкреслює деталь, факт, рису, певний момент. В цій функції найчастіше вживаються означення, одиночні і поширені, різні види обставин:

І зараз цей світ стоїть перед вибором. Давно назрілим, незручним для когось, неприємним, а для когось – неминучим (03.08.22).

Але ми не дозволимо зробити це місто (Маріуполь – А.Ч.) мертвим. Ми повернемо його. Обов'язково (13.06.22).

Значною експресією і виразністю вирізняються також парцельовані конструкції, що містять парцелят – порівняльний зворот. Відокремлення парцелята із значенням порівняння сприяє посиленню компаративного ефекту:

Ми зіткнулися з агресором, який іде на будь-яку жорстокість і підлість, щоб стверджувати, що нібито історія не змінюється... Нібито як було колись, так і буде знову. Нібито в кого сила – у того й буде територія, будь-яка, яку агресор хоче. Нібито хто здатен на більшу підлість, у того й більше прав на Європу. Нібито

цивілізованість абсолютно нічого не варта – ось що маніфестує Росія цією геноцидною агресією (14.05.23).

За допомогою парцеляції може бути підкреслена автором або суб'єктом мовлення емоційна оцінка описуваних подій, явищ. Парцелят може акцентувати суб'єктивну оцінку сказаного, передавати різні емоції: гнів, обурення, здивування, радість, захоплення, схвалення тощо. Авторська оцінка в парцеляті може передаватися різними способами: лексичними, синтаксичними, лексичними і синтаксичними одночасно.

Так розпочалося 24 лютого 2022 року. Найдовший день нашого життя. Найважчий день нашої новітньої історії (24.02.23).

Отже, парцельовані конструкції призначені для спрощення синтаксичної організації висловлення, вони відрізняються навмисністю вживання і виконують функцію впливу та емоційного виділення. Описані випадки стилістичного використання прийому парцеляції далеко не вичерпують всього різноманіття реалізації тих стилістичних можливостей, якими володіє цей прийом.

Список використаних джерел:

- Селіванова, О.О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля.
Топчий, Л.М. (2019). Функціонально-стилістичні вияви парцеляції у творі Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь духу». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації*, 30, 2, 1, 42-46.

УДК 81'42

Жалко Д.Д., аспірантка
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

ДИСКУРС-АНАЛІЗ І ПІДХОДИ ДО ЙОГО РОЗУМІННЯ

Вивчення проблеми підходів до вивчення зв'язків між мовою у вживанні та соціальним світом продовжує перебувати в центрі уваги різних лінгвістів (Т. А. ван Дейк, Е. Лакло, М. Муфф, М. Фуко, З. Харріс), що заaktuалізувало застосування терміна *дискурс-аналіз* як набору підходів у соціальних науках, ключовою метою яких є критичне дослідження будь-якого типу дискурсу, аналіз способів застосування ментальних схем при розумінні тексту людьми; розгляд співвідношення сил у суспільстві, під час здійснення якого формулюється нормативний підхід. Серед основних підходів дискурс-

аналізу можна виокремити: 1) теорію дискурсу Е. Лакло та Ш. Муффа, 2) критичний дискурс-аналіз, 3) дискурсивну психологію.

Теорія дискурсу Лакло-Муффа (англ. *Laclau-Mouffe*) – це постструктуралістська теорія, розроблена бельгійськими політологами Е. Лакло та Ш. Муффа. Теорія полягає в тому, що соціальний світ формується дискурсом за допомогою значень. Постструктуралістська теорія дискурсу сформувалася у філософсько-політичній концепції гегемонії (Laclau & Mouffe, 2001). Ця теорія послужила джерелом численних підходів до вивчення соціально-політичної реальності. Деякі з них представляють конкретні інструменти аналізу для соціальних та гуманітарних наук (Jørgensen & Phillips, 2022). Інші – концентрують увагу на методах політичного аналізу та проблемах ідеології (Glynos & Howarth, 2007).

Виходячи з викладених вище передумов постструктуралізму, Е. Лакло та Ш. Муффа приходять до декількох важливих висновків для побудови своєї теорії. По-перше, дискурс сприймається як горизонт свідомості. Усі значення, об'єкти та ідентичності знаків виникають у дискурсі та через дискурс, тобто в процесі артикуляції. Відмінності між дискурсивними та недискурсивними практиками відкидаються і «будь-яка соціальна практика є артикуляційною в одному зі своїх вимірів» (Laclau & Mouffe, 2001, р. 107, 114). Тому, дискурс – це основне джерело вивчення соціальної реальності, тобто тих значень та смислів, які приписані об'єктам, соціальним ідентичностям, цінностями та практикам у різних конфігураціях дискурсивного поля.

По-друге, є дві основні логіки розсіювання смислового поля дискурсу – його смислопородження. З одного боку, всі значення – це значення опозиції – вони визначені за допомогою відмінностей стосовно того, чим вони не є. Мова йде про так звану «логіку відмінностей» (англ. *the logic of difference*), яка прагне до розширення та ускладнення смислових значень дискурсивності (Laclau & Mouffe, 2001, р. 130).

Критичний дискурс-аналіз (англ. *Critical discourse analysis*) – це різновид дискурс-аналізу, розроблений Н. Феркло, у якій зазначено, що дискурс – це лише один із безлічі аспектів будь-якої соціальної практики. Основною сферою інтересу для цього підходу є дослідження змін дискурсу, які відбуваються завдяки інтертекстуальності – механізму, за допомогою якого окремий текст приваблює елементи та дискурси інших текстів. Комбінація елементів різних дискурсів веде до зміни певного дискурсу, і, отже, зміну соціокультурного світу. Критичний аналіз дискурсу впливає з

критичної теорії мови, яка розглядає використання мови як форму соціальної практики. Уся соціальна практика прив'язана до конкретних історичних контекстів і є засобом, за допомогою якого існуючі соціальні відносини відтворюються або заперечуються, а також служать різним інтересам.

Дискурсивна психологія як вид дискурс-аналізу визначає і пізнає психічні феномени у процесі соціальної взаємодії через мову. На противагу підходу інших течій психології до дискурсу як відображення думок, інтенцій та мотивів людей, дискурсивна психологія допускає, що дискурс не відображає реальність, а опосередковано створює її за допомогою мовних засобів. Дискурсивна психологія спирається не так на вивчення особистості, але як свідчення тих чи інших установок та переконань, які виявляються у письмовій та усній промовах. Британський філософ і психолог Х. Р. Харре як один із перших теоретиків дискурсивної психології зазначає, що звичайна мова – найважливіше джерело пізнання людської психіки, оскільки вивчення людини має відбуватися з урахуванням включення особистості в культурний та соціальний контекст, не обмежуючись описом нейронних процесів (Harre & Stearns, 1995, p. 154).

Як підсумок, можемо констатувати, що наведені вище підходи до дискурс-аналізу показують, що його методологічна база має комплексний, міждисциплінарний характер. У цілому нині дискурс-аналіз є мультипарадигмальним напрямком відповідних сучасних наукових досліджень.

Список використаних джерел:

- Dake, T.A. van. (1989). *Language. Cognition. Communication*. Progress.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. Longman.
- Glynos, J. (2001). The grip of ideology: A Lacanian approach to the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies*, 6(2), 191-214.
- Glynos, J., & Howarth, D. (2007). *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. Routledge.
- Harre, R., & Stearns, P. N. (1995). *Discursive Psychology in Practice (Research and Practice)*. SAGE Publications Ltd.
- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London, Thousand Oaks. SAGE Publications.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Verso.

УДК 161.2.81'374.72'22

Коверда А.О., аспірантка
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

ГЕНЕРАЛЬНИЙ РЕГІОНАЛЬНО АНОТОВАНИЙ КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ДОСТОВІРНІСТЬ ЙОГО ПОШУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Лінгвістичні корпуси (ЛК) на сучасному етапі їх розвитку продовжують забезпечувати потреби будь-якого дослідника, особливо тоді, коли він (ЛК) містить необхідний матеріал. Практика роботи з ЛК засвідчує про деколи недостатню їх репрезентативність через низку причин: процес цифровізації (сканування, розпізнавання тощо) й розпізнавання текстів вимагає багато часу, технічне (наприклад, програмне забезпечення), фінансова підтримки групи комп'ютерних (корпусних) лінгвістів, тощо (Ide, 2008; Reynaert, 2011; Pérez-Paredes, 2023). Тому в корпусній лінгвістиці постали питання, пов'язані з достовірністю пошукових результатів.

До прикладу розглянемо відомий Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) (URL: <http://uacorporus.org/>) (ГРАК).

Розглянемо два ключові слова української мови «соціальний» та «соціальный» та спробуємо визначити частотність їх вживання. Зразу зазначимо, що «соціальний» відповідає чинному правопису української мови (Український правопис 2019, 2019), а «соціальный» – правопису початку сторіччя. Так, здійснивши корпусну верифікацію ключового слова «соціальний» за ГРАК (ГРАК), помічаємо, що його перша згадка датується 1925 р. (див. Рис. 1).

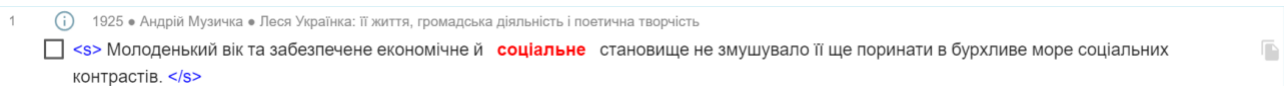
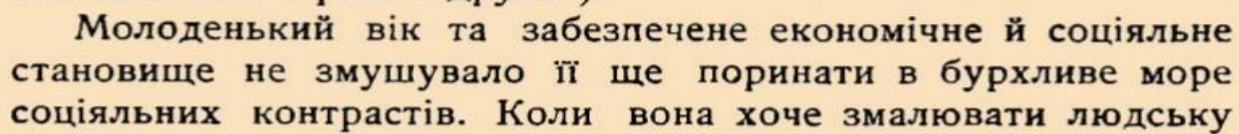

Рис. 1. Верифікація ключового слова «соціальний» за ГРАК (ГРАК)

Попри додану в описі інформацію, про рік публікації, знаходимо, що матеріали насправді взяті з сучасного редагованого мережевого ресурсу <http://www.l-ukrainka.name/>, де дійсно простежується така цитата. Якщо відшукати оригінальне видання, а саме А. Музичка.

«Леся Українка: її життя, громадська діяльність і поетична творчість» (1925 р.), Державне видавництво України, то побачимо, що там використано слово «соціальний» (Рис. 2).

Молоденький вік та забезпечене економічне й соціальне становище не змушувало її ще поринати в бурхливе море соціальних контрастів. Коли вона хоче змалювати людську

Рис. 2. Ключове слово «соціальний» у контексті

Припускаємо, що така розбіжність є критичною, адже, ймовірно, дослідники відчують брак інструментів зі штучним інтелектом для OCR розпізнавання тексту з першовидань.

Список використаних джерел:

- ГРАК: Генеральний регіонально анотований корпус української мови. <http://uacorporus.org/>
- Український правопис 2019. (2019). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>
- Ide, N. (2008). Preparation and Analysis of Linguistic Corpora. In S. Schreibman & R. Siemens & J. Unsworth (Eds.) *A Companion to Digital Humanities* (pp. 289-305). <https://doi.org/10.1002/9780470999875>.
- Pérez-Paredes. (2023). *All things corpus & applied linguistics Research methods: corpus linguistics*. Retrieved October 22, 2023 from <http://www.perezparedes.es/research-methods-corpus-linguistics/>.
- Reynaert, M. W. C. (2011). Character confusion versus focus word-based correction of spelling and OCR variants in corpora. *IJDAR*, 14, 173-187. <https://doi.org/10.1007/s10032-010-0133-5>

УДК 81'42

Дрозд Д.С., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МОВНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ У ШЛЮБНИХ ОГОЛОШЕННЯХ

Поняття комунікативної стратегії і тактики отримали широке розповсюдження у лінгвістиці в останнє десятиліття ХХ століття після виходу в світ праць Т.А. ван Дейка. Так, Т.А. ван Дейк визначає

стратегію як характеристику когнітивного плану спілкування, тобто загальну організацію деякої послідовності дій, що містить одну або декілька цілей взаємодії (ван Дейк, 1988, с. 156).

О.С. Іссерс частково дублює визначення ван Дейка. Дослідниця підкреслює усвідомленість і запланованість мовленнєвих дій у межах комунікативної стратегії: «Мовленнєва стратегія містить планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов спілкування та особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану. Власне кажучи, мовленнєва стратегія є комплексом мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» (Іссерс, 1999, с. 185).

Можливість досягнути мети різними шляхами знаходить своє відображення у понятті «мовленнєва тактика», яке відповідає поняттю семантичного ходу у ван Дейка – «це така функціональна одиниця послідовності дій, яка сприяє вирішенню локального чи глобального завдання в межах стратегії» (ван Дейк, 1988, с. 201).

Отже, якщо стратегія – це надзавдання, то тактика – це конкретні шляхи його вирішення.

Мовленнєвий жанр «шлюбне оголошення» характеризується певним набором комунікативних стратегій і тактик. В якості загальної стратегії виступає стратегія саморекламування, в якості допоміжних – стратегія самопрезентації, стратегія оптимізації адресації, стратегія прогнозування. У комунікативному просторі шлюбного оголошення стратегії взаємодіють: різні стратегії можуть реалізуватися за допомогою одних і тих же тактик і використовувати одні й ті ж мовні засоби. Розглянемо стратегію самопрезентації детальніше.

Для реалізації комунікативної стратегії самопрезентації використовуються тактики оціночного інформування, раціональної аргументації, «проблемної ситуації», негативної самооцінки або самодискредитації.

Тактика оціночного інформування. Ця тактика у стратегії самопрезентації є однією із провідних. Тактика оціночного інформування є контамінацією інформування та оцінки. Суть даного тактичного прийому полягає в тому, що адресант виступає в ролі суб'єкта та об'єкта оцінки одночасно і тим самим зумовлює безліч варіантів створення іміджу в рамках тексту оголошення про знайомство.

Вербалізація оцінки може здійснюватися:

- за допомогою загальнооцінних предикатів з абстрактно-позитивним значенням : «*a pretty open minded person*»; «*just a good*

boy»; «super easygoing and laid back»; «funny, sarcastic, and caring» тощо.

- часто оціночні предикати в дискурсі шлюбної реклами відображають психологічні, естетичні та етичні аспекти оцінки: *«a family oriented man»; «a single mom»; «Socialist pineapple-intolerant radical feminist»; «honest, trustworthy, and old fashioned woman»*. Прагнення виділити ті чи інші риси характеру чи властивості особистості як особливо важливі обумовлюють активізацію різних акцентуаторів: *«the most beautiful»; «extremely cute»; «super easygoing and laid back»*.

- за допомогою фразеологізмів, що позначають людину за певними властивостями і ознаками: за зовнішніми, фізичним даними – *«tasty chocolate»; «mousy»; «skin and bone»* або за властивостями характеру – *«with golden hands»; «with a pure heart and a good soul»*.

- за допомогою порівнянь і прецедентних феноменів:

The first things people usually notice about me are that I'm usually unshaved, and that I take everything seriously, I'm tall and my hair is like the one Richard Gere has (OkCupid).

Тактика «проблемної ситуації». Дана тактика передбачає представлення себе або адресата в якості способу вирішення проблемної ситуації (найчастіше самотності). Автор тексту шлюбного оголошення вибудовує ланцюжок «самотність – Я і ТИ як спосіб вирішення проблеми – результат». Експлікація елементів ланцюжка відбувається за допомогою текстових одиниць, що позначають компоненти проблемної ситуації.

We're both young, very lonely and can't find each other. We can solve this problem together, cause life goes on. I'm 29/160, of average completeness. You may be a little more than 35/181 (Soulmates International).

В даному оголошенні ця тактика реалізується через мовні маркери - метафору *life goes on*; частого вживання займенника *«we»*, який створює сугестивний ефект навіювання на спільне щастя.

Тактика раціональної аргументації. Для реалізації цієї тактики в якості аргументів використовуються різні об'єктивні дані, насамперед статусні та анатомічні. Так, високочастотними в дискурсі шлюбних оголошень виявилися дані про вік, ріст і вагу: *«man 35/187/91»; «girl 19/160/52»* тощо. Стратегія самопрезентації в даному випадку реалізується через простий виклад фактів. Однак у загальному контексті шлюбних оголошень такі дані також мають

деякий оцінний потенціал, оскільки можуть виступати як бажані/небажані характеристики для адресата.

I'm 27/171, of average completeness digital Manager, on the phone most of the day, meetings, loads to do as every day is more hectic than the one before (OkCupid).

Мовними маркерами в даному оголошенні є насамперед числа 27/171, які є джерелом інформації про вік та ріст. В текстах таких оголошень інформація подається без використання емоційно-оцінних лексичних одиниць, а як простий виклад фактів, тому мова таких оголошень не емоційна та позбавлена експресивності.

Тактика негативної самооцінки або самодискредитації. Цей прийом базується на використанні експресивної та оціночної лексики з негативним конотативним компонентом: «*small and a little bit plump*»; «*with difficult nature*»; «*terrible bore with the horrible nature and a lot of bad habits*». Такі характеристики можуть бути розцінені як прояв самоіронії і самокритичності, що, безумовно, розраховано на певну реакцію адресата. Показати свої недоліки і, можливо, «обіграти» їх – означає оживити текст оголошення.

I am opened, coffee-drunk, present, with difficult nature and a lot of bad habits. I'm really good at spotting mistakes in miles of formulas, getting things done, driving, data analysis, winning against all odds and loving (The Match.com Singles Community).

У цьому оголошенні ця тактика реалізується через мовні маркери – епітети *difficult nature*; негативно-забарвлену лексику, що вживається стосовно адресанта оголошення: *coffee-drunk, with difficult nature, with a lot of bad habits*, які надають мові емоційності, експресивності, а негативна оцінка самого адресанта розцінюється як прояв певної самокритичності.

Список використаних джерел:

- Бацевич, Ф.С. (2005). *Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи*. Львів: ПАІС.
- Дейк, Т.А. ван, Кинч, В. (1988). Стратегии понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике*, 23, 153-211.
- Иссерс, О.С. (1999)/ *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*. Омск.: Изд-во Омск. гос. ун-та.
- OkCupid | Free Online Dating. Retrieved from: <http://www.okcupid.com/home>.
- Soulmates International. Retrieved from: <http://www.soulmatesinternational.com>.
- The Match.com Singles Community. Retrieved from: <http://www.match.com>.

УДК 811.161

Коломієць Н.М., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ МАРКЕТИНГОВОГО ДИСКУРСУ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ-КОНКОРДАНСУ ANTCONC 4.0

З точки зору прагматики лінгвістичний корпус розглядається як зібрання зразкових текстів, орієнтованих на засвоєння і використання їх як прототипу для подальших мовних дій в певних умовах комунікації. Таким чином, корпус текстів, орієнтований на певну прагматичну мету, або прагматично орієнтований корпус текстів може розглядатися як спосіб вирішення проблеми оптимізації мовних відносин в сучасному суспільстві (McEnery, 2001, p. 89).

Лінгвістичні корпуси характеризуються синхронністю та паралельною багатоплановістю, а інколи і мультимодальністю. Синхронність найкраще описується як особливий аспект репрезентативності одиниць всіх рівнів мови, який є ключовим аспектом корпусної лінгвістики. Екстраполявання спостережень корпусних досліджень до певної області чи рівня мови є виправданий тільки, коли корпус має достатню репрезентативну вибірку в цій галузі. Однак, оскільки для більшості рівнів мови репрезентативність лінгвістичного корпусу на практиці не може бути оцінена задовільним чином, вибірка лінгвістичного корпусу зазвичай прагне наблизитись до абсолютної репрезентативності, інтуїтивно оцінити деякі якісні та кількісні характеристики відповідного домену мови і тому вимагає від корпусу відображення цих властивостей (Meyer, 2002, p. 34). Таким чином, у цих тезах розглянемо відображення прагматичного аспекту маркетингового корпусу реальних текстів компанії «Вераллія Україна» за допомогою функціоналу програми-конкордансу AntConc 4.0.

Корпусна лінгвістика здійснює статистичний аналіз частотності вживання мовних одиниць, що може слугувати також і показником процесів сприйняття, відтворення та передачі мовних даних (Aarts, 1991, p. 99). Оскільки компанії «Вераллія Україна» займається переробкою скла, варто простежити частоту вживання, контекст, сталі вирази зі словом *glass*.

Корпус маркетингових текстів компанії «Вераллія Україна» демонструє унікальність скла як сировини, виконуючи інформативну функцію. Для порівняння різних можливостей слова *glass* вводимо його в таблицю для пошуку та задаємо для прикладу параметр відображення його ще з одним словом. Оскільки програма-конкорданс відображає частоту вживання слова та його сполучуваність з іншою одиницею у створеному корпусі маркетингових текстів компанії, отримуємо наступні результати:

Type	ank	Freq	Rang	Norm	Nor
				Freq	mRange
<i>glass for</i>		8	4	1600 00.000	0.571
<i>glass packaging</i>		8	4	1600 00.000	0.571
<i>glass production</i>		5	3	1000 00.000	0.429
<i>glass bottles</i>		3	3	6000 0.000	0.429
<i>glass containers</i>		3	1	6000 0.000	0.143
<i>glass is</i>		3	3	6000 0.000	0.429
<i>glass and</i>		2	2	4000 0.000	0.286
<i>glass collected</i>		2	2	4000 0.000	0.286
<i>glass experts</i>		2	1	4000 0.000	0.143
<i>glass has</i>		2	1	4000 0.000	0.143
<i>glass circular</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass committed</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass enhances</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass fully</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass manufacturing</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass recipes</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glass wine</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143
<i>glassmaker Verallia</i>	1	1	1	2000 0.000	0.143

У результаті пошуку представлена різна сполучуваність пошукової одиниці з іншими частинами мови, у даному випадку *glass* – найчастіше у поєднанні з прийменником *for*, що вказує на призначення сировини, що також виконує інформативну функцію, забезпечуючи успіх передачі маркетингового повідомлення. Разом з тим, поширене вживання з іншими іменниками, що відображає різні виробничі процеси або скляні товари, наприклад: *glass manufacturing, glass packaging, glass production, glass bottles, glass containers*. Таким чином виконується функція впливу шляхом привертання уваги, її утримання, підвищується запам'ятовуваність сировини, що уможливорює прагматичний вплив на адресата та успіх комунікації.

Розглянемо контекст вживання метафоричних способів відображення намірів компанії за ключовим словом *heart*:

корпус маркетингових текстів компанії «Вераллія Україна»	<i>at the heart of its governance. By nature at the</i>	<i>heart</i>	<i>of the circular economy... Employees are at the heart</i>
корпус маркетингових текстів компанії «Вераллія Україна»	<i>the heart of the circular economy... Employees are at the</i>	<i>heart</i>	<i>of the company's development. What commitments have you</i>
корпус маркетингових текстів компанії «Вераллія Україна»	<i>Group integrates the principles of corporate social responsibility at the</i>	<i>heart</i>	<i>of its governance. By nature at the heart of</i>
корпус маркетингових текстів компанії «Вераллія Україна»	<i>the last several years, positioning sustainable development at the very</i>	<i>heart</i>	<i>of our strategy. Nevertheless, in view of the growing</i>

Обираємо параметр Colocate tool або KWIC та параметри Left/Right, щоб зліва і справа від слова *heart* відображалась його позиція в реченні.

З пошуку отримуємо такі колокації як-от: *at the heart of circular economy, at the heart of company's development, at the heart of its governance, at the very heart of our strategy*. Метонімічне вживання

слова *heart* належить до експліцитних засобів вираження позитивного сприйняття керівництва компанії, також це помітно за його вживанням у конкретних файлах при подальшій роботі з програмою-конкордансом AntConc 4.0, використовуючи функцію Plot або FileView.

Наступна вибірка маркетингового корпусу репрезентує комунікативно-прагматичну інтенцію, що полягає у підкресленні командного підходу частотністю використання займенника *our* при визначенні місії чи стратегії компанії.

Type	Rank	Freq	Range	NormF req	NormR ange
<i>our</i> <i>purpose</i>	1	21	4	280000 .000	0.571
<i>our</i> <i>customers</i>	2	6	3	80000. 000	0.429
<i>our</i> <i>business</i>	3	5	2	66666. 667	0.286
<i>our</i> <i>commitments</i>	4	2	2	26666. 667	0.286
<i>our</i> <i>glass</i>	4	2	2	26666. 667	0.286
<i>our</i> <i>sites</i>	4	2	1	26666. 667	0.143
<i>our</i> <i>teams</i>	4	2	1	26666. 667	0.143
<i>our</i> <i>values</i>	4	2	1	26666. 667	0.143
<i>our</i> <i>absolute</i>	9	1	1	13333. 333	0.143
<i>our</i> <i>activities</i>	9	1	1	13333. 333	0.143

Частотність вживання відповідної лексичної одиниці, специфіка її дистрибуції та сполучуваності надають дослідникам ключ до відповідних висновків щодо специфіки маркетолога, що репрезентує наміри компанії у просторі маркетингового тексту, відповідних стилістичних та інших преференцій у досягненні прагматичного ефекту на аудиторію. Таким чином створюється прототип для подальших мовних дій в конкретних умовах комунікації.

Тенденція до складання корпусів повних текстів створює нові перспективи для вивчення стилістики тексту, визначення ознак різних типів дискурсу та виявлення прагматичних особливостей мовної комунікації (Лук'янець, 2012, с. 132). Дослідження та аналіз прагматичного аспекту маркетингового дискурсу за допомогою

програми-конкордансу AntConc 4.0 допомагає розкрити особливості мовленнєвого впливу на адресата і розробити ефективні комунікаційні стратегії, спрямовані на досягнення прагматичних цілей.

Список використаних джерел:

- McEnery, T. (2001). *Corpus linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University.
Meyer, Ch. (2002). *English corpus linguistics. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
Aarts, J. (1991). Theory and Practice in Corpus Linguistics. *Journal Computational Linguistics*, 17, 99-10.
Лук'янець, Г.Г. (2012). Основні напрямки сучасних корпусних досліджень мови та перспективи їх подальшого розвитку. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*, 44, 127-133. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2012_44_22.

УДК 81'42

Павлів А.А., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ У ПРОМОВАХ
АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ
ДЖО БАЙДЕНА)**

У сучасному світі, де конкуренція між політиками стає все більш жорсткою, важливо мати відповідні навички та знання для ефективної комунікації з аудиторією. Синтаксичні засоби виразності є одним з ключових елементів успішної комунікації та впливають на сприйняття інформації аудиторією. Тому, дослідження синтаксичних засобів виразності в політичному дискурсі є надзвичайно актуальним та важливим для розуміння мовленнєвих прийомів, які використовуються політиками для досягнення своїх комунікативних цілей. Особливу увагу привертають промови відомих політиків, зокрема президентів, які є лідерами своїх країн та регулярно висловлюють важливі політичні заяви. Матеріалом цього дослідження стали промови чинного президента США Джо Байдена.

В інавгураційній промові широко використовувався стилістичний засіб повторення (як анафора, так і редуплікація/анадиплосис). Повторення застосовується в ораторських творах із метою наголошення, звернення уваги слухачів, щоб зробити певну думку

легшою для запам'ятовування. Використання повторення підсилює переконливість повідомлення та додає ритму висловленню. Для здійснення більшого комунікативного впливу промовець неодноразово вживає синтаксичні засоби, використані у вигляді різноманітних повторів та паралельних конструкцій.

«For love is more powerful than hate. Hope is more powerful than fear. Light is more powerful than dark» (The White House, 2021).

В цьому уривку з промови ми бачимо, що на синтаксичному рівні вживаються паралельні конструкції речень.

Відповідно до Л.П. Єфімова, головна функція даного стилістичного прийому полягає в переконанні аудиторії (Штерн, 1998): *With unity, we can do great things, important things. We can right wrongs. We can put people to work in good jobs. We can teach our children in safe schools. We can overcome the deadly virus. We can reward, reward work, and rebuild the middle class and make health care secure for all. We can deliver racial justice and we can make America once again the leading force for good in the world.*

В даному уривку промови використовується анафоричний повтор конструкції *«we can»*, за допомогою якого вербалізуються основні цінності політики Байдена, виклики, які стоять перед лідером та країною, а також чітко прослідковується бажання об'єднати американську націю. Численне повторення конструкції *we can* робить висловлювання президента більш переконливими. В аудиторії не виникає жодних сумнівів, що все так і станеться, всі обіцянки будуть виконані, всі наміри будуть реалізовані, всі плани будуть втілені у життя.

В наступному прикладі повторення слова *«much»* наголошує на тому, наскільки великим є завдання, що стоїть зараз перед нацією: *«We'll press forward with speed and urgency, for we have much to do in this winter of peril and significant possibilities, much to repair, much to restore, much to heal, much to build, and much to gain»* (The White House, 2021).

У промові майбутнього президента США ми помітили використання риторичного питання, що спонукає американців задуматися над майбутнім країни, якщо Дональда Трампа знову оберуть президентом: *«Is that the America you want for you, your family, your children?»*.

Ще одним стилістичним прийомом, яким доволі часто користувався президент було порівняння: *I know speaking of unity can sound to some like a foolish fantasy these days..»* (The White House, 2021). Цим

висловом голова держави натякає на можливе несприйняття певними громадянами його амбітної, але цілком логічної та зрозумілої мети об'єднати країну, загасити полум'я ворожнечі, люті, ненависті та непорозуміння, що спалахнуло між певними верствами населення США.

У наступному прикладі Джо Байден окреслює місію США на суспільно-політичній світовій арені: *That America secured liberty at home and stood once again as a beacon to the world* (The White House, 2021). Застосовуючи порівняння «*beacon to the world*», голова держави наголошує на винятковій важливості цієї ролі, яку його країна відіграє у світі.

Джо Байден використовує синтаксичні засоби виразності, для того щоб додати чіткості й виразності своїй мові, створити певний ритм, який дозволить переконати аудиторію та досягти своїх цілей. Стиль промов Джо Байдена можна охарактеризувати як риторичний, доброзичливий та емоційно зворушливий. У своїх промовах Байден активно використовує різні стилістичні фігури, такі як повторення, градація, інверсія, щоб залучити увагу та підкреслити свої ідеї. Він також вміло використовує риторичні питання, щоб звернути увагу на проблеми та стимулювати емоційну відповідь у слухачів.

Список використаних джерел:

- Бондаренко, О.М. (2014). Оцінювальна лексика в сучасному політичному дискурсі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*, 170-175.
- Штерн, І.Б. (1998). *Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики*. Київ: АртЕк.
- The White House. (2021). *Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr.* Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/>

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

UDC 81'25

Cieřlik Bolesław, Doctor of Humanities in Linguistics
The Pedagogical University of Cracow
(Cracow, Poland)

Iwanowska Bożena, Doctor of Social Sciences
The University of Economics and Human Sciences in Warsaw
(Warsaw, Poland)

Kapranov Yan, Doctor of Sciences (Philology)
The University of Economics and Human Sciences in Warsaw
(Warsaw, Poland)

ISO 18587:2017 STANDARD: NECESSITY OR REALITY?

The modern process of translation (written and oral) is the maximum involvement of artificial intelligence technologies and, in the context of translation studies, or, more precisely, digital translation studies, the involvement of innovative machine translation technologies that will help the modern translator not only achieve translation adequacy but accelerate translation process.

Therefore, the ISO 18587:2017 Standard was developed in the European Union, which «provides requirements for the process of full, human post-editing of machine translation output and post-editors competencies» (ISO 18587:2017, 2017) by involving machine translation systems.

If you take an excursion into history, it becomes evident that the formation of the entire field of machine translation began more than 70 years ago. Others constantly replaced some technologies and methods for studying this problem; the post-war approach to machine translation as a process of decoding encrypted information was gradually replaced by an approach to developing neural networks, translation memory, and continuously updating terminological databases.

The birth of machine translation as an independent scientific field direction dates back to March 1947, when W. Weaver, the cryptographer, expressed the idea of considering the problem of translation from one language to another as a new area of use of decoding technologies.

Comparing translation and decryption technologies seemed quite natural in the post-war era, especially given the brilliant successes achieved in cryptography during the Second World War (Hutchins, 1986).

In 1949, after numerous discussions, W. Weaver published a special memorandum that theoretically substantiated the possibility of implementing the idea of machine translation he proposed (Warren Weaver Memorandum, 1999). The ideas expressed in this memorandum aroused broad interest among international scientists and engineers. In 1952, the first conference was held devoted to the development of various methods of semantic description, syntactic language rules, morphological structures, and the structure of dictionaries necessary for machine translation systems, organized by the famous mathematician J. Bar-Hillel (Carnap & Bar-Hillel, 1952).

Nowadays, the following requirements of the ISO 18587:2017 Standard should be followed by all translators:

3.1. Concepts related to machine translation: 3.1.1 machine translation is an automatic translation (3.4.2) of text (3.2.6) from one natural language to another using a computer application [ISO 17100:2015, 2015, 2.2.2, modified – reference to translation of speech has been deleted as it is not relevant to this document; also «automated» has been replaced by «automatic» in order to avoid confusion with translation memory tools]; 3.1.2 machine translation output is the result of machine translation (3.1.1) [ISO 17100:2015, 2015, 2.2.3, modified – «outcome» has been changed to «result»]; 3.1.3 machine translation system is a technology used to perform machine translation (3.1.1); 3.1.4 post-edit is edit and correct machine translation output (3.1.2) [ISO 17100:2015, 2015, 2.2.4, modified – the note has been deleted]; 3.1.5 full post-editing is the process of post-editing (3.1.4) to obtain a product comparable to a product obtained by human translation (3.4.3); 3.1.6 light post-editing is the process of post-editing (3.1.4) to obtain a merely comprehensible text without any attempt to produce a product comparable to a product obtained by human translation (3.4.3).

3.2. Concepts related to language and content: 3.2.1 content is an information in any form; 3.2.2 source language is the language of the content (3.2.1) to be translated (3.4.1); 3.2.3 source language content is the language content (3.2.1) to be translated (3.4.1) [ISO 17100:2015, 2015, 2.2.3]; 3.2.4 target language is the language into which source language content (3.2.3) is translated (3.4.1) [ISO 17100:2015, 2015, 2.3.6]; 3.2.5 target language content is the language content (3.2.1) translated (3.4.1) from source language content (3.2.3) [ISO 17100:2015,

2015, 2.3.3]; 3.2.6 text is the content (3.2.1) in written form [ISO 17100:2015, 2015, 2.3.4]; 3.2.7 natural language is the language with its origin unknown, but continuously developing sometimes in idiosyncratic ways as is used conventionally for human communication [ISO/TS 24620, 2.12]; 3.2.8 controlled natural language is the subset of natural languages whose grammars and dictionaries have been restricted in order to reduce or eliminate both ambiguity and complexity [ISO/TS 24620, 2.6]; 3.2.9 segment is a unit of text (3.2.6) produced for a computer application to facilitate translation; 3.2.10 locale is a set of characteristics, information or conventions specific to the linguistic, cultural, technical and geographical conventions of a target audience; 3.2.11 language register is a variety of language used for a particular purpose or in a particular social or industrial domain.

3.3. Concepts related to people or organizations: 3.3.1 client, customer [ISO 17100:2015, 2015, 2.4.3]; 3.3.2 translator is a person who translates (3.4.1) [ISO 17100:2015, 2015, 2.4.4]; 3.3.3 reviser is a person who revises translation output (3.4.4) [ISO 17100:2015, 2015, 2.4.5, modified – no need to specify that it is against source language content as it is explained in the definition of «revision»]; 3.3.4 post-editor is a person who post-edits (3.1.4); 3.3.5 translation service provider is a language service provider that delivers translation services (3.4.5) [of definition: ISO 17100:2015, 2015, 2.4.2, modified]; 3.3.6 project manager is a person who manages specified aspects of a translation or post-editing project and is responsible for the process [ISO 17100:2015, 2015, 2.4.8, modified – «post-editing» added to make it relevant to this document].

3.4. Concepts related to translation: 3.4.1 translate is defined as rendering source language content (3.2.3) into target language content (3.2.5) in written form [ISO 17100:2015, 2015, 2.1.1]; 3.4.2 translation is a set of processes to render source language content (3.2.3) into target language content (3.2.5) [ISO 17100:2015, 2015, 2.1.2, modified – no need to mention that it is in «written form». Also, the note is deleted in order to avoid confusion with the definition of translation output]; 3.4.3 human translation is a translation (3.4.2) performed by a translator (3.3.2); 3.4.4 translation output is the result of translation (3.4.2); 3.4.5 translation service is an intangible product that is the result of interaction between client (3.3.1) and TSP (3.3.5) [ISO 17100:2015, 2015, 2.1.6]; 3.4.6 translation memory is the electronic collection of source language (3.2.2) and target language (3.2.4) segment (3.2.9) pairs; 3.4.7 revision is bilingual examination of target language content (3.2.5) against source language content (3.2.3) for its suitability for the agreed purpose [ISO 17100:2015,

2015, 2.2.6]; 3.4.8 verification is the confirmation by the TSP's (3.3.5) project manager (3.3.6) that specifications have been fulfilled [ISO 17100:2015, 2015, 2.5.1, modified – TSP added for the sake of clarity].

Artificial intelligence application in translators' activity plays an important role, but only while he or she follows the requirements of the ISO 18587:2017 Standard, with particular reference to Translation Memory (TM).

References:

- Carnap, R., & Bar-Hillel, Y. (1952). *An Outline of a Theory of Semantic Information: Technical Report*. Massachusetts Institute of Technology.
- Hutchins, W.J. (1986). *Machine Translation: Past, Present, Future*. Ellis Horwood; Wiley.
- ISO 17100:2015. (2015). *Translation services – Requirements for translation services*.
- ISO 18587:2017(en). (2017). *Translation services – Post-editing of machine translation output – Requirements*. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:18587:ed-1:v1:en>
- Warren Weaver Memorandum. (1999). *MT News International*, 22, 5-6.

УДК 81'37=111

Леміш Н.Є., д-р філол. наук
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна)

‘У ТОМУ ЧИСЛІ’: ЕТИМОЛОГІЯ, СЕМАНТИКА, ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Службова лексика продовжує виступати об'єктом досліджень лінгвістів з різних країн світу, по-перше, через дискусійний характер її визначення й класифікування, по-друге, через міжчастиномовну омонімію. З'ясування лінгвістичного статусу окремих службових лексем, зокрема їхньої етимології та семантики в мові-джерелі, сприяє більш точному їхньому відтворенню цільовою мовою, а отже, й більш адекватному перекладу. У цьому зв'язку встановлення етимології, окреслення семантики та визначення засобів відтворення англійською мовою української лексичної одиниці ‘у тому числі’ є актуальним, що й детермінує мету цієї розвідки.

Так, згідно з даними статі з «Українська мова. Енциклопедія» службові слова, неповнозначні за своєю природою, «виражають різні семантико-синтаксичні відношення між словами, реченнями і

частинами речень, відтінки суб'єктивної модальності» (Муромцев, 2011, с. 340). Як правило, це – 3 (три) групи частин мови: прийменники (уточнюють граматичні значення іменників, пов'язуючи відмінкові форми з іншими словами в реченні), сполучники (поєднують однорідні члени речення, а також частини складних речень) і частки (надають різним конститuentам речення додаткових смислових та емоційних відтінків).

К. Городенська (д-р філол. н., проф., зав. відділу граматики Інституту української мови НАНУ) у своєму лінгвістичному нарисі називає 'у(в) тому(тім) числі' книжним похідним сполучником, зазначаючи, що він вживається «для виокремлення когось або чогось із сукупності, цілого» (2010, с. 169). Вона рекомендує замість цього сполучника «ширше вживати залежно від контексту сполучник *зокрема*, прийменниково-відмінкову форму *серед них*, частку *навіть*, прислівник *також* та інші сполуки з підсилювальною часткою *і* або *й*» (там само, с. 170). На сайті *Словopedia*, де розміщено вирізку з газети «Хрещатик», теж висловлено аналогічну думку: *в тому числі* кваліфіковано як канцелярський вислів з порадою замінювати його «словом *зокрема* або його дуже рідко вживаним відповідником *зокібна*» (URL: <http://slovopedia.org.ua/30/53399/25922.html>).

Не зважаючи на зазначену вище інформацію і той факт, що українські словники зазвичай фіксують 'у тому числі' як сталий / фразеологічний вираз або як словосполучення іменника 'число' з прийменником 'у' / 'в' і займенником 'тому' / 'тім', є підстави віднести цю лексичну одиницю до розряду складених часток категорійної семантики модальності, яка актуалізується в комунікативній ситуації. Модальність часток буває суб'єктивною, виражаючи ставлення мовця до повідомлення в аспекті або логічної кваліфікації, або емоційної оцінки, та об'єктивною – передає відношення змісту компонента або цілого повідомлення до дійсності. Коли йдеться про логічну кваліфікацію цілого повідомлення, то виділяють ствердження, заперечення, питання, бажання, накази, а коли про компонент повідомлення, то – уточнювальне / обмежувальне / підсилювальне / вказівне виокремлення (Алексієнко, Зубань, & Козленко, 2013, с. 503). Автори «Сучасної української мови» зазначають, що «Важливу роль у структурній організації відокремлено-уточнювальних обставин відіграють конкретизаційні частки та інші службові слова, як-от: *саме, зокрема, точніше, передусім, у тому числі* тощо» (Мойсієнко, Арібжанова, & Коломийцева, 2013, с. 117). Однак, «відокремлюються додатки, супроводжувані словами *точніше, зокрема, передусім, а*

саме, наприклад, у тому числі і т ін., які виконують конкретизаційно-уточнювальну, переважно обмежувальну, або й доповнювальну, роль щодо уточнюваного слова» (там само, с. 118). Відокремлено-уточнювальні слова називають ще пояснювальними.

На користь віднесення 'у тому числі' до відокремлено-уточнювальних часток свідчить і власне етимологія її складових. Так, за даними «Етимологічного словника української мови» за редакцією О. Мельничука, прийменник 'у' походить від (←) стсл. *вѣ*, *вѣ(н)* (всередині) ← псл. *vъ*, **vъn* ← *ъn* ← іє. **on* (2012, 6: 9); займенник 'той' («наявний») ← стсл. *tъ*, *та*, *то* ← псл. *tъ* (*tъjъ*), *ta* (*taja*), *to* (*toje*) ← іє. **to-* (з вказівним значенням) (2006, 5: 590–591); іменник 'число' ← псл. *čislo* ← **čitslo* («число, номер») ← **cit-ti* (*сѣта* «читати, рахувати, помічати, брати до уваги») + суфікс *-slo* (2012, 6, с. 326). Вірогідна інтерпретація значення словосполучення 'у тому числі' може бути сформульована таким чином: «стосовно чогось / когось, що / кого можна помітити всередині чогось» або «стосовно включеного чогось / когось, на що / кого можна звернути увагу».

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» закріплює за 'у тому числі' значення «серед інших, між іншими» (2005, с. 1602).

Отже, зважаючи на етимологію та значення української відокремлено-уточнювальної частки 'у тому числі', можна стверджувати про її інклюзивну семантику. Відтак адекватним перекладом в англійській мові виступатимуть такі варіанти, як «including» та «inclusive». Проілюструємо:

За час роботи центру за допомогою звернулося 400 осіб, у тому числі 232 жінки. → *Since the center's opening 400 people, [including 232 women] / [232 women inclusive], have applied for help.*

Від пожежі постраждало багато природних об'єктів, у тому числі й ліси. → *A lot of natural objects, including forests, were affected by the fire.*

Застосування аналогічного алгоритму до вивчення інших службових слів, що може складати перспективу подальших досліджень, дасть змогу запобігати помилок при перекладі.

Список використаних джерел:

- Алексієнко, Л.А., Зубань, О. М., & Козленко, І.В. (2013). *Сучасна українська мова: Морфологія*. Київ: Знання.
- Городенська, К. (2010). Що замість книжного у(в) тому(тім) числі? *Культура слова*, 12, 169-170.

- Мельничук, О. С. та ін. (2006-2012). *Етимологічний словник української мови: У 7 т. Т. 5: Р-Т.; Т. 6: У-Я*. Київ: Наукова думка.
- Мойсієнко, А.К., Арібжанова, І.М., Коломийцева, В.В. та ін. (2013). *Сучасна українська мова: Синтаксис*. Київ: Знання.
- Муромцев, І.В. (2011). *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Майстер-клас.

УДК 811.111:81'37:81'42

Разумна К.А., аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)

ТРАНСКОДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У НЕХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

На сучасному етапі розвитку перекладознавства значна увага приділяється зв'язку між мовою та культурою, особливо коли йдеться про переклад культурно-специфічної лексики. Такі лексичні одиниці містять у своїй семантичній структурі національно-культурний компонент із певною екстралінгвістичною інформацією, яка є зрозумілою носіям окремої мовної спільноти та може бути відсутня в інших культурах. Саме через це для відтворення такої лексики необхідно обирати найбільш ефективні способи перекладу, які б зберігали культурно-специфічну інформацію в цільовому тексті. Для цього перекладач повинен мати глибоке розуміння культурних відмінностей, мовних нюансів та історичного досвіду певної нації (Salmeri, 2014).

Дослідженню способів перекладу таких лексичних одиниць присвячені численні розвідки дослідників (Е. Nida, Р. Newmark, М. Baker, Ж. Аixelá, С. Влахов, С. Флорін, Р. Зорівчак, Л. Славова, Н. Борисенко та ін.), які зосереджені переважно на художній літературі, в той час як вивчення перекладу культурно-специфічної лексики в нехудожніх текстах потребує більш детального вивчення.

Метою нашого дослідження є виокремлення тематичних груп англійської культурно-специфічної лексики, які відтворюються українською мовою за допомогою транскодування на матеріалі книги Ленса Джонсона «What Foreigners Need to Know About America from A to Z» та її перекладу на українську мову. Для дослідження було відібрано 300 лексем з культурною забарвленістю, які за допомогою семантичного аналізу було розділено на три тематичні групи:

суспільно-політичну, етнографічну та географічну лексику. Для кожної лексичної одиниці за допомогою перекладацького аналізу було визначено спосіб її відтворення в тексті перекладу. З виокремленої вибірки у 89 випадках (30%) було застосовано транскодування.

Транскодування визначається як передача іноземного слова графічними засобами мови перекладу, що забезпечує максимальну відповідність фонетичній формі оригіналу (Влахов & Флорин, 1980). Завдяки цьому у тексті перекладу створюється певний експресивний потенціал: транскрибована лексема виділяється з-поміж слів рідної мови як чужа, надає предмету, який вона позначає, конотацій небуденності та оригінальності (Зорівчак, 1989).

Серед проаналізованих прикладів використання транскодуванні для відтворення англійської культурно-специфічної лексики українською мовою більшість складали географічні лексичні одиниці (76 із 89, або 85%). Це здебільшого були назви штатів, міст, гірських вершин та хребтів: англ. *the Rockies* – укр. *Рокіз*, англ. *Erie* – укр. *Ері*, англ. *St. Louis* – укр. *Сент-Луїс*.

Значно менша кількість етнографічної лексики (11 із 89, або 12%) була відтворена таким способом. Наприклад, англ. *Benjamin* – укр. «Бенджамін». У тексті оригіналу мова йде про назву 100-доларової банкноти, яку американці називають *Benjamin* на честь президента Бенджаміна Франкліна, чиє обличчя на ній зображено. В українському варіанті лексема транслітерується та береться в лапки, що привертає додаткову увагу до цієї «чужої» для українського читача лексичної одиниці.

Лише у двох випадках (3%) транскодування вживалося для відтворення суспільно-політичної лексики. Так, лексема *yurpie* яка є скороченням від *young urban professionals* та позначає молодих професіоналів, які живуть в містах і заробляють багато грошей, які витрачаються на дорогі модні речі в тексті перекладу відтворена за допомогою транскрипції та лапок – «яппі».

Отже, транскодування є способом відтворення культурно-специфічної, який широко застосовується для її перекладу з англійської мови на українську в нехудожніх текстах. Найчастіше перекладачка вдавалася до цього способу при перекладі географічних лексичних одиниць – у 85% застосування транскодування. У 12% та 3% цей спосіб використовувався для відтворення етнографічної та суспільно-політичної лексики відповідно. Перспективою подальших досліджень є виокремлення найбільш вживаних способів відтворення

в межах кожної окремої тематичної групи культурно-специфічної лексики – географічної, суспільно-політичної та етнографічної.

Список використаних джерел:

- Johnson, L. (2012). What Foreigners Need to Know about America from A to Z. In: *How to Understand Crazy American Culture, People, Government, Business, Language and More*. A to Z Publishing.
- Salmeri, C. (2014). The translator as an Intercultural Mediator. Translation and Cultural Influences. *Lebende Sprachen*, 59(1), 78-86. <https://doi.org/10.1515/les-2014-0002>
- Джонсон, Л. (2015). Що іноземці мають знати про Америку від А до Z. *Як розуміти божевільну американську культуру, людей, уряд, бізнес, мову і чимало іншого*. Переклад Є. Мягкої. Видавництво «Основи».
- Влахов, С. & Флорин, С. (1980). *Непереводимое в переводе*. Международные отношения.
- Зорівчак, Р. (1989). *Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози)*. Видавництво Львівського університету.

УДК 81'25

Севастьяк М.І., аспірантка

*Київський національний університет імені Т. Шевченка
(Київ, Україна)*

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ
КОНФРОНТАЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЕМОЦІЙНО-
МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Постановка проблеми. Переклад конфронтаційного політичного дискурсу є багатограним процесом, результат якого залежить не лише від сітки об'єктивних мовних труднощів, але й певною мірою визначений глибинними когнітивними і психологічними факторами перекладацької діяльності. Прагнучи досягнути багатогранист'я процесу політичного перекладу, ми припускаємо, що особистість перекладача та його емоційне ставлення до подій, описаних у тексті, відіграють важливу роль у формуванні остаточного тексту перекладу. Ці емоційні фактори можуть призвести до маніпуляцій з вихідним текстом на лексико-семантичному, стилістичному і прагматичному рівнях за рахунок застосування адаптивних стратегій (нейтралізації, типізації та інтенсифікації) (Севастьяк, 2023, с. 216). Такі маніпуляції з текстом, у свою чергу,

можуть спричинити зсуви в перекладі і стати чинником інформаційних втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з останніх векторів наукового інтересу у царині психолінгвістичних розвідок є дослідження ролі емоційних чинників у процесі перекладу та їхнього впливу на кінцевий продукт перекладу (Див. напр. S. Hubscher-Davidson, P. Cifuentes-Féरे та G. Qui). Більшість досліджень на цю тему стосуються емоцій, викликаних зовнішніми стимулами, або пов'язаних з особистісними характеристиками, наприклад емоційним інтелектом перекладача. Особливо цікавим для нашого дослідження є науковий доробок дослідницької групи з Університету Мурсії, чий пошук присвячений впливу вихідного тексту як основного емоційно-мотиваційного стимулу. Зокрема, А. Рохо Лопес та М. Рамос досліджували вплив метафор у вихідному тексті на емоційний стан перекладача та його кореляцію з перекладацькими рішеннями (Rojo López & Ramos Caro, 2014). Цікавим є також вектор досліджень з впливу емоційного фреймінгу на переклад, наприклад розвідка А. Рохо Лопес та Б. Наранхо, присвячена впливу кризового контексту на рівень тривоги перекладачів та маніпуляції з оцінними категоріями (Rojo López & Naranjo, 2021).

Метою розвідки є визначити емоційно-мотиваційні чинники, що впливають на використання перекладацьких стратегій при тлумаченні конфронтаційних політичних текстів.

Виклад основного матеріалу. Було проведено перекладацький експеримент, що полягав у перекладі групою напівпрофесійних інформантів (студентів перекладацького фаху ЗВО) пари текстів, що були побудовані навколо комунікативної ситуації конфронтаційної політичної взаємодії і демонстрували опозицію *на основі об'єкта конфронтації*. Комунікативна ситуація, яку втілював Текст 1 була обрана таким чином, щоб респонденти могли потенційно відчувати *емпатію* до об'єкта конфронтації. Об'єкт конфронтації у Тексті 2 був неприємний перекладачам, відповідно вони відчували *антипатію* до нього і, навпаки, емпатію до автора тексту. До і після виконання перекладу інформантам було запропоновано оцінити свій емоційний стан за допомогою психометричної шкали PANAS (Шкала позитивного і негативного афекту) (Watson, Clark & Tellegen, 1988), за якою вимірювався психологічний стан учасників на різних етапах перекладу.

Результати експерименту підтвердили припущення, про те, що емоції мають вплив на перекладацькі рішення при відтворенні

конфронтаційних текстів, особливо якщо тема і контекст створення текстів сприймаються перекладачами особисто. У таких випадках тлумачі сприймають текст крізь призму власного сприйняття, що впливає на їхні рішення у процесі перекладу.

Зіставний аналіз вихідних і цільових текстів показав широке застосування адаптивних стратегій в обох текстах (52,3% і 43,3% відповідно). Текст 1 за результатами психометричного тестування викликав негативні емоції у перекладачів, такі як роздратування, ворожість і стривоженість. Відповідно, емоції, спровоковані образливим для учасників змістом, підштовхнули їх до спроб «відновлення справедливості» за рахунок маніпуляцій з текстом, які полягали у частковому нівелюванні емоційного забарвлення одиниць перекладу. Це підтверджується вищими показниками використання стратегії нейтралізації у текстах перекладу (29%). І навпаки, у перекладах Тексту 2 ми спостерігали відносно великий показник використання таких адаптивних стратегій як типізація та інтенсифікація (25% і 8%). За результатами психометричного тестування окрім незначного підвищення показників негативних емоцій, під час перекладу Тексту 2 в учасників також підвищились показники деяких позитивних емоцій як, наприклад, рішучість. Це могло зумовити переважне використання стратегій, націлених на збереження або посилення емоційного забарвлення оригіналу.

Вважаємо, що такі результати можна пояснити концепцією «згладжування образи» (*repairing the offense*), яка описана у розвідці іспанської дослідниці Б. Наранхо (Naranjo, 2022, с. 237). За нею, негативні емоції, зокрема гнів, зазвичай мають мотиваційний вплив і підвищують готовність перекладачів до дій, що втілюються у вигляді маніпуляцій з текстом перекладу. Причинами таких маніпуляцій може бути свідоме або несвідоме бажання перекладачів покарати автора тексту та відновити справедливість. Усвідомлюючи, що перекладач не може кардинально змінити зміст тексту, він може спробувати певним чином виправити або пом'якшити образу, скориставшись наявними засобами, а саме нейтралізацією (за рахунок використання засобів хеджування, використання нейтральних відповідників до негативно оцінних лексем, або навіть трансформації вилучення) та, навпаки, інтенсифікації за допомогою додавання у текст перекладу лексичних підсилювачів та відтворення нейтральних одиниць за допомогою експресивних або стилістичних відповідників.

Висновки. Результати експерименту доводять, що емоції перекладачів, викликані вихідним текстом, мають вплив на

відтворення конфронтації у перекладі, особливо якщо тема і контекст вихідних текстів сприймаються перекладачами особисто, крізь призму власного досвіду. Вважаємо, що усвідомлення власних емоцій під час перекладу такого чутливого матеріалу як політичні тексти, та розуміння ризиків, які негативні емоції, викликані високим рівнем конфронтації у тексті, відіграють у роботі перекладача, може допомогти мінімізувати небажані наслідки у вигляді негативних зсувів у політичному перекладі.

Список використаних джерел:

- Севастьяк, М. (2023). Стратегія нейтралізації в англійсько-українському перекладі конфронтаційних політичних текстів. *Закарпатські філологічні студії*, 2(29), 214-219.
- Naranjo, B. (2022). (Mis)translating Sensitive Content. *Translation Spaces*, 11:2, 234-253.
- Rojo López, A.M., & Ramos Caro, M. (2014). The impact of translators' ideology on the translation process: a reaction time experiment MonTI (p. 247-271). *Monografías de Traducción e Interpretación*.
- Rojo López, A. M., & Naranjo, B. (2021). Translating in times of crisis: A study about the emotional effects of the COVID19 pandemic on the translation of evaluative language. *Journal of Pragmatics*, 176, 29-40.
- Watson, D., Clark, L.A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063-1070.

UDC 81'25

Tasazh V., Master's Student
Rivne State University of Humanities
(Rivne, Ukraine)

**GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN THE
TRANSLATION OF SLANG IN CINEMATIC DISCOURSE**

The abstract deals with the analysis of grammatical transformations as an option for slang translating. The material of analysis was the series «Friends» and the Ukrainian version of the series.

Colloquial language and slang refer to non-standard, stylistically reduced means of language. These means constitute a challenge for translators, as in most cases, the equivalents for these lexical units are absent in TL. Thus, one of the most frequent types of transformations used to translate given language units is considered to be grammatical

transformation of replacement and transposition. The following transformations were used predominantly due to differences in the syntactic structure of the source and target languages, as well as the absence of the one-to-one equivalents in the target language.

Regarding the use of the grammatical transformations of translating slang in cinematic discourse, the following transformations were identified:

1. transposition:

(1). *You open up your trashy mouth again, I'll knock out them front teeth for ya.*

Ще раз відкриєш свого брудного рота і я виб'ю тобі зуби.

In the example, the following slang lexical unites were identified: *trashy*, *ya*. The transformation of transposition was applied in this case, as the word order was changed. Also, the transformation of the slang meaning omission was used, as the slang meaning of the word *trashy* was replaced by the lexical unit of literary meaning: *брудного*, as well as the slang form of the word *ya* was replaced by the literary *тобі*.

2. Grammatical replacement:

(2). *It's on point!*

Ідеально!

In this case, the slang lexical unit *on point* was used. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), this expression is used in an unofficial language, and has the meaning «perfect, at a high level». In the Ukrainian version, the following translation was used: *Ідеально!* Thus, the transformation of the transformation of grammatical replacement was used, as the collocation *On point* was translated by one lexical unit: «*Ідеально!*».

(3). *Cancelled it.*

Я вже викреслив це.

As the example demonstrates, the slang lexical unit *cancel* was used in this case. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), the slang variant is used in the past tense – to replace something from the life – «Delete from life». In the Ukrainian version, the following translation was used: «*Я вже викреслив це*». Thus, in this case, the transformation of grammatical replacement was used. A lexical unit «*cancel*» was translated by the collocation: «*я це викреслив*». So, it is possible to make a conclusion about the use of the transformation of grammatical replacement.

(4). *It's a bottom line.*

Цим все сказано.

In this case, the slang expression *bottom line* was applied. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), it has a meaning «the final line, the essence, the most important». At the Ukrainian variant, the following translation was used: «*Цим все сказано*». Thus, the transformation of the transformation of grammatical replacement was used: the collocation of adjective + noun *bottom line* was replaced by the sentence: «*Цим все сказано*».

(5). *You are sharp!*
А ти голова!

In this case, the slang lexical unit *sharp* was used. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), it means «clever, kind». In the Ukrainian variant, the following translation was used: «*голова*». Thus, at the variant of translation, the word «*голова*» was used. According to the Academic dictionary of the Ukrainian language (СУМ, URL), the word «*голова*» can be used in a slang meaning, in expressions, as «*А ти голова*», «*Він дійсно голова*» in a meaning «*розумний, кмітливий*». So, in this case, the transformation of grammatical replacement was applied – an adjective *sharp* was translated by the noun «*голова*».

(6). *You have a big mouth.*
Ти просто базіка.

The series fragment demonstrates the use of the following slang expression: *You have a big mouth*. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), it means: «If someone is or has a big mouth, they often say things that are meant to be kept secret». In the Ukrainian variant, the following translation was used: «*базіка*». According to the Academic dictionary of the Ukrainian language (СУМ, URL), this word is used to convey a disparaging colloquial meaning – «*Той, хто любить багато говорити*». Thus, the American slangisms was translated by the transformation of grammatical replacement: the collocation *Have a big mouth* was translated by a lexical unit: «*базіка*».

(7). *You can only faff...*
Ти тільки і вмієш, що дурня валяти.

The sentence of the original demonstrates the use of the slang lexical unit *faff*. According to the definition of the Collins dictionary (CD, URL), the slang meaning of the word is: to spend time on a non-productive activity; «waste time». In the Ukrainian variant, the following translation was used: «*Валяти дурня*».

In this case, the transformation of the transformation of grammatical replacement was used: the word *Faff* was replaced by the collocation «verb + noun»: *Валяти дурня*.

Thus, the following grammatical transformations were identified while translational analysis of the cinema discourse slang:

1. transposition;
2. grammatical replacement.

References:

- Академічний тлумачний словник української мови*. Retrieved from: <http://sum.in.ua/>
- Балабін, В.В. (2002). *Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу*. Київ: Логос.
- Ставицька, Л.О. (2005). *Арґо, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови*. Київ: Критика.
- Collins Dictionary*. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
- Korunets, I.V. (2001). *Theory and practice of translation*. Vinnytsya: Nova Knyha Publishers.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

Збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
17 листопада 2023 року, м. Рівне

THE PROBLEMS
OF LINGUISTIC SEMANTICS

The Collection of Conference Proceedings
The 8th International Scientific and Practical Internet Conference
November 17, 2023, Rivne

Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Century Schoolbook.
Авт. арк. 7,4. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»,
м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8,
тел.: (0362) 26-49-27